

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 70όν - Τεύχος 2ον

*1821-2021: Άπελευθέρωση από τή σκλαβιά του παρελθόντος
Ή άκατανίκητη προσφορά τής Έκκλησίας*

Μάρτιος - Άπρίλιος 2021

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Υπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ἐπίσκοπος Ὁρεῶν κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσίαρρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2020-2021 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ (ἀλφαβητικά): πρωτ. Ἀκίνδυνος Δαρδανός (Ι.Μ. Ὑδρας, Σπετσῶν καί Αἰγίνης), π. Κωνσταντῖνος Καλλιανός (Ι.Μ. Χαλκίδος), πρωτ. Ἰγνάτιος Καλογεράκης (Ι.Μ. Γουμένισσης, Ἀξιουπόλεως καί Πολυκάστρου), π. Ἡλίας-Συμεὼν Λαουλάκος (Ι.Μ. Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ), πρωτ. Νικόλαος Μεντζελίδης (Ι.Μ. Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας), Ἀθανάσιος Β. Γλᾶρος, (Ἀναπλ. Καθ. ΕΚΠΑ) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσίαρρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Ἀγριμάκη, Ἐμμανουὴλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικῆς, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμὴ τεύχους 1 € (γιά ὄσους δὲν τό δικαιῶνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 48.25.298, Fax: 211 48.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Ἀπό τό «Εἰσοδικόν»

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Νικόλαος Γύζης, Ἡ Δόξα τῶν Ψαρῶν (1898)
Ἐθνικὴ Πινακοθήκη - Παράρτημα Ναυπλίου

Τό τεῦχος εἰκονογραφεῖται μέ πίνακες Ἑλλήνων καί ξένων ζωγράφων,
μέ σκηνές ἀπό τήν ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 750 λέξεις. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό περιοδικό Ἐφημέριος δὲν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἴδιωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερικὴ– τοῦ περιεχομένου τοῦ περιοδικοῦ Ἐφημέριος καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ ἀναφορὰ τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 70όν

Μάρτιος - Ἀπρίλιος 2021

Τεῦχος 2ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ

Εἰσοδικόν 3

ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ

Ἡ ἀρχή τῆς Ἐπανάστασης: Ἀφήγηση Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.....7

π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ

Ἡ μελαγχολία τῆς ἀρχαιότητας καί οἱ παλινωδίες τῆς νεοελληνικῆς ἰδεολογίας.....9

ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Μιά ἐπίκαιρη φωνή ἀπό τό παρελθόν. Σχόλιο στό *Σοφία Σειράχ* 38:1-15..... 12

ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ἀγωνιώδης μέριμνα..... 15

Πρωτ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις. Πρώιμος μεσαιώνας: Αὐγουστίνος..... 18

ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τά «σημεῖα» τοῦ Ἰησοῦ..... 20

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ

Χάριτος πλήρωμα ἢ θεία Εὐχαριστία.....23

Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ

Κυριακή τῶν Ἀπόκρεω 25

Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ

Κυριακή τῆς Σταυροπροσκυνήσεως 27

Ἀρχιμ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑ

Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οἰκονομία (ΙΔ').....29

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ

Σύνοδος, κρίση καί συγχώρεση 31

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ

Βασιλεύς Triumphator: Λανθάνον τυπικό θανατώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; 33

Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἡ γλῶσσα, ἡ ἔτυμολογία καί οἱ ἔννοιες.....37

Πρωτ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ

Ἄρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Πέρσου Σέλλεϋ, «Είμαστε όλοι Έλληνες» Άπόσπασμα από τόν «Πρόλογο» τοῦ ποιήματος Ἐλλάς (1822)

«Εἶναι βέβαιο ὅτι μέχρι νά τελειώσει ὁ πόλεμος, θά εἶναι ἀδύνατο νά ἔχουμε αὐθεντικές περιγραφές τῶν ἱστορικῶν γεγονότων [...] ἀναμφίβολα, ὅμως, οἱ πράξεις τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀπαράμιλλου θάρρους – ἔχουν κερδίσει περισσότερες ἀπό μία ναυτικές νίκες καί ἡ ἥττα τους στή Βλαχία σημαδεύτηκε ἀπό ἡρωικές συνθήκες, πολύ πιό ἔνδοξες ἀκόμη καί ἀπό τή νίκη.

Ἡ ἀπάθεια τῶν ἡγεμόνων τοῦ πολιτισμένου κόσμου στίς ἐκπληκτικές περιστάσεις τῶν ἀπογόνων ἐκείνου τοῦ ἔθνους στό ὁποῖο ὀφείλουν τόν πολιτισμό τους, [...], εἶναι παντελῶς ἀνεξήγητη γιά τόν ἀπλό θεατή αὐτῶν τῶν φονικῶν σκηνῶν. Εἴμαστε ὅλοι Ἑλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ λογοτεχνία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας ἔχουν τίς ρίζες τους στήν Ἑλλάδα.»

Ὁ Ἕλληνας ποιητής Πέρσου Σέλλεϋ (Percy Bysshe Shelley) ἐμπνεύστηκε τό ποίημα Ἐλλάς ἀπό τήν ἑλληνική Ἐπανάσταση καί τό ἀφιέρωσε στόν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο, μέ τόν ὁποῖο εἶχε συναντηθεῖ στήν Πίζα τῆς Ἰταλίας. Στόν «Πρόλογος» τοῦ ἔργου ὁ ποιητής ἀπευθύνει τήν τελευταία του ἐκκλήση γιά πολιτική ἐλευθερία στήν Εὐρώπη: λίγο ἀργότερα, τόν Ἰούλιο τοῦ 1822, σέ ἡλικία 30 ἐτῶν, πεθαίνει ἀπό πνιγμό στόν κόλπο τῆς Σπέτσια, στή Λιγουρία τῆς Ἰταλίας. Ἡ φράση του «Εἴμαστε ὅλοι Ἑλληνες» ("We are all Greeks") ἔγινε ἔμβλημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελληνισμοῦ καί χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα, ὅταν πρόκειται νά ἐκφραστεῖ ἀλληλεγγύη καί συμπαράσταση στους καταπιεσμένους.

Είσοδικόν

1821-2021:

Άπελευθέρωση από τή σκλαβιά τοῦ παρελθόντος Ἡ ἀκατανίκητη προσφορά τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ συμπλήρωση 200 ἐτῶν ἀπό τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 φέρει στήν ἐπιφάνεια τό νόημα γεγονότων τοῦ παρελθόντος, πού ὀρίζουμε ὡς ἱστορία. Ἡ λέξη ἱστορία προέρχεται ἀπό τό ἴστωρ, πού σημαίνει τόν αὐτόπτη μάρτυρα ἐνός γεγονότος (ἴστωρ < οἶδα=γνωρίζω). Ἡ σπουδή τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ θέμα πολύπλοκο πού δέν εἶναι τοῦ παρόντος. Εἶναι ὅμως ἐπιτακτική ἀνάγκη, μέ τή συχνότητα πού ἀναπνέουμε, νά ἀναρωτιόμαστε γιά τόν τρόπο πού ἐμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τοποθετούμαστε ἀπέναντι στό παρελθόν καί τήν ἱστορία, γιατί ἔχει νά κάμει μέ τήν ἐν Χριστῷ σωτηρία μας. Ὁ Χριστιανισμός, ὅπως γνωρίζετε, δέν εἶναι ἀπλῶς ὅ,τι πιό φιλικό πρὸς τήν ἱστορία, ἀλλά καί ἡ ἐνσαρκωμένη ἱστορία τοῦ Θεοῦ.

Οἱ Νεοέλληνες μεγαλώσαμε ἐν πολλοῖς κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ διαφωτισμοῦ, εἰδικότερα τοῦ ἱστορισμοῦ, πού ἦταν τό ἀποκορύφωμα μακροχρόνιων ζυμώσεων στή Δύση – φιλοσοφικῶν καί θεολογικῶν. Βασική ἀρχή τοῦ ἱστορισμοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία καθορίζει τήν πραγματικότητα, τή γνώση, ἀκόμη καί τή θρησκεία, τήν ὁποία δέν προσεγγίζει ὡς μία ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια, ἀλλά ὡς προϊόν ἱστορικῶν συνθηκῶν.

Ὁ ὑπερτονισμός τῆς ἱστορίας δέν ἦταν ἄγνωστος στόν δυτικό Χριστιανισμό. Ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι «διδάσκαλος τῆς ζωῆς» (historia magistra vitae) κυριαρχοῦσε στόν μεσαίωνα καί ἀπό ἐκεῖ πέρασε στήν Ἀναγέννηση καί στούς Διαμαρτυρομένους δι' ἄλλης ὁδοῦ. Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἔδιναν ἰδιαίτερη σημασία στήν ἐνασχόλησή τους μέ τήν «ἱστορία» (π.χ., ἀλάθητο), πράγμα πού συνέχισαν καί οἱ Προτεστάντες, οἱ ὁποῖοι ὑπογράμμιζαν τήν ἀτομική μυστική ἐμπειρία (τί νιώθει ὁ πιστός) ὑποβαθμίζοντας τό νόημα καιρίων ἱστορικῶν γεγονότων.

Βεβαίως ὅλα αὐτά ἦταν ἀπότοκα καί τῆς ἀρχαιοελληνικῆς δυαλιστικῆς διαχωρίσεως τοῦ κόσμου σέ φυσικό καί ὑπερφυσικό καί τῆς χρησιμοθηρικῆς ρωμαϊκῆς κουλτούρας. Ὁ Πλάτων, στοιχώντας καί παλαιότερες πυθαγόρειες παραδόσεις, διαχωρίζει τόν κόσμο σέ νοητό καί ὑπερφυσικό, χωρὶς καμμία οὐσιαστική μεταξὺ τους κοινωνία (Πολιτεία 514a-521b). Ἀφ' ἐνός ὑπάρχει ἡ ἀσαφής καί μεταβαλλόμενη πραγματικότητα τῆς καθημερινῆς ἐμπειρίας ἐντός τοῦ κοσμικοῦ χρόνου καί ἀφ' ἑτέρου τό ἀμετάβλητο σύμπαν τῶν αἰώνιων Ἰδεῶν. Ὁ κόσμος ἦταν ἀμετάβλητος, στατικός, ἡ ψυχὴ φύσει ἀθάνατη. Ἡ ἀρχαία σκέψη, παρὰ τίς ἐπιμέρους διαφοροποιήσεις, εἶναι θαμπωμένη ἀπό τό παρελθόν. Ὅλα περιστρέφονται μέ μία ἐπαναληπτικότητα, στή

βάση τῆς ἐναλλαγῆς ἐποχῶν, ἄστρων. Ἐνδεικτικῆ εἶναι ἡ μυθολογικὴ ἀναφορά τοῦ Ἡσιόδου (*Ἔργα καὶ ἡμέραι*, στ. 109-201) στὰ πέντε γένη τῶν ἀνθρώπων (μέ φθίνουσα σειρά: χρυσό, ἀργυρό, χάλκινο, ἥρωικό καὶ σιδήρου), πού ἀποτυπώνουν ἕνα διαρκῆ ἐκφυλισμό, τὴν ἔκπτωση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ μία κατάσταση πρωτόγονης ἀθωότητος στὸ κακό (ἐξαιρεῖται τὸ γένος τῶν ἡρώων).

Ἡ ἱστορία εἶναι τυχαία ἐναλλαγὴ γεγονότων. Τό κοίταγμα τῆς εἶναι μοιρολατρικό, ἀπαισιόδοξο, ἀφοῦ ὅλα καθορίζονται ἀπὸ τὴν *Εἴμαρμένη* (πεπρωμένο), τὴν ἀνώτατη δύναμη πού κατευθύνει τὴν τύχη κάθε ἀνθρώπου χωριστά, τόν κόσμο ὁλόκληρο. Ἡ δύναμη τῆς μοίρας, ἰδιαίτερα ἐκδηλῶσθην ὀμηρικῆ θρησκεία, διέπει τὴν ἀρχαία σκέψη. Σέ αὐτὴν ὑποτάσσεται ἀκόμη καὶ ὁ Δίας, ὁ πατέρας θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ὅλα ὑπόκεινται στὴ *χρεία* (=ἡ ἀνάγκη). Ἡ ἱστορία ἦταν μία σταθερὴ περιοδικὴ ἀντανάκλαση τῆς πορείας τοῦ σύμπαντος. Σέ αὐτόν τόν κόσμο τίποτε δέν μποροῦσε νά προστεθεῖ. Ὁ κύκλος τῶν ἐπαναλήψεων ἀπέκλειε κάθε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν κυκλικὴ πορεία τῆς ἱστορίας ἔχει ἐπιβιώσει μέχρι σήμερα στὴ λαϊκὴ θυμοσοφία («Ἡ ἱστορία κύκλους κάνει»). Ἐδῶ ἐδράζεται καὶ ἡ πίστη στὴ μετενσάρκωση. Κάποιος ἔρχεται καὶ ἐπανερχεται μέχρι τὸ «κάρμα» του νά «θετικοποιηθεῖ» καὶ νά ἐπιστρέφει στὸ θεῖο, στὸ ἀρχικό, ἀπὸ ὅπου ἐξέπεσε στοὺς κύκλους τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς. Τό νόημα τῆς ζωῆς βρίσκεται στὸ παρελθόν, σέ αὐτό πού ἦταν ὁ ἄνθρωπος προτοῦ εἰσελθεῖ στὴ φθαρτότητα. Σ' αὐτό τὸ ἰδανικό παρελθόν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀρχαιότητος ἀναζητᾶ τὴ λύτρωση, ἐκτός ἱστορίας, ἄλλοτε διὰ τῆς αὐτοπροσπάθειας, τῆς αὐτοβελτίωσής του (πβ. Βουδισμός κ.λπ.), ἄλλοτε διὰ τῆς ἀπεκδύσεως ἀπὸ τὴ σωματικότητά του, τῆς καθάρσεως ἢ τῆς ἀπόδρασης ἢ τῆς «πνευματικοποίησέως» του. Θεωρία πολὺ ἑλκυστικὴ, γιατί οὐσιαστικὰ κολακεύει τὴν ἀνθρώπινη φιλαυτία.

Ἡ ὀρθόδοξη ἀντίληψη περὶ ἱστορίας καὶ παρελθόντος διαφέρει ριζικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ καὶ τῶν ἄλλων θρησκειῶν. Μέ βάση τὴν Ἁγία Γραφή, ὁ χρόνος ἦταν ἀκατασκεύαστος (*Γεν* 1:2). Ὁ Θεός δημιουργεῖ ἐκ τοῦ μηδενός τόν κοσμικὸ χρόνο καὶ χῶρο (*14:19*), πού τόν χαρακτηρίζει ἡ διαδοχὴ, ἡ ἐναλλαγὴ ἡμέρας-νύκτας (*1:5*), ἐποχῶν (*8:22*): αὐτοὶ οἱ κύκλοι ἐπανερχονται τακτικά. Ταυτόχρονα ὁμως δημιουργεῖ καὶ τόν ἱστορικὸ χρόνο. Ὁλόκληρος ὁ κοσμικὸς χρόνος, μαζί μέ τὴν κυκλικὴ του κίνηση, κλήθηκε ἀπὸ τόν Θεὸ νά κινηθεῖ διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς μία γραμμικὴ ἐξωτερικὴ κατεύθυνση, πρὸς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν», πρὸς τόν Θεὸ (ὅπως, ἀνάλογα, ἡ γῆ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τόν ἑαυτό της καὶ ταυτοχρόνως κινεῖται γύρω ἀπὸ τόν ἥλιο). Μέσα ἀπὸ μία ἀλληλουχία γεγονότων, πού μέ τὸ «Ἐν ἀρχῇ» ξεκίνησαν, θά ὀδηγεῖτο στὴν Ἡμέρα Κυρίου. Ἐπομένως ἡ δημιουργία δέν εἶναι κλειστὸ κύκλωμα. Προοδευτικὰ γίνεται. Βαθμηδὸν εἰσάγονται τὰ δημιουργήματα στὴν ὑπαρξή, ὅπως βαθμηδὸν θά εἰσάγονται τὰ γεγονότα ἀπὸ τὸ «Ἐν ἀρχῇ» ἕως ἐσχάτων, συγκροτώντας τὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Τό νεώτερο δίδει νόημα στὸ προηγηθέν.

Αυτά τὰ γεγονότα εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου, τῆς Ἱερῆς ἱστορίας, τῆς Ἱστορίας τῆς Σωτηρίας.

Ὁ Ἀδάμ θεοποίησε τόν κοσμικό χρόνο, διότι λόγω τῆς ἐλευθερίας καί ὄχι λόγω κάποιας φυσικῆς νομοτέλειας, ἀνεζήτησε τή σωτηρία του σ' αὐτόν, σέ ἐνδοϊστορικά, ἀνακυκλούμενα πλαίσια, γι' αὐτό ἡ ὀρθοδοξία θεωρεῖ ὅλες τίς θρησκευτικές ἀντιλήψεις περί ἰδανικοῦ παρελθόντος ἀπότοκες τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος. Ὁ Ἀδάμ ἀνεζήτησε τή μελλοντική του ἀθανασία ἀπευθείας στό πρωτολογικό του παρελθόν, παρά τήν προειδοποίηση τοῦ Θεοῦ πώς ἂν κοιτάξει πίσω θά πεθάνει, θά ἀπολιθωθεῖ ἐμπρός στό ἀνύπαρκτο εὔρος τοῦ ἀνύπαρκτου μηδενός ἀπό τό ὅποιο προῆλθε, ὅπως ἀργότερα ἡ γυναίκα τοῦ Λώτ! Ἐνῶ δέν ἀρνήθηκε τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, τήν ἐπιθυμία γιά ἀθανασία, ἀμφισβήτησε τόν τρόπο πού τοῦ ὑπέδειξε ὁ Θεός καί εἰσήγαγε τή στροφή στίς δικές του ἐνδοϊστορικές ἀνακυκλούμενες δυνάμεις, πού πάραυτα «ἐμπλουτίστηκαν» μέ τήν ἐμπειρία τοῦ θανάτου. Στήν Ἐδέμ τό πρῶτον εἰσήχθη ὁ ὑπερτονισμός τοῦ κοσμικοῦ παρελθόντος – κατά βάθος, ὁ ὑποβιβασμός του, διότι κάθε φορά πού ὑπερτιμᾶται τό κοσμικό, ἐν ταυτῶ ὑποτιμᾶται. Ἐκτοτε ἡ ἀναζήτηση τῆς ρίζας τῆς ἀνθρώπινης τῆς ἱστορίας στό παρελθόν θά ὑφίσταται μέχρι συντελείας ὡς πειρασμός μέ ποικίλα ἀνά ἐποχές προσωπεῖα, κυρίως θρησκευτικά.

Ὁ ἱστορικός χρόνος τῆς Γραφῆς εἶναι ἀνοιχτός στό μέλλον, στό καινόν, στήν ἔκπληξη. Παρά τήν ἄρνηση τοῦ Ἀδάμ, ὁ ἱστορικός χρόνος εἶναι ὁ καμβάς ἐντός τοῦ ὁποίου λαμβάνουν χώρα, μέ πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων μας (Ἐξ 3:6, Μκ 12:26, Λκ 20:30), μία ποικιλία σωτηριολογικῶν γεγονότων, πράξεων καί κλήσεων, πού κατευθύνουν τήν κτίση στήν τελική κοινωνία χριστοῦ-Ἀκτίστου στό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου. Ὁ Θεάνθρωπος, μέσα ἀπό τὰ γεγονότα τῆς θείας Οἰκονομίας, τῆς ἱστορικότητας Ἐνσαρκώσεως κ.λπ., ἡγεῖται πλέον τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἱστορίας. Προϋπόθεση εἶναι ἡ ἀπάρνηση τοῦ ἰδίου (Μτ 10:33 καί 19:5).

Ὁ προπατορικός πειρασμός, παρών, προσπαθεῖ νά παραμορφώσει ἐκ νέου τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί τό κήρυγμα ὅσων ψηλάφησαν οἱ ἀπόστολοι (Α΄ Ἰω 1:1-3) μέσα ἀπό τίς αἰρέσεις, ἀφήνοντας περιθώριο στήν ὑποτίμηση τῆς ἱστορίας εἴτε διά τῆς διαιρέσεως εἴτε διά τῆς συγχωνεύσεως, στόν ἀντίποδα τῆς χαλκηδόνιας καθαιρέσεως κάθε ἔχθρας.

Ἡ ἀνιστόρητη ἀπολυτοποίηση τῆς ἱστορίας, διά τῆς ἀπωθήσεως τοῦ Θεοῦ στόν ὑπερφυσικό κόσμο, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἀπερίσπαστος νά κάνει ὅ,τι θέλει, παρεισέφρησε, ὅπως προαναφέραμε, στόν Χριστιανισμό σέ Ἀνατολή καί Δύση, μέ τή διαφορά ὅμως ὅτι στή Δύση ἐπισημοποιήθηκε, ἐνῶ στήν Ἀνατολή εἰσχώρησε στό ἐπίπεδο τῆς καθημερινότητας κάποιων πιστῶν. Στό πρόσωπο τοῦ Πάπα καί στό ἄτομο ἡ ἱστορία τρόπον τινά «θεοποιεῖται». Ἡ πολιτιστική παραγωγή τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ ἀποτυπώνει αὐτήν τήν ἐκκοσμίκευση. Ἡ ἐκκλησιαστική κοινότητα ταυτίστηκε μέ τήν κοινωνιολογία. Ἡ Ἱεραποστολή προσέλαβε πρωταρχική σημασία. Δυτικοί μισο-

νάριοι κατέκλυσαν τόν τότε κόσμο, καθώς και τόν έλλαδικό, στόν όποιο άρχισαν νά μετακενώνουν δυτικές ιδέες και πρακτικές ξένες στήν όρθόδοξη παράδοση, ιδιαιτέρως μετά τήν άλωση, αλλά και μετά τήν άπελευθέρωση. Αυτό όδήγησε και στόν ύπερβολικό θαυμασμό τής άρχαιότητας, τοῦ άρχαίου παρελθόντος στήν άναζήτηση τής νεοελληνικής ταυτότητας. Ό άντι-ιστορισμός τής δυτικής χριστιανοσύνης πέρασε βεβαίως στήν ψηφιακή εποχή.

Ή επίδραση τών διαφωτιστικῶν ιδεῶν εἶναι έμφανής στόν διχασμό τοῦ Γένους, στόν τρόπο προσέγγισης τής Έπαναστάσεως έκ τών προτέρων και έκ τών ύστέρων, μέχρι σήμερα. Για παράδειγμα, δέν ύπήρχε όμοφωνία για τήν έναρξή της. Ό Κοραής πίστευε ότι τό έθνος πρέπει πρώτα κατάλληλα νά προετοιμασθεῖ, ενώ άλλοι επέιγονταν νά ξεκινήσει «όπως-όπως». Για άλλους ό άφορισμός τοῦ Πατριάρχη ἦταν προδοσία, για τόν Ύψηλάντη κατ' οὐσίαν άνύπαρκτος: «Σεῖς όμως ταῦτα νά τά θεωρεῖτε άκυρα καθότι γίνονται [...] άνευ τής θελήσεως τοῦ Πατριάρχου». Ό έμφύλιος (1823-1825) έν μέσω τοῦ Άγώνα, άποδεικνύει τή ρευστότητα τών ανθρωπίνων πραγμάτων. Εύκολα οἱ έπαναστατημένοι άποτραβιοῦνται από τό όραμα τής έλευθερίας και καταγίνονται σέ ανταγωνισμούς, έμφύλιες διαμάχες νομής έξουσίας. Ό Γάλλος Δεριγνύ θεωρεῖ τίς πολεμικές θέσεις τών Ρωμιῶν άδύναμες, ενώ ό Μακρυγιάννης προσβλέπει στόν Θεό. Ή πίστη του στή νίκη δέν προέρχεται από τίς δυνάμεις τών Έλλήνων, ούτε από τό άρχαίο παρελθόν τους, αλλά από ένα μεταϊστορικό μέλλον (Εβρ 11:1). Αυτό ἦταν ἡ άκατανίκητη προσφορά τής Εκκλησίας. Ό προσανατολισμός τής ιστορίας όχι σέ ένα άπλῶς ανακυκλούμενο καλύτερο παρελθόν ἢ έστω προσδοκώμενο καλύτερο κοσμικό μέλλον, αλλά σέ ένα μέλλον έσχατολογικό, εἶναι πού συνιστᾶ τήν κατάφαση τής ιστορίας. Στήν προοπτική τοῦ μέλλοντος νοηματοδοτοῦνται τά γεγονότα τοῦ παρελθόντος. Ή άναζήτηση νοήματος τοῦ παρόντος ἢ ενός μέλλοντος στό παρελθόν θά ισοδυναμοῦσε και μέ μοιρολατρική άποδοχή τής σκλαβιάς.

Για τόν όρθόδοξο, ό έσχατολογικός προσανατολισμός τοῦ ιστορικοῦ χρόνου μεταμορφώνει, δίδει νόημα στόν κοσμικό χρόνο, άπάντηση στό ζήτημα τοῦ θανάτου, πού άποτυπώθηκε μέ άπαράμιλλη εὐστοχία στό έπαναστατικό σύνθημα: «Έλευθερία ἢ Θάνατος». Ή πίστη ότι ἡ ιστορία πορεύεται όχι στήν επιστροφή της σέ ένα τέλειο παρελθόν, αλλά σέ ένα έσχατολογικό μέλλον πού τήν άναμένει και τή μνήμη του δέν δύναται νά αναιρέσει, κράτησε άπροσκύνητους 400 χρόνια τούς Ρωμιούς. Ή άπελευθέρωση από τήν όποια κοσμική σκλαβιά, προϋποθέτει τήν πίστη ότι τό παρελθόν δέν μπορεί νά καθορίζει τόν άνθρωπο. «Τά μὲν όπίσω έπιλανθανόμενος...» (Φιλ 3:14). Αυτό εἶναι άλλωστε τό νόημα τής Μετάνοιας.

Ή ιστορία, υπό τήν έποψη αὐτή, εἶναι κατά βάση θεολογικό ζήτημα. Και τό έρώτημα, άπλό αλλά καιριο: Θά έρμηνεύσουμε τό 1821 μέ όρους κοσμικούς ἢ μέ όρθόδοξους έσχατολογικούς;

Άλέξανδρος Κατσιάρας

Ἡ ἀρχή τῆς Ἐπανάστασης: ἀφήγηση Θεοδώρου Κολοκοτρώνη*

Τό κίνημά μας ἔγινε εἰς τάς 22 Μαρτίου, εἰς Καλαμάταν. Ἀπό τάς 6 τοῦ Ἰανουαρίου ἕως εἰς τάς 22 Μαρτίου, ἐπροσπάθησα, ἐνέργησα εἰς τήν Μάνην νά ἐνώσωμεν διάφορα σπίτια μανιάτικα κατά τήν συνήθειάν τους, καί τούς ἐνώσαμεν, τούς ἀδελφώσαμεν· ἔστειλα καί εἰς τάς ἐπαρχίας τῆς Μεσσηνίας, Μιστρῶς, Καρύταινας, Φαναριοῦ, Λεονταριοῦ, Ἀρκαδίας, τῆς Τριπολιτσᾶς, καί ἦλθαν ἐκεῖ ὅπου εὕρισκόμουν, καί τούς ἔλεγα, ὅτι τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ νά εἶναι ἐτοιμοί, καί κάθε ἐπαρχία νά κινηθεῖ ἐναντίον τῶν Τούρκων τῶν τοπικῶν, καί νά τούς πολιορκήσουν εἰς τά διάφορα φρούρια, καθῶς οἱ Ἀρκαδιανοί νά πολιορκήσουν τό Νεόκαστρο, οἱ Μοθωναῖοι τήν Μοθώνη, καί οὕτω καθεξῆς.

Ἀφοῦ ἐπροετοιμάσαμεν καί συναγροικήθημεν, ὁ Ζαΐμης μέ τούς ἄλλους, ἀναγκασμένοι νά ὑπάγουν εἰς τήν Τριπολιτσᾶ ἤ νά μείνουν ἔτσι, ἐκτύπησαν τόν Βοϊβόδα τῶν Καλαβρῦτων. Οἱ Τούρκοι μέ ἔμαθαν ὅτι ἦλθα καί μέ ἐνόμιζαν ὅτι ἦλθα μέ 5 μέ 6000· ἐγώ ἤμουν μέ τέσσερους. Ἦλθαν Ἀρκαδινοί καί Μιστριῶται Τούρκοι μέ ραγιατικά σκουτιά ἐνδυμένοι, καί ἦλθαν νά ἰδοῦν μέ πόσους ἤμουν, καί ἐγώ ἔπαιζα ταῖς ἀμάδαις καί ἐγύρισαν ὀπίσω καί ἔλεγαν, ὅτι· «Εὐρήκαμε ἕνα γέρο καί ἔπαιζε ταῖς ἀμάδαις.» [...]

Εἰς τάς 23 Μαρτίου ἐπιάσαμε τούς Τούρκους εἰς τήν Καλαμάτα, τόν Ἀρναούτογλην σημαντικόν Τούρκον τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἶμεθα 2000 Μανιάταις, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Μούρτζινος, Κυβέλος· Δυτικῆ Σπάρτη. – 100 ἦτον οἱ Τούρκοι μεινέμενοι, ὡς 10000 ἤ φήμη τους μεγάλη. – Ἡ Ἀνατολικῆ Σπάρτη ἐκινήθη τήν ἴδιαν ὥρα. Ὁ Τζανετάκης μέ τήν Κακαβουλιᾶ ἐκινήθη διά τόν Μιστρᾶ. Οἱ Τούρκοι τῆς Μπαρδούνιας καί Μιστρᾶ ὑπάγουν, τραβιοῦνται εἰς τήν Τριπολιτσᾶ. Οἱ Τούρκοι εἶχαν βάλῃ ὑποψία, ἐπροσκάλεσαν τούς προεστούς καί Δεσποτάδες, καί αὐτοί ἐπῆγαν – ἦτον ἔμβρα τοῦ Μαρτίου. — Δέν τούς ἐσκότωσαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀφοῦ ἐπῆραν λάφυρα, προχωροῦν καί πολιορκοῦν τήν Μονοβασιά. – Εἰς τήν Καλαμάτα ἐκάμαμε συνέλευσι, πόθεν νά πρωτοκινήσωμε τά στρατεύματα. Οἱ Καλαματιανοί ἐκατάφεραν τόν Μπέη νά πᾶμε εἰς τήν Κορώνη διά νά μὴν βάλουν σπαθί οἱ Τούρκοι εἰς τούς Χριστιανούς· ἐγώ δέν ἐστρέχθηκα, εἶπα νά πᾶμε εἰς τήν παλαιάν Ἀρκαδίαν, εἰς τό κέντρο, διά νά βοηθοῦμε τούς ἄλλους· τότενες τούς εἶπα: «Ἐάν μοῦ δώσετε βοήθεια ἀπό τοῦτο τό στρατεύμα, καλῶς, εἰμή ἀναχωρῶ νά ὑπάγω εἰς τό κέντρο.» Εἶχα λάβει γράμμα ἀπό τόν Κανέλο [Δεληγιάννη], μ' ἐπροσκαλοῦσε, ὅτι εἶχε 10000 ἄρματα, καί νά ἔμβω ἐπί κεφαλῆς. Τοῦ Μούρτζινου ἀρρώστησε τό παιδίτου, ὁ Διονύσιος, καί ἔτσι δέν ἐκίνησαν ὅλοι οἱ Μανιάται· ἔλαβα 200 ἀπό αὐτόν καί 70 ἀπό τόν Μπέη [Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη]

μέ τόν καπετάν Βοϊδῆ καί μέ 30 ἐδικούς μου ἐγενήκαμε 300, καί ἔκοψα εὐθύς δύο σημαίαις μέ σταυρό καί ἐκίνησα. Οἱ Ἀνδρουσιανοί Τοῦρκοι, 360 ἄνδρες, μανθάνοντας ὅτι εἴμεθα ἀσκέρι φεύγουν, πάνε ἔς τά κάστρα τῆς Μεσσηνίας. Κινῶντας ἐγώ, εἶχαν μίαν προθυμίαν οἱ Ἕλληνες ὅπου ὅλοι μέ τάς εἰκόνας ἔκαναν δέησι καί εὐχαριστήσεις. – Μοῦ ἤρχετο πότε νά κλαύσω... ἀπό τήν προθυμίαν ἣ ποῦ ἔβλεπα. – Ἱερεῖς ἔκαναν δέησι. Εἰς τόν ποταμόν τῆς Καλαμάτας ἀνασπασθήκαμε καί ἐκινήσαμε.

Τάς 24 τόν Μάρτι 1821 ἐφθάσαμε εἰς ἓνα χωριό τῆς Μεσσηνίας, Σκάλα λεγόμενον, πού εἶναι καμμιά πενηνταριά οἰκογένειαις. Ὅσοι ἄνδρες ἦτον, τοὺς ἔστειλα πεζοδρόμους, καί τοὺς ἔλεγα: «Σύρτε ἔς τά κάστρα, πολιορκήσετε, καί σᾶς προφθάνω μέ 3000.» – στρατήγημα. – Τήν αὐγήν ἐξημέρωσε εἰς ταῖς 25 τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἔμαθαν εἰς τό Λεοντάρι ὅτι ἐβγήκα μέ τόσαις χιλιάδες Μανιάταις, παίρνουν τά ζῶα τῶν ραγιάδων καί ἀνεχώρησαν διά τήν Τριπολιτσά. Κινῶντας ἀπό τήν Σκάλα, ἔρριξα καμμιά χιλιάδα τουφέκια, τρεῖς μπαταριαῖς διά νά τ' ἀκούσει ὁ κόσμος νά σηκωθεῖ κατά τήν παραγγελίαν. [...]

Τήν ἴδιαν ἡμέραν οἱ Ἀρκαδιανοί (τῆς θαλάσσης) συνάζονται ὀλίγοι, καί ὁ Πρωτοσύγγελος καί ἄλλοι παρακινοῦν τοὺς Τοῦρκους νά τραβηθοῦν εἰς τά κάστρα, καί τοὺς ἔδωσαν ζῶα, τοὺς ξέβγαλαν ἴσια μέ τό Νιόκαστρο καί ἐκεῖ τοὺς πολιορκήσαν, ἀφοῦ ἐσυνάχθησαν καί ἀπό ἄλλαις ἐπαρχίαις. Ἐπολιορκήσαν Ναβαρίνο, Μοθώνη καί Κορώνη. Ἐπῆγαν καί Μανιάταις. Οἱ Ἀνατολικοί εἰς τήν Μονοβασιά. Οἱ Καλαβρυτινοί καί οἱ Πατραῖοι καί οἱ Βοσνιτσάνοι πολιορκοῦν τήν Πάτρα καί Καστέλι. Ἦτον ἀρχηγοί Ζαΐμης, Σωτήρης Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Λόντος καί λοιποί.

* Τό ἀπόσπασμα προέρχεται ἀπό τά Ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅπως τά ὑπαγόρευσε στόν Γεώργιο Τερτσέτη, βλ. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, *Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς (1770-1836)*, Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας 1901, τ. Α', σ. 49-53.

Λυδονίκο Λιππαρίνι, Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός ὑψώνει τή σημαία τῆς Ἐπανάστασης (πιθ. 1838)
Ἀθήνα, Ἐθνικό Ἱστορικό Μουσεῖο

Εὐάγγελος Δράκος, Ἱερεῖς εὐλογοῦν τή σημαία τῆς Ἐπανάστασης στήν Καλαμάτα, 23.3.1821,
Καλαμάτα, Μπενάκειο Μουσεῖο

Ἡ μελαγχολία τῆς ἀρχαιότητας καί οἱ παλινωδίες τῆς νεοελληνικῆς ἰδεολογίας

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀναλήψεως Ντράφι - Ἐπισκ. Καθηγητοῦ Παν. Emory

Στό ἐξαιρετικό βιβλίο του *Οἱ αὐτάπατες τῶν ἀθεϊστῶν*, ὁ Ντέιβιντ Μπέντλεϋ Χάρτ ἀναφέρεται στήν εἰκόνα τῆς παγανιστικῆς ἀρχαιότητος ὡς ἑνός κόσμου συμφιλιωμένου μέ τή φύση καί τό σῶμα, χαρούμενου καί αἰσιόδοξου, γεμάτου ἀπό τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς καί ἀδιάφορου γιά τήν προοπτική τοῦ θανάτου – προτοῦ, βέβαια, πέσει ἐπάνω του ἡ βαριά καί παγερή σκιά τοῦ χριστιανισμοῦ. Συγχρόνως, ὅμως, ὁ Χάρτ μᾶς ἐξηγεῖ ὅτι ἡ εἰκόνα αὐτή ἀποτελεῖ ρομαντική ἀνακατασκευή τῆς νεότερης εὐρωπαϊκῆς ἑλληνοφιλίας, πού δέν ἔχει σχεδόν καμμία σχέση μέ τήν πραγματικότητα. Ὁ Χάρτ ἐπισημαίνει κάτι πού κάθε χριστιανός μελετητής τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος (θά περιμέναμε νά) γνωρίζει, ὅτι δηλαδή τή χαρακτηρίζει ἕνα εἶδος ὑπαρξιακῆς μελαγχολίας. Σύμφωνα μέ τίς κυρίαρχες ἀντιλήψεις τῆς, ὁ κόσμος ἀποτελεῖ ἕνα περίκλειστο σύμπαν, στό ὁποῖο ὑπάγονται ἀκόμα καί οἱ θεοί, καί τό ὁποῖο κυριαρχεῖται ἀπό τήν εἰμαρμένη. Ἡ μυθολογία τῆς εἶναι σκοτεινή, οἱ θεοί τῆς ἐμπαθεῖς καί ἰδιότροποι (ἤ, ἄς προστεθεῖ, ἀδιάφοροι γιά τόν ἄνθρωπο), καί ἡ προοπτική τοῦ θανάτου ἀναπόδραστη. Ἡ ἔλλειψη ἀξιόπιστης καί ἐμπνευσμένης μεταφυσικῆς πρότασης πού θά φώτιζε καί θά ἐρμήνευε τό αἶνιγμα τῆς

ζωῆς καθόριζε ἀρνητικά τόν ἀρχαῖο κόσμο – παρά τίς ἀναμφισβήτητες ἀρετές καί ὁμορφίες του. Αὐτός ὁ κόσμος τῆς ἀπογοήτευσης καί τῆς μελαγχολίας γέννησε ἢ φιλοξένησε φιλοσοφικές θεωρίες καί θρησκευτικές ἀπόπειρες διαφυγῆς ἀπό μιά πραγματικότητα στενάχωρη καί ἀδιέξοδη. Οἱ μυστηριακές θρησκείες καί ὁ γνωστικισμός ἀνήκουν ἐδῶ.¹

Σ' αὐτό τόν μελαγχολικό κόσμο ὁ χριστιανισμός ἤρθε ὡς καλὰ καί χαρούμενα νέα, ὡς *Εὐαγγέλιο*. Ἡ διδασκαλία γιά ἕνα Θεό πού δημιούργησε τόν ἄνθρωπο καί τόν ἀγαπᾷ, ἡ ἐκ μέρους του προσφορά συγχώρεσης καί δυνατότητας γιά νέα ζωή, τό κήρυγμα τῆς ἰσότητος καί τῆς ἀγάπης γιά κάθε ἄνθρωπο, καί ἡ προοπτική τῆς ὑπέρβασης τοῦ θανάτου πού θεμελιώνεται στήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελοῦσαν θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς νέας πίστεως. Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μετέδιδε πρόγευση αἰώνιας ζωῆς, ἐνῶ ἡ γιά πρώτη φορά ὀργανωμένη καί εὐρείας ἔκτασης φιλανθρωπία προσέφερε ἀνακούφιση καί παρηγοριά στους φτωχοῦς καί τούς ἄρρωστους αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἦταν τέτοια ἡ πνευματική δύναμη τῆς νέας θρησκείας, ὥστε οἱ Ἕλληνες, παρά τούς εἰς βάρος τῆς συχνοῦς καί ἀπηνεῖς διωγμούς, γίνονταν μέλη τῆς σέ ὄλο καί μεγαλύτερους ἀριθμούς, ὥσπου

στό τέλος έγιναν όλοι τους χριστιανοί. Ἐπρόκειτο για ἐπιλογή ὀρθή καί σωτήρια, τούς καρπούς τῆς ὁποίας γευόμαστε μέχρι καί σήμερα, καθώς ἀκόμα καί ἐκεῖνοι πού δέν πιστεύουν πιά στόν Χριστό παραμένουν σέ μεγάλο βαθμό πολιτιστικά καί ἀξιακά χριστιανοί.

Παρά ταῦτα, πολλούς αἰῶνες μετά τά παραπάνω, οἱ ἐπίγονοι τῶν μεταστροφέντων στή νέα πίστη ἄρχισαν καί πάλι νά γοητεύονται δυσανάλογα ἀπό αὐτό πού οἱ πρόγονοί τους εἶχαν οἰκειοθελῶς καί ἀσμένως ἐγκαταλείψει. Ἡ φιλελληνική Εὐρώπη εἶχε καταστει σέ ἀξιοσημείωτο βαθμό δέσμια τῆς νοσταλγίας της γιά τήν φαντασιακά ἀνασυγκροτημένη ἐποχή τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας. Ἔμοιαζε, θά λέγαμε, μέ κάποιον πού νοσταλγεῖ ὄψιμα τά δύσκολα παιδικά του χρόνια, ἄν καί θά τοῦ ἀρκοῦσε νά τά ξαναζήσει γιά μία μόνο μέρα, ὥστε νά συνειδητοποιήσει πόσο μεγάλη εἶναι ἡ τύχη του πού τά χρόνια αὐτά ἀποτελοῦν παρελθόν.

Τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας οἱ Ἑλληνες ἐπιβίωσαν σέ μεγάλο βαθμό χάρη στή χριστιανική πίστη τους. Ἀρκοῦσε κάποιος νά ἀρνηθεῖ τήν πίστη αὐτή καί νά ἀσπαστεῖ τό ἰσλάμ γιά νά πάψει νά εἶναι ὁ βαριά φορολογούμενος ραγιαῆς πού ὑπέκειτο στήν αὐθαιρεσία καί τή βαρβαρότητα τοῦ κατακτητῆ, καί νά ἀποκτήσει πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Ὡστόσο, οἱ Ἑλληνες στήν πλειονότητά τους ἀρνήθηκαν νά τό κάνουν, γιά τέσσερις ὀλόκληρους αἰῶνες. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι, στά χρόνια τῆς ἐπανάστασης, τή βασική διαχωριστική γραμμή μεταξύ τῶν ἐμπολέμων τήν προσδιόριζε ἡ πίστη στόν Χρι-

στό. Μέ τά λόγια του Συντάγματος τῆς Τροιζήνας (1827), «Ἑλληνες εἶναι ὅσοι αὐτόχθονες τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας πιστεύουσιν εἰς Χριστόν».

Ὡστόσο, οἱ Νεοέλληνες ἄρχισαν νά βλέπουν τόν ἑαυτό τούς ὄλο καί περισσότερο μέσα ἀπό τά μάτια τῶν πολιτισμένων Εὐρωπαϊῶν θαυμαστῶν τῆς ἀρχαιότητας. Στή νεοελληνική ἰδεολογία καί ταυτότητα τό κλασικό τους παρελθόν ἄρχισε νά ζυγίσει τό ἴδιο, ἄν ὄχι περισσότερο, ἀπό τό χριστιανικό. Λησμόνησαν ὅτι ἡ χριστιανική τους ιδιότητα εἶχε σημάνει ἀπό κάποιες πλευρές τήν ἐγκατάλειψη καί ἀπό κάποιες ἄλλες τή μεταμόρφωση τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας, καί ἀποδέχθηκαν τόν ὑποβιβασμό τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου σέ φτωχό συγγενή της. Ἄρχισαν, καί συνεχίζουν, νά καυχῶνται γιά τίς ἀρχαιοελληνικές τους καταβολές, σάν ξεπεσμένοι ἀριστοκράτες πού ἐπιζητοῦν τήν προσοχή (καί τά χρήματα) τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἐποχῆς τους. Μιλοῦν μέ θαυμασμό γιά τόν Δημοσθένη, τόν Πλάτωνα, καί τόν Ὅμηρο, ὄχι ὁμως γιά τόν Χρυσόστομο, τόν Μάξιμο Ὁμολογητή, ἤ τόν Δαμασκηνό, πού εἶναι, ἀπό πολλές ἀπόψεις, ἀνώτεροί τους. Ὑποτιμοῦν τήν Ἁγία Σοφία χάριν τοῦ Παρθενῶνα καί ἐπαίρονται γιά τό πολυδιαφημισμένο Μουσεῖο Ἀκρόπολης, πού, συγκρινόμενο μέ τό Βυζαντινό καί Χριστιανικό Μουσεῖο, φαντάζει ψυχρό καί ἄψυχο. Τέλος, λησμονοῦν ὅτι τό πιό σημαντικό Βιβλίο τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, πού γράφτηκε στήν ἑλληνική γλώσσα, καί τό ὁποῖο σπάνια διαβάζουν, ζυγίζει πολύ περισσότερο ἀπό τήν κλασική γραμματεία στό σύνολό της.

Στό βιβλίο τῆς Ἐξόδου διαβάζουμε ὅτι, ὅταν ὁ Μωυσῆς ἐπισκέφτηκε τόν Φαραῶ, τοῦ ζήτησε νά ἀφήσει τόν λαό του ἐλεύθερο, γιά νά λατρεύσει τόν Θεό (Ἐξ 7:16). Τό νόημα τῆς ἐλευθερίας κορυφώνεται στή δυνατότητα πού μᾶς παρέχει νά λατρεύσουμε τόν Θεό ἐλεύθερα καί ὀλόθυμα. Στήν πορεία τους πρὸς τή γῆ τῆς ἐπαγγελίας οἱ Ἑβραῖοι τό λησμόνησαν αὐτό πολ-

λές φορές. Ἀλλά καί ὅταν ἔφτασαν στή γῆ τους, δέν φάνηκαν ἀντάξιοι τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἐλευθερίας πού τοὺς χάρισε, γι' αὐτό ὑποδουλώθηκαν καί πάλι. Καθώς φέτος συμπληρώνουμε 200 χρόνια ἀπό τή δική μας ἐθνική “ἔξοδο” ἀπό μία ἀλλόθρησκη τυραννία, ἀξίζει νά ἀναλογιστοῦμε, ἀτομικά καί συλλογικά, τί πραγματικά νοσταλγοῦμε καί τί λατρεύουμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ. 1. Ντέιβιντ Μπέντλεϋ Χάρτ, *Οἱ αὐταπάτες τῶν ἀθεϊστῶν: Ἡ χριστιανική ἐπανάσταση καί οἱ σύγχρονοι ἐχθροί της*, μτφ. Βασίλης Ἀργυριάδης, Ἀθήνα: Ἐν Πλῶ 2017, σ. 219 καί ἐξῆς.

Θεόδωρος Βρυζάκης, *Τό στρατόπεδο τοῦ Καραϊσκάκη* (1855)
Ἀθήνα, Ἐθνική Πινακοθήκη

Μιά επίκαιρη φωνή από τό παρελθόν

Σχόλιο στό Σοφία Σειράχ 38:1-15

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Όμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Άρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι σέ περιόδους κρίσης, ὅπως μεγάλες πολιτικοκοινωνικές ἀνατροπές, φυσικές καταστροφές ἢ πανδημίες, καί καθώς ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων συγκλονίζεται ἀπό τόν φόβο, τό ἄγχος, τὴ θλίψη καί τίς δυσκολίες, αὐτό πού δοκιμάζεται περισσότερο εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεό. Προφανῶς αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού τὰ βιβλικά κείμενα διαχρονικά προϋποθέτουν ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἐμπιστοσύνη ὡς βάση γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς σχέσης μέ τόν Θεό, καθὼς σέ τέτοιες περιόδους οἱ ἄνθρωποι ἀναζητοῦν ἀπαντήσεις σέ ἀγωνιώδη ἐρωτήματα πού φτάνουν μέχρι καί τό ἐρώτημα «πού εἶναι ὁ Θεός;» (Ίωη 2:17).

Σέ μιὰ τέτοια περίοδο κρίσης, ὅπου οἱ ἄνθρωποι προσπαθοῦν νά ἐπαναπροσδιορίσουν τὴ θέση τους μέσα στόν μεταβαλλόμενο κόσμο στόν ὁποῖο ζοῦν, χωρὶς νά ἀποποιηθοῦν τὴν παράδοσή τους καί νά χάσουν τὴν ταυτότητά τους, γράφεται τό βιβλίον Σοφία Σειράχ ἀπό κάποιον Ἱεροσολυμίτη Ἰουδαῖο, πού ὀνομαζόταν Ἰησοῦς, γιὸς τοῦ Σειράχ (50:27). Οἱ ἀρχές τοῦ β' π.Χ. αἰῶνα σηματοδοτοῦν τό τέλος τῆς αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας τῶν Πτολεμαίων στήν Παλαιστίνη καί τὴν ἑναρξή

τῆς κυριαρχίας τῶν Σελευκιδῶν τῆς Συρίας. Ἡ περίοδος τῶν Σελευκιδῶν χαρακτηρίζεται ἀπό μιὰ προσπάθεια ἐξελληνισμοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἀντιμέτωπος μέ ἓναν συνεχῶς ἐντεινόμενο φόβο πῶς ἡ πατρογονική του θρησκεία εἶναι ἀνεπαρκής γιὰ νά ἀντιμετωπίσει τίς ἀνάγκες τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν δομῶν πού ἀλλάζουν ραγδαῖα καί ὅτι ἡ ἑβραϊκή του ταυτότητα ἀπειλεῖται ἀπό τὴν ὀρθολογική ἐλληνική φιλοσοφία καί ἐπιστήμη.

Ὡς πρὸς τὴ μορφή καί τό περιεχόμενο τό βιβλίον δέν διαφοροποιεῖται οὐσιαστικά ἀπό τὰ ὑπόλοιπα ἔργα τῆς ομάδας. Γράφοντας κατὰ τίς παραμονές τῆς μακαβαϊκῆς ἐξέγερσης, ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ νά ἐπαναπροσδιορίσει τὴ στάση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπέναντι στή συνεχῶς ἐντεινόμενη ἐλληνιστική ἐπιρροή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας ἀποτελεῖ ἡ θέση τοῦ Σειραχίδη γιὰ τό νόημα τῆς ἱατρικῆς καί τόν ρόλο πού θά ἔπρεπε νά διαδραματίσει στήν κοινωνία, ὅπως αὐτὴ ἀποτυπώνεται σέ ἓνα ποίημα πού παρατίθεται στό κεφ. 38.

Γιὰ νά γίνει κατανοητό τό αὐτό τό εἰδικό ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰησοῦ Σειράχ θά πρέπει νά ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι κατὰ τὴν

προελληνιστική περίοδο ή ιατρική ήταν για τους Ιουδαίους είτε άγνωστη είτε συνδεδεμένη με μαγικές πρακτικές. Τόσο η πρόκληση των ασθενειών όσο και η θεραπεία τους περιγράφεται συχνά στα βιβλικά κείμενα ως έργο του Θεού. Όπως ο ίδιος ο Θεός βεβαιώνει μετά το θαύμα στα πικρά νερά της Μερρᾶ: «Ἄν ὑπακούσετε στὸν Κύριο τὸν Θεὸ σας, ἂν κάνετε ὅτι τοῦ εἶναι ἀρεστό, ἂν δώσετε προσοχή στίς ἐντολές του καὶ ἐκπληρώσετε ὅλες τίς ἀπαιτήσεις του, δὲν θὰ σᾶς στείλω καμιά ἀσθένεια ἀπ’ αὐτές πού ἔστειλα στοὺς Αἰγύπτιους. Γιατί ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς σας πού σᾶς γιατρεύει» (Ἐξο 15:26). Ἡ ἴδια διαβεβαίωση ἐπαναλαμβάνεται καὶ σ’ ἓνα τραγούδι πού δίδαξε ὁ Μωυσῆς στοὺς Ἰσραηλίτες λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του (Δευ 32:39). Ἀκόμα καὶ στίς περιπτώσεις ὅπου χρησιμοποιεῖται κάποιο θεραπευτικὸ μέσο (κατάπλασμα ἀπὸ σύκα: 4Βα 20:7, χολή ψαριοῦ: Τωβ 11:11-12) εἶναι καὶ πάλι ὁ Θεὸς αὐτὸς πού χορηγεῖ τὴν θεραπεία. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρονται συχνά ἀπαξιωτικά στοὺς γιатρούς (πβ. 2Πα 16:12).

Ἄν καὶ οἱ βιβλικὲς πληροφορίες δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων γιὰ τὸ ἐπίπεδο τῶν ιατρικῶν γνώσεων κατὰ τὴν προελληνιστικὴν περίοδο, φαίνεται πολὺ πιθανὸ ὅτι ἡ ἰσραηλιτικὴ ιατρικὴ περιοριζόταν στὴν προσπάθεια θεραπείας ἐξωτερικῶν πληγῶν. Ἀντίθετα, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδο ἡ ιατρικὴ πού ἀσχεῖτο στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου φαίνεται νὰ ἔχει μεγάλῃ ἐπίδραση στὴν Παλαιστίνη. Ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἀποδοχὴ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαί-

ους τῆς ἑλληνικῆς ιατρικῆς φαίνεται πὼς ἔπαιξε τὸ ὅτι αὐτὴ, σὲ ἀντίθεση μὲ τίς μέχρι τότε γνωστὲς ἀνατολικὲς ιατρικὲς πρακτικὲς, ἦταν σὲ μεγάλου βαθμοῦ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ μαγικὲς ἢ θρησκευτικὲς τελετουργίες. Παρ’ ὅλα αὐτὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι δύσκολο γιὰ ἓναν Ἑβραῖο νὰ ἀποδεχτεῖ ὅτι ἓνας ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀναλάβει τὸν ρόλο τοῦ θεραπευτῆ ἀσθενειῶν, πού σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσή του ἀνήκει μόνο στὸν Θεό.

Θεωρώντας κανεῖς τὰ πράγματα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὀπτικὴν γωνία, ἀντιλαμβάνεται τὴν τεράστια σημασία πού ἔχει ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰησοῦ Σειράχ νὰ συμφιλιώσῃ τὴν ἑλληνικὴν ιατρικὴν μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν. Ὁ Θεὸς παραμένει ὁ μοναδικὸς πού παρέχει τὴν ἴαση, βεβαιώνει, ἀλλὰ μὲ τὸν γιατρό, τὸν ὁποῖο αὐτὸς ἔχει ὀρίσει στὸ λειτούργημα του (στχ 1). Ὅμως ὁ Ἰησοῦς Σειράχ δὲν εἶναι προφήτης· δὲν ἐξαγγέλλει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν αὐθεντία ἑνὸς προφήτη, ἀλλὰ ἀπευθύνεται στὴ λογικὴ τῶν ἀναγνωστῶν του, ἐπιχειρώντας νὰ τεκμηριώσῃ θεολογικὰ τὴν θέση του. Ἄφοῦ, λοιπόν, βεβαιώνει ὅτι ἡ ἰκανότης τοῦ γιατροῦ νὰ θεραπεύει εἶναι ἓνα χάρισμα τοῦ Θεοῦ πού ὁ ἄνθρωπος ἀξιοποίησε (στχ 2-3), χρησιμοποιώντας μὲ φρόνησιν τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ (στχ 4), προχωρεῖ στὸ βασικὸ θεολογικὸ του ἐπιχείρημα: «Μήπως ἀπὸ ἓνα κομμάτι ξύλο δὲν γλύκανε κάποτε ὁ Θεὸς τὸ νερό, ὥστε νὰ μάθουν ὅλοι τοῦ Κυρίου τὴ δύναμη;» (στχ 5). Ὁ στίχος παραπέμπει στὸ ἐπεισόδιο πού περιγράφεται στὸ Ἐξο 15:22-26. Ἡ σκέψη τοῦ συγγραφέα στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀπλή. Ὁ Μωυσῆς, προκειμένου νὰ θεραπεύσῃ τὴν

ἀκαταλληλότητα τοῦ νεροῦ τῆς πηγῆς Μερρᾶ, χρησιμοποιεῖ ἓνα μέσο, τό ὁποῖο ὁ Θεός ἔχει ἐφοδιάσει μέ αὐτήν τή δυνατότητα. Ὁ Θεός εἶναι ἐκεῖνος πού ἐνεργεῖ τό θαῦμα ἀλλά διά τοῦ Μωυσῆ, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ γιά τόν σκοπό αὐτό ἓνα κομμάτι ξύλο. Οἱ ἀναλογίες μέ τόν ρόλο τοῦ γιатροῦ καί τῶν φαρμάκων εἶναι προφανεῖς. Ἔτσι, ὁ γιатρός, ὅπως καί ὁ φαρμακοποιός, ἀξιοποιώντας τό χάρισμα πού ἔλαβαν ἀπό τόν Θεό, καθίστανται συνεργάτες τοῦ Θεοῦ καί συνεχιστές τοῦ ἔργου του πάνω στή γῆ (στχ 6-8).

Ἡ καταφυγή τοῦ ἀσθενοῦς στόν γιатρό, κατά συνέπεια, δέν μαρτυρεῖ ἔλλειψη πίστεως στόν Θεό, ἀλλά ἀναγνώριση τῆς ἀλήθειας ὅτι ὁ Θεός παρεμβαίνει στόν κόσμον σέ συνεργασία μέ τόν ἄνθρωπον. Γι' αὐτό, ὅταν στόν στχ 12, ὁ συγγραφέας συμβουλεύει τόν ἀσθενή: «νά μή φύγει ἀπό κοντά σου ὁ γιатρός, γιατί σοῦ εἶναι χρήσιμος» προτάσσει καί πάλι τή διαβεβαίωση τοῦ στχ 1 ὅτι: «ὁ Κύριος τόν ἔχει ὀρίσει στό λειτούργημά του». Ἡ συνέχεια τῆς ἐπιχειρηματολογίας στό δεύτερο μέρος τοῦ ποιήματος (στχ 9-15) στοχεύει νά πείσει τόν ἀναγνώστη ὅτι ἡ ἀποδοχή τῆς ἐλληνικῆς ιατρικῆς δέν σημαίνει ἄρνηση τῆς δικῆς του παράδοσης, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ ἀσθένεια εἶναι συνέπεια κάποιας ἁμαρτίας. Ἔτσι, ἀμέσως μετά τή συμβουλή, «Παιδί μου, τίς ἀρρώστιες σου μήν τίς παραμελεῖς» (στχ 9α) συστήνει τήν κλασική συνταγή γιά τήν ἀντιμετώπισή τους πού βασίζεται στό τρίπτυχο: προσευχή, μετάνοια καί

θυσίες (στχ 9β-11). Σπεύδει ὁμως νά συμπληρώσει ὅτι παράλληλα μέ αὐτά εἶναι ἀπαραίτητη καί ἡ παρουσία τοῦ γιатροῦ, ἐφόσον καί αὐτοῦ ἡ ικανότητα νά θεραπεύει δέν στηρίζεται στή μαγεία ἀλλά στή γνώση, τήν ὁποία ἀποκτᾶ ἐπικαλούμενος τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ (στχ 13-14).

Ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰησοῦ Σειράχ νά συμφιλιώσει τήν ἰουδαϊκή πατρογονική παράδοση μέ τήν εἰσαγόμενη ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου ἐλληνική ιατρική δέν ἦταν εὔκολη, γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς του, ὑπόθεση. Τό πόσο δύσκολο ἦταν αὐτό ἀποδεικνύεται ἀπό τή διαπίστωση ὅτι γιά νά ἀποδεχτεῖ ὁ ἰουδαϊσμός τήν ἀλήθεια ὅτι ἡ ιατρική πράξη δέν ἀντιπоеῖται τό ἔργο τοῦ Θεοῦ, ἀπαιτήθηκε νά περάσουν ἔξι περίπου αἰῶνες, ὅπως προκύπτει ἀπό τόν λεγόμενο “Ὁρκο τοῦ Ἀσάφ” –τό ἰουδαϊκό ἀντίστοιχο τοῦ Ὁρκου τοῦ Ἰπποκράτη πού ἐμφανίζει μεγάλη ὁμοιότητα ἰδεῶν μέ ἐκεῖνες πού διατυπώνονται στό κεφάλαιο 38 τῆς Σοφίας Σειράχ.

Τό ἐγχείρημα τοῦ Σειραχίδη θά μποροῦσε νά ἀποτελέσει τό πρότυπο γιά τή σύγχρονη θεολογική σκέψη, ἡ ὁποία ἀντιμετωπίζει προκλήσεις ἀπό ἓνα ραγδαῖα μεταβαλλόμενο κόσμον καί καλεῖται νά ἀνταποκριθεῖ στίς πνευματικές ἀνάγκες τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἀναζητώντας καί προσφέροντας ἀπαντήσεις στό προβλήματα του πού θά ἐδράζονται σταθερά στό ἔδαφος τῆς παράδοσῆς του, χωρίς νά ἀποτρέπει τό βλέμμα ἀπό τή νέα πραγματικότητα πού διαμορφώνεται.

Ἡ ἀγωνιώδης μέριμνα

Ἰωάννη Καραβιδόπουλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

«Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;»
(Ματθ. 6,27)

Σέ μία σειρά λογίων σχετικῶν μέ τὴν καθημερινή ἀγωνιώδη μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου, πού διασώζει ὁ εὐαγγελιστής Ματθαῖος στήν Ἐπί τοῦ ὄρους ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντάσσεται καί τό παραπάνω λόγιο τοῦ τίτλου. Τό ἴδιο λόγιο, ἀλλά κάπως ἐκτενέστερο, διασώζει καί ὁ εὐαγγελιστής Λουκᾶς: «Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ προσθεῖναι πῆχυν; εἰ οὖν οὐδὲ ἐλάχιστον δύνασθε, τί περί τῶν λοιπῶν μεριμνᾶτε;» (Λουκ 12, 25-26).

Ἡ συνάφεια μέσα στήν ὁποία καί οἱ δύο εὐαγγελιστές διασώζουν τό λόγιο αὐτό εἶναι ἡ ἴδια. Ὁ εὐαγγελιστής Ματθαῖος στό 6^ο κεφάλαιο τοῦ εὐαγγελίου του ἀναφέρεται στή διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ περί προσευχῆς μέ ἀποκορύφωμα τὴν Κυριακή Προσευχή, περί νηστείας, περί οὐρανοῦ θησαυρισμοῦ κ.ἄ. καί στή συνέχεια συγκεντρώνει στούς στίχ. 25-34 λόγια σχετικά μέ τὴν καθημερινή φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου γιά τὴν τροφή καί τὴν ἐνδυμασία του: Ὅταν κανεῖς μεριμνᾶ ἀγωνιωδῶς, ἀνατρέπει τὴν ἀξιολογική προτεραιότητα τῆς ζωῆς ἔναντι τῆς τροφῆς, καί τοῦ σώματος ἔναντι τοῦ ἐνδύματος καί τελικά δείχνει ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ

ὁποία ὡστόσο ἐκτείνεται καί πέρα ἀπό τόν ἀνθρώπο στά πετεινά τοῦ οὐρανοῦ καί σέ ὅλην τή δημιουργία. Τὴν ἀπόλυτη προτεραιότητα στίς ἐπιδιώξεις καί ἀναζητήσεις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ἔχει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Βασική ἔννοια στά λόγια τῶν στίχ. 25-34 εἶναι ἡ ζωή πού βρίσκεται στήν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ καί δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα σέ παρόμοια συνάφεια γιά τὴν προτεραιότητα τῆς ζωῆς ἔναντι τῆς ἀνθρώπινης μέριμνας καί ἀγωνίας γι' αὐτὴν διασώζει τό λόγιο καί ὁ εὐαγγελιστής Λουκᾶς (12, 22-34), ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀμέσως πρὶν ἀπό τὴ διδασκαλία αὐτὴ παραθέτει τὴν παραβολή τοῦ ἄφρονα πλουσίου (12, 31-21), ὁ ὁποῖος θέλησε νά στηρίξει τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς του («ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου») ἀλλά καί τὴν παράτασή της στά πολλά ἀποκτήματά του καί ὄχι στόν Θεό («πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά»).

Ἡ λέξη τοῦ λογίου στήν ὁποία θά ἐπικεντρωθεῖ ἡ προσοχή μας εἶναι ἡ λ. «ἡλικία», ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται στήν Καινή Διαθήκη μέ δύο ἔννοιες: α) μέ τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς – ὅπως δηλ. καί στή νέα ἑλληνική γλώσσα – καί β) μέ τὴν

έννοια τοῦ ἀναστήματος. Μέ τήν πρώτη έννοια ἀπαντᾶ στά χωρία Λουκ 2,52· Ίω 9,21 καί μέ τήν έννοια τῆς πνευματικῆς ἡλικίας στό Ἐφεσ 4,13. Μέ τή δεύτερη έννοια (=ἀνάστημα) ἀπαντᾶ μόνο στό Λουκ 19,3: «(ὁ Ζακχαῖος) ἐζήτει ἰδεῖν τόν Ἰησοῦν τίς ἐστι, καί οὐκ ἠδύνατο ἀπό τοῦ ὄχλου ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρός ἦν».

Τό ἐρώτημα πού τίθεται εἶναι, μέ ποιά έννοια χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη «ἡλικία» στό λόγιο πού σχολιάζουμε. Λέγει ὁ Ἰησοῦς ὅτι μέ τήν καθημερινή ἀγωνιώδη μέριμνα δέν ἐπιτυγχάνει κανείς οὔτε ἕναν πῆχη (στήν Καινή Διαθήκη ὁ «πῆχυς», δηλ. 64 ἑκατ. τοῦ μέτρου) νά προσθέσει στό ἀνάστημά του; Βέβαια ἡ λέξη «πῆχυς» πού εἶναι μονάδα μήκους ὁδηγεῖ πολλούς ἐρμηνευτές στήν ἀποδοχή αὐτῆς τῆς σημασίας. Ξέρομε ὅμως ἀπό τήν ἐμπειρία μας πολλούς ἀνθρώπους πού προσπαθοῦν νά προσθέσουν, ἂν ὄχι ἕναν πῆχη, τουλάχιστο μερικά ἑκατοστά στό ἀνάστημά τους; Καί εἶναι αὐτή ἡ προσθήκη κάτι τό «ἐλάχιστον», ὅπως σημειώνει ὁ Λουκᾶς; Ἀπεναντίας εἶναι γνωστή ἡ ἐπιθυμία ἀλλά καί οἱ προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων γιά παράταση τῆς ζωῆς τους, ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνια μέχρι σήμερα. Ἡ παραβολή τοῦ ἄφρονα πλουσίου, πού προηγείται τοῦ λογίου μας στό εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ, δείχνει σαφῶς τήν τραγική διάψευση τῶν προσπαθειῶν του γιά παρατεταμένη ὑπαρξή τῶν ἀγαθῶν του, καί τῆς ζωῆς του βέβαια, ἀφοῦ στηρίχτηκε σ' αὐτά καί ὄχι στόν Θεό.

Βέβαια, ἡ φαινομενική δυσκολία αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας συνίσταται ἀπό τή μιά μεριά στό ὅτι ὁ πῆχης τόσο στήν ἀρχαιότη-

τα ὅσο καί σήμερα εἶναι μονάδα μέτρησης τοῦ μήκους καί ἀπό τήν ἄλλη εἶναι δεδομένο ὅτι τουλάχιστο σέ ἕνα χωρίο τῶν εὐαγγελίων ἡ λέξη «ἡλικία» σημαίνει ἀνάστημα (Λουκ 19,3). Ἔτσι θεωροῦν ὀρισμένοι αὐτονόητο ὅτι στό λόγιο αὐτό ὁ Ἰησοῦς ἀναφέρεται στήν αὔξηση τοῦ ἀναστήματος. Οἱ ἐπεξηγήσεις ὅμως πού δώσαμε προηγουμένως ὡς πρός τήν έννοια τῆς ζωῆς πού κυριαρχεῖ στή συνάφεια μέσα στήν ὁποία οἱ εὐαγγελιστές Ματθαῖος καί Λουκᾶς διασώζουν τό λόγιο τοῦ Ἰησοῦ ἐνισχύουν ἀσφαλῶς τήν ἐρμηνεία πού δεχτήκαμε ὡς σωστή.

Ἀκόμη, πρός αὐτήν τήν κατεύθυνση μᾶς ὁδηγεῖ καί ἡ ἀκόλουθη πληροφορία τοῦ Διόδωρου τοῦ Σικελιώτη. Ὁ ἱστορικός αὐτός τοῦ 1^{ου} αἰῶνα π.Χ. στό ἔργο του *Βιβλιοθήκη Ἱστορική* (1,49) περιγράφοντας τόν μεγάλο καί πολυτελῆ τάφο ἑνός ἀπό τούς ἀρχαίους βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου σημειώνει ὅτι στήν περίμετρό του ὑπῆρχε ἕνας χρυσός κύκλος μήκους 365 πηχῶν, πού τό διάστημα κάθε ἑνός ἀπό τούς 365 πῆχους ἀντιστοιχοῦσε σέ μία μέρα τοῦ ἔτους. Δέν ἦταν ἴσως τόσο ἀπίθανο ἀπό τή μονάδα μήκους νά μεταβαίνει κανείς στήν καθημερινή γλώσσα στή μονάδα τοῦ χρόνου ζωῆς.

Ἐάν ὁ Ἰησοῦς στό λόγιο αὐτό δέν χρησιμοποιεῖ κάποια παροιμιακή ἔκφραση τῆς ἐποχῆς (γιά τήν ὁποία ὅμως δέν ἔχουμε μαρτυρίες), εἶναι πιθανό ὅτι χρησιμοποιεῖ κάποια λαϊκή γλωσσική μεταφορά ἀπό τή μονάδα μέτρησης μήκους τοῦ χώρου στή μονάδα μέτρησης μήκους τοῦ χρόνου καί ἔτσι τελικά εἶναι πολύ πιθάνο νά ἀναφέρεται στή μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου γιά παράταση τοῦ χρόνου

της ζωής του και όχι για αύξηση του μήκους του άναστήματός του!

Πολύς λόγος γίνεται στην εποχή μας για τό άγχος του σημερινού ανθρώπου, ό όποιος, μεριμνώντας για τήν επέκταση του έχειν του, όχι μόνο δέν προσθέτει χρόνια στό εΐναι του, αλλά και άφαιρεί. Ή αγωνιώδης προσπάθεια του ανθρώπου για συγκέντρωση άγαθών πολύ περισσότερων από όσα χρειάζεται γίνεται σέ βάρος της ίδιας της ζωής του. Τουτό βέβαια δέν σημαίνει μέ κανένα τρόπο ότι ό Ίησοϋς κατακρίνει τήν επιβαλλόμενη και κατά πάντα λογική μέριμνα του ανθρώπου για τή διατροφή και τήν ένδυμασία του, καθώς και για τή διατροφή και ένδυμασία των ανθρώπων του περιβάλλοντός του (οικογένεια, φιλανθρωπικά έργα κ.λπ.)· εκείνο που κατακρίνει εΐναι ή αγωνιώδης και άγχώδης μέριμνα που μαρτυρεί άνατροπή της προτεραιότητας της ζωής έναντι των διαφόρων άγαθών που τή συντηρούν και του σώματος έναντι των ένδυμάτων που τό περιβάλλουν και τό προφυλάσσουν. Σέ τελική άναλυ-

ση μαρτυρεί στήριξη του ανθρώπου στίς δικές του δυνάμεις και έλλειψη έμπιστοσύνης στον Θεό.

Άπό τήν παραβολή του άφρονα πλουσίου, που στό εϋαγγέλιο του Λουκά προηγείται της ομάδας των λογίων μέσα στα όποια βρίσκεται και τό λόγιο που σχολιάσαμε, συνάγεται ακόμη ότι εκείνο που έμμέσως κατακρίνεται, πέρα από τήν υπέρμετρη συγκέντρωση άγαθών που ξεπερνούν τίς πραγματικές άνάγκες του ανθρώπου, εΐναι ή έγωκεντρική συσσώρευση των άγαθών, μιá προσπάθεια δηλαδή που άγνοεί τήν ύπαρξη και τίς πιό έντονες ίσως άνάγκες του πλησίον. Έτσι, ένω ή φυσιολογική μέριμνα του ανθρώπου θά μπορούσε νά καλύψει τίς άνάγκες του και αυτές του άνήμπορου διπλανού του (ή ακόμη και του μακρινού του συνανθρώπου), ή άφύσικη άγχώδης άναζήτηση και συσσώρευση άγαθών όχι μόνο δέν παρατείνει ούτε κατ' έλάχιστον τή ζωή του, αλλά άπεναντίας τήν συντομεύει χρονικά και της άφαιρεί τήν άξία της οϋσιαστικά.

Άλέξανδρος Ήσαΐας,
Ή μάχη της Αλαμάνας
Αθήνα, Έθνικό Ίστορικό Μουσείο

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις Πρώιμος μεσαίωνας: Αὐγουστίνος

Πρωτ. Ν. Ι. Λουδοβίκου
Καθηγ. Ἀνωτάτης Ἐκκλ. Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης

Στά προηγούμενα κείμενα παρουσιάσαμε συνοπτικά τίς ἀντιλήψεις τοῦ πλατωνισμοῦ καί τοῦ νεοπλατωνισμοῦ γιά τό σῶμα καί τήν ψυχή. Συνεχίζοντας θά ἀνιχνεύσουμε τήν τύχη αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων στόν χριστιανικό στοχασμό, θά διερευνήσουμε δηλαδή πῶς ἐπηρεάσαν τή χριστιανική ἀνθρωπολογία. Ὅπως ἔχουμε ἐπισημάνει ἐξ ἀρχῆς, αὐτό πού καταδικάζουν πολλοί νεώτεροι στοχαστές στή χριστιανική ἀνθρωπολογία, δηλαδή ἡ θεώρηση τοῦ σώματος μέσα ἀπό τό πρῖσμα τῆς ἐνοχῆς καί ἡ ἀντιμετώπισή του μέ ἕνα εἶδος περιφρόνησης, εἶναι προῖον μείξης τῆς χριστιανικῆς σωματολογίας μέ τον χριστιανικό νεοπλατωνισμό. Ἡ νεοπλατωνική ἐπίδραση εἶναι πολύ σημαντικό στοιχεῖο, τόσο στή Δύση ὅσο καί στήν Ἀνατολή. Στή Δύση αὐτή ἡ ἐπίδραση θεωρήθηκε ὡς γνησίως χριστιανική καί διατηρήθηκε. Ἀντιθέτως, στόν ἀνατολικό θεολογικό καί ἐκκλησιαστικό χῶρο ἀντιμετωπίστηκε ὡς κάτι πού ἔπρεπε νά διορθωθεῖ καί ἔγιναν σημαντικές προσπάθειες πρός αὐτήν τήν κατεύθυνση.

Μετά την ἀρχαιότητα, θά περάσουμε στήν περίοδο τοῦ πρώιμου μεσαίωνα (5^{ος}-10^{ος} αἰ.), καί θά μιλήσουμε γιά τόν Αὐγουστίνου. Γιά τόν δυτικό πνευματικό χῶρο ὁ Αὐγουστίνος ἀντιπροσωπεύει

μία ὁλόκληρη πηγὴ συνειδητοποιήσεων, ὅσον ἀφορᾷ τόν ἄνθρωπο, ἡ ὁποία συνδέεται μέ τις νεώτερες ἀναπτύξεις τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ προβληματισμοῦ, πού φθάνουν βεβαίως μέχρι τήν ἐποχή μας. Ἀνάλογης ἔκτασης ἀνθρωπολογική ἐπίδραση ἔχει ἀσκήσει στήν Ἀνατολή ὁ Ὠριγένης, πού ἐπίσης ἦταν πλατωνικός. Θά πρέπει νά ποῦμε ὅτι στή διάρκεια τοῦ ὕστερου μεσαίωνα (13^{ος}-15^{ος} αἰ.) αὐτές οἱ παράλληλες πορεῖες τοῦ Αὐγουστίνου καί τοῦ Ὠριγένη οὐσιαστικά συνάντησαν ἡ μία τήν ἄλλη καί, σύμφωνα μέ τούς εἰδικούς, ἀναμείχθηκαν.

Στόν Αὐγουστίνου συναντοῦμε τήν πνευματικότητα ὡς ἕνα εἶδος ἄρνησης τοῦ ἑαυτοῦ, ἀκριβῶς διότι αὐτό πού θεωρεῖται ὡς ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ψυχή του καί ὄχι τό σύνολο τῆς ψυχοσωματικότητάς του, δηλαδή τό σύνολο τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἀδελφωμένων μέ τήν πραγματικότητα τοῦ σώματος. Ἡ πνευματικότητα αὐτή ἔχει χαρακτήρα ἐκστατικό. Γιά νά μπορέσει κανεῖς νά βρεῖ τόν δρόμο πρός τόν Θεό, πρέπει νά βγεῖ ἀπό τόν ψυχοσωματικό χῶρο, ἀπό τό ἐπιθυμητικό τῆς ψυχῆς καί ἀπό τή σωματικότητα, διότι ὅτιδήποτε ἀποτελεῖ πάθος εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ πτώση. Βεβαίως, πίσω ἀπό ὅλα αὐτά ὑπόκειται ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οὐσιαστικά

συγγενής μετά τοῦ Θεοῦ, μιά ἰδέα θεμελιωδῶς πλατωνική.

Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ πνευματικότητα συνδέθηκε στενά μέ τόν στοχασμό, πού εἶναι στήν οὐσία του βούληση, συγκεκριμένα βούληση κυριαρχίας. Ἐπομένως ὁ πνευματικός ἄνθρωπος εἶναι αὐτός πού κυριαρχεῖ πάνω σέ ὀτιδήποτε δέν εἶναι πνευματικό, εἴτε αὐτό εἶναι ἡ ἱστορία, εἴτε τό σῶμα, εἴτε τά συναισθήματα. Στή σκέψη τοῦ Αὐγουστίνου παρήχθη ἕνα εἶδος ἀνθρώπου, μέ πλατωνικές και στωικές ἐπιδράσεις, τό ὁποῖο δημιούργησε μιά ὀλόκληρη θεολογία ἐνοχῶν γύρω ἀπό τό θέμα τοῦ σώματος. Οἱ ἐνοχές αὐτές εἶναι φανερές στή θεολογία τοῦ γάμου καί τῆς ἀνθρώπινης σεξουαλικότητας, πού ἀποτελεῖ τήν αἰτία τῆς ὑποτίμησης τοῦ γάμου ἀπό τήν πλευρά τῶν δυτικῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι, ἀκόμα κι ὅταν τόν ἐξαίρουν, τόν ἀντιμετωπίζουν ὡς ἕνα γεγονός λιγότερο κακό ἀπό τήν πορνεία, πού, ἐπομένως, δέν μπορεῖ νά ἐνταχθεῖ μέσα στήν κυρίως ἀνθρωπολογία.

Στήν ἐκστατική καί ὑπερβατική ἀνθρωπολογία τοῦ Αὐγουστίνου, ὁ ἄνθρωπος καθίσταται μιά ὑπαρξη χαρακτηριστικά ἀπομονωμένη. Δέν ἀντιλαμβάνεται τόν ἑαυτό του σέ διάλογο μέ τόν κόσμο, διότι κυριαρχεῖ ἐπάνω στόν κόσμο. Δέν μπορεῖ νά ἀκούσει τή φωνή τῶν πραγμάτων, τή φωνή τῶν ὄντων καί τῆς φύσης. Μποροῦμε νά σκεφτοῦμε ὅτι ἀκόμη καί τό οἰκολογικό πρόβλημα παράγεται μέσα στους κόλπους μιᾶς τέτοιας ἀνθρωπολογίας, ἀφοῦ στόν πυρήνα της ὑπάρχει ἡ ἔννοια τῆς ἐπικυριαρχίας ἐπάνω σέ ὀτιδήποτε δέν εἶναι πνευματικό, πού ἐπαληθεύει τό «εἶναι» τοῦ ἀνθρώπου, ἀκριβῶς μέσα

ἀπό τή βούλησή του καί τή δύναμή του νά κυριαρχεῖ ἐπί τοῦ κόσμου.

Σέ τελική ἀνάλυση, ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀντιληπτός ὡς μιά μονολογική ὑπαρξη, πού δέν μπορεῖ νά ἀκροασθεῖ τά ὄντα, τούς συνανθρώπους καί τά πράγματα, μέ τρόπο ὥστε αὐτή ἡ ἀκρόαση νά ἀποτελεῖ μέρος καί τοῦ δικοῦ του «εἶναι». Ἡ ἀντίληψη αὐτή δημιουργεῖ προϋποθέσεις γιά μιά ἱστορική ἀνάπτυξη, ἡ ὁποία ἤδη θά δώσει σημάδια κατά τόν μεσαίωνα στή Δύση καί βεβαίως θά προχωρήσει ὅταν ὁ πυρήνας της ἐκκοσμικευθεῖ στή φιλοσοφία τοῦ νεώτερου ἰδεαλισμοῦ, ὅπως θά δοῦμε. Πολλούς αἰῶνες ἀργότερα, φιλόσοφοι ὅπως ὁ Νίτσε, θά ἀναδείξουν τήν ἔννοια τῆς βούλησης γιά δύναμη, χρησιμοποιώντας κατά βάσιν τό ἴδιο μεταφυσικό σχῆμα τοῦ Αὐγουστίνου, ἕνα σχῆμα ὅπου ἡ ἰσχύς, ἐν τέλει, συνιστᾷ τήν οὐσία τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά σημειώσουμε ὅτι ὅταν ἐκκοσμικευθεῖ ἡ πνευματικότητα τοῦ Αὐγουστίνου, ἀκόμα καί ἡ σχέση μέ τόν Θεό θά τεθεῖ ἐν ἀμφιβόλῳ. Μέσα στή μέθη τῆς ἰσχύος, θά θεωρηθεῖ πῶς ὁ ἄνθρωπος ἐκπληρώνει τήν οὐσία του, αὐτήν τήν ὑπερβατική κυριαρχική οὐσία, ἀκόμα καί χωρίς τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ, χωρίς τήν κοινωνία μαζί Του. Ἡ, στήν πιό ἀκραία περίπτωση, θά ἀναπτυχθεῖ ἕνα εἶδος ἀνταγωνισμοῦ μέ τόν Θεό, θέμα πού ὑπῆρξε πολύ ἀγαπητό στη δυτική λογοτεχνία, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τόν Φάουστ τοῦ Γερμανοῦ ποιητῆ Γκαίτε. Ὅλα αὐτά ξεκινοῦν ἀπό τήν ἐκστατική ἀνθρωπολογία τοῦ Αὐγουστίνου, τῆς ὁποίας ὁ πυρήνας εἶναι ὁ χριστιανικός νεοπλατωνισμός.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΛΕ΄ Τά «σημεῖα» τοῦ Ἰησοῦ

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Τά εὐαγγέλια μᾶς παρουσιάζουν τόν Ἰησοῦ, κατὰ τήν τριετή ἐπίγεια δράση του, νά πράττει καί νά διδάσκει, ἀκόμη καί μετά τήν Ἀνάστασή του. Μερικές φορές καί νά σιωπᾷ. Πάνω σ' αὐτά τά στοιχεία τῆς δράσης του βασιζέται ἡ πίστη μας σ' αὐτόν καί ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Θά πρέπει ὅμως νά εἴμαστε προσεκτικοί στά συμπεράσματα πού προκύπτουν ἀπό τή σπουδή πράξεων καί λόγων τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ πατερική ἐρμηνευτική, τουλάχιστον μέχρι τόν 14^ο αἰώνα, μᾶς ἔχει κληρονομήσει πλούσιες καί προσεκτικές ἐρμηνεῖες, πού ἂν δέν τίς προσέξουμε θά γλυστρήσουμε σέ αὐθαίρετες προσεγγίσεις, ὅπως συμβαίνει στόν προτεσταντικό χῶρο. Οἱ πράξεις καί οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ εἶναι σημεῖα πού παραπέμπουν σέ μιά ὀλοκληρωμένη σωτηρία τοῦ κόσμου, τῶν ἀνθρώπων πρωτίστως συμπεριλαμβανομένων, πού θά φανερωθεῖ μετά τή Β' Παρουσία του (βλ. τό ἀκροτελεύτιο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως: «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»).

Λέγοντας «σημεῖο» ἐννοοῦμε κάτι πού φανερώνει, εἴτε διά φυσικῆς συνθήκης εἴτε κατὰ σύμβαση, τή σκέψη ἢ τήν ἐπιθυμία ἑνός προσώπου, τήν ὑπαρξή ἢ τήν ἀλήθεια ἑνός πράγματος. Ἐπίσης δηλώνει τήν ἔναρξή, τό «ἐν ἀρχῇ», μιᾶς ἐνέργειας πού θά συνεχιστεῖ καί θά ὀδηγήσει σέ

ἀποτέλεσμα. Ἡ ἀνάγνωση καί κατανόηση ἑνός σημείου δέν εἶναι πάντοτε δεδομένη, κυρίως ὅταν πρόκειται γιά δήλωση πνευματικοῦ περιεχομένου, κατεξοχήν ὅταν πρόκειται γιά θεοσημία, ὅποτε χρειάζεται σπουδή τῆς παράδοσης μέσα στήν ὁποία ἐντάσσονται οἱ θεοσημίες. Διασώζεται στά ἀποσπάσματα τοῦ Ἡράκλειτου μιά τέτοια διάσταση καί ἀπαίτηση: «Ὁ ἀνάξ, οὐδὲ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει» (fr. 93). Σημαίνει πάει νά πεί παραπέμπει σέ νοήματα πού δέν γίνονται ἀντιληπτά μέ τίς συνήθειες ἀντιληπτικές ικανότητες πού διαθέτει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά χρειάζεται μιά μυσταγωγική προσέγγιση – στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα τήν χαρακτηρίζουμε «ἀγιοπνευματική».

Εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἀποστροφή τοῦ Ἰησοῦ πρὸς ὄσους δέν πιστεύουν στή μεσσιανικότητά του καί ἀρνοῦνται ἐπομένως νά ἀντιληφθοῦν τά «σημεῖα» πού τήν ἀποκαλύπτουν: «Γενεὰ πονηρὰ καί μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καί σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰμὴ τὸ σημεῖον Ἰωάνη τοῦ προφήτου», δηλαδή τό σημεῖο τῆς ταφῆς καί τῆς ἀνάστασης (Ματθ 12,39). Ἄλλωστε, αὐτή ἡ ἄρνηση τοῦ Ἰησοῦ νά θαυματοργήσει χωρίς λόγο καί χωρίς ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τή σωτηρία, περιγράφεται μέ ἕξοχο τρόπο στή διήγηση πού μᾶς

παραδίδει ο ευαγγελιστής Ματθαίος ως πειρασμούς υπό του Σατανᾶ στήν ἔρημο (βλ. *Ματθ 4,3-10*). Ἀπό τήν ἱστορία ἔχουμε μάθει ὅτι γιά νά «ἀναγνώσει» κανείς τά σημεῖα τοῦ Θεοῦ χρειάζεται πίστη στόν Υἱό τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπό σχέση μαζί του.

Τό πρῶτο καί μέγα σημεῖο ἐμφαίνεται ὡς διακήρυξη στήν ἀρχή τῆς θείας ἀποκάλυψης: «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν οὐρανόν καί τήν γῆν» (*Γεν 1,1*). Τό τελευταῖο περιγράφεται στήν *Ἀποκάλυψη*: «Καί σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ, γυνή περιβεβλημένη τόν ἥλιον, καί ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καί ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα» (*Ἀποκ 12,1*). Ἀνάμεσα στά δύο αὐτά σημεῖα, τήν ἐξαγγελία τῆς ἔκχυσης τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργία καί τήν τελική πορεία τῆς Γυναίκας-Ἐκκλησίας πρὸς τόν Νυμφίον τῆς, ὁ ευαγγελιστής Ἰωάννης μᾶς μιλάει γιά τό κορυφαῖο σημεῖο πού ἀνέτρεψε τήν τραγική πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν θάνατο: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», ἐπεξηγώντας ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καί ὅτι αὐτός ὁ Λόγος «φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τόν κόσμον» (*Ἰωάν 1,1.3.9*), γιά νά συμπεράνει τελικά ὅτι: «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» (*Ἰωάν 1,14*). Τρία κορυφαῖα σημεῖα: ἡ δημιουργία, ἡ σωτηρία καί ἡ Βασιλεία.

Σέ ὅλη τήν ἱερά ἱστορία ὁ Θεός, ἐνεργώντας σύμφωνα μέ τή φύση μας, ξεδιπλώνει σημεῖα πού δείχνουν τόν δρόμο τῆς σωτηρίας. Στήν Παλαιά Διαθήκη αὐτές οἱ σωτήριες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ κατατίθενται μέ τούς ὅρους *totot*, *māftim* καί *niflaôt*, πού οἱ Ὁ μετέφρασαν μέ τούς ὅρους σημεῖα, τέρατα καί θαυμάσια ἢ θαύματα.

Ἀπό τήν αὐγή τῆς ἱστορίας οἱ ἱερές Γραφές καταθέτουν τή μέριμνα τοῦ Θεοῦ γιά νά ὀδηγήσει τόν ἄνθρωπο στήν αἰώνια ζωή, καλώντας τον νά συνδεθεῖ μαζί του. Ἡ ἀρχική του ὑπόσχεση, πού καλεῖται «πρωτευαγγέλιο», διατυπώνεται στήν πρόταση πού ἀπευθύνεται στόν ἀρχίκακο ὄφη, σύμβολο τοῦ Σατανᾶ: «Καί ἔχθραν θῆσω ἀνά μέσον σου καί ἀνά μέσον τῆς γυναικὸς καί ἀνά μέσον τοῦ σπέρματός σου καί ἀνά μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτὸς σου τηρήσει κεφαλὴν, καί σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» (*Γεν 3,15*). «Ὅλες οἱ μετέπειτα παρεμβάσεις του ἀποβλέπουν στήν ἐγγύηση αὐτῆς τῆς πιστότητας στήν ὑπόσχεσή του. Καί, βέβαια, κατεξοχὴν ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπιβεβαιώνει καί ὀλοκληρώνει τήν ὑλοποίηση αὐτῆς τῆς ὑπόσχεσης. Ὁ Χριστός, ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ καί Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, θά δώσει τή μάχη μέ τόν θάνατο καί διά τοῦ θανάτου θά τόν καταργήσει («θανάτω θάνατον πατήσας...»).

Ἐπιπλέον τά σημεῖα πού ποιεῖ ὁ Ἰησοῦς συνδέονται μέ τίς ὑποσχέσεις πού εἶναι διάχυτες στήν προφητική παράδοση ὡς σημεῖα ἀναγνώρισης τῆς μεσσιανικότητας τοῦ Ἰησοῦ, γι' αὐτό παρατηροῦμε τή συχνή διατύπωση τῶν ευαγγελιστῶν «ἵνα πληρωθεῖ ἡ γραφή», ἢ «καί ἐπληρώθη ἡ γραφή». Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ προαναγγελθεὶς σωτήρας τοῦ κόσμου. Πρωτολογία καί ἐσχατολογία σέ ἀρμονική σύνδεση. Σημαίνεται ἡ παρουσία του ὡς ἀπεσταλμένου τοῦ Πατρὸς, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ νυκτερινὸς ἐπισκέπτης Νικόδημος («οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν ἢ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾧ

ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ», Ἰωάν 3,2), ὡς προφήτη («λέγει αὐτῷ ἡ γυνή [ἡ Σαμαρεῖτις]: Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ», Ἰωάν 4,19), ὡς Χριστοῦ («πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν καὶ ἔλεγον ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μῆτι πλείονα σημεῖα τούτων ποιήσει ὢν οὗτος ἐποίησεν;», Ἰωάν 7,31), ὡς Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ ἀνθρώπου («Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπε· Καὶ τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Καὶ ἐώρακας αὐτὸν καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν. Ὁ δὲ ἔφη· Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ», Ἰωάν 9,35-38).

Ἡ θεία Λειτουργία ἀποτελεῖ τὴν ἐπιτομὴ τῶν θαυμάτων πού ἐποίησεν ὁ Θεός κατά τὴ διάρκεια τῆς ἱεραῆς ἱστορίας, ἰδιαίτερα ὅσων ἔπραξε ὁ Χριστὸς κατά τὴν ἐπίγεια δρᾶση του. Χρειάζεται ὅμως προσοχή ὅταν ἀνακαλοῦμε ἢ ἐρμηνεύουμε τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ χωρὶς νὰ τὰ ἐντάσσουμε στὴν προοπτικὴ τῆς θείας Βασιλείας, χωρὶς δηλαδή νὰ τὰ βλέπουμε ὡς σημεῖα μελλοντικῆς κατάστασης, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει σὲ κάθε θεία Λειτουργία, ὅπου εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅσα ἔκανε ὁ Θεός γιὰ ἐμᾶς («πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων») συνδέοντάς τα μὲ τὴ Β' Παρουσία του («τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας»). Ὅλοι οἱ θεραπευμένοι ξανααρρωσταίνουν καὶ ὅλοι οἱ ἀναστημένοι ξαναπεθαίνουν τὸν ἐπίγειο θάνατο. Ἀλλὰ ἐπίσης ὅλοι οἱ θεραπευμένοι βαδίζουν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κυρίου γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦν στὴν αἰώνια Βασιλεία. Μὲ τὸ βάπτισμά του ἕκαστος πιστὸς ξεμπερδεψε μὲ τὸν θάνατο, ὁδεύει πλέον πρὸς τὴ ζωὴ, ἂν δὲν ἀρνηθεῖ τὴν πίστη του στὸν Χριστό.

Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι στό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιο τὰ θαύματα ὀνομάζονται σημεῖα, ὅπως εἶπαμε, καὶ παραπέμπουν σὲ μία καθολικότητα πού ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέλλον καὶ φωτίζει τὸ παρόν. Θυμίζω ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης περιγράφει ὀκτώ σημεῖα πού ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, συνδέοντάς τα μὲ τὴ μελλοῦμενη θεία Βασιλεία, γι' αὐτὸ μετὰ ἀπὸ τὴν περιγραφή ἐκάστου σημεῖου ἀκολουθεῖ ἀνάπτυξη ὡς διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, γεγονός πού δείχνει ὅτι τὸ σημεῖον ἐπέχει θέση ἐναύσματος γιὰ τὴ διδασκαλία του. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω ὅτι μετὰ τὸ θαῦμα τὸν ἐν Κανᾶ γάμο ἀκολουθεῖ διδασκαλία περὶ καθαρῆς λατρείας (ἐκδίωξη ἐμπόρων ἀπὸ τὸν Ναό). Μετὰ τὴ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἀκολουθεῖ διδασκαλία περὶ πνευματικῆς τύφλωσης. Μετὰ τὴ θεραπεία τοῦ παραλύτου στὴ Βηθεσδα ἀκολουθεῖ διακήρυξη περὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ Ἰησοῦ ὡς ὁδοῦ θεογνωσίας. Μετὰ τὸν πολλαπλασιασμό τῶν ἄρτων ἀκολουθεῖ διδασκαλία περὶ τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς. Μετὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου ἀκολουθοῦν διακηρύξεις περὶ κοινῆς ἀναστάσεως. Ἄλλωστε, καὶ ἡ θεολογία πού ἀναπτύχθηκε στὴν ἐκκλησία, ἰδιαίτερα ὡς πρὸς τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου, ἀντιλαμβάνεται αὐτὸ τὸ σημεῖο ὡς τύπο τῆς κοινῆς ἀναστάσεως: «Τὴν κοινήν ἀνάστασιν πρὸ τοῦ σοῦ πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἡγειρας τὸν Λάζαρον Χριστὲ ὁ Θεός». Καὶ ἐπειδὴ τὸ Πάθος καὶ ἡ Ἀνάσταση ἀποτελοῦν σημεῖα τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σταυρὸς ἔγινε τὸ κατεξοχὴν σημεῖο αὐτῆς τῆς δόξας του, ἀλλὰ ἐπίσης τῆς ἐν δυνάμει δόξας ἐκάστου πιστοῦ.

Χάριτος πλήρωμα ἢ θεία Εὐχαριστία

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης στό ἐρμηνευτικό του ὑπόμνημα γιά τή θεία Λειτουργία χαρακτηρίζει τή θεία Εὐχαριστία ὡς «χάριτος πλήρωμα». Ποιό εἶναι τό νόημα αὐτῆς τῆς φράσης καί τό βαθύτερο μήνυμα τοῦ Εὐχαριστιακοῦ αὐτοῦ προσδιορισμοῦ;

Γ.Μ.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ πιστοί στήν Ἐκκλησία ζοῦν τήν πληρότητα τῶν δωρεῶν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος γεμίζει μέ τήν παρουσία Του τήν Ἐκκλησία. Ἡ πληρότητα δηλαδή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος δέν πηγάζει ἀπλῶς ἀπό τήν ἀθροιστική του παρουσία στόν Ναό, ἀλλά ἀπό τή μετοχή του στό μυστήριο τῆς «κοινωνίας τοῦ Μονογενοῦς»¹.

Στή σύναξη τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται ἡ ἀφετηρία καί ἡ ὀλοκλήρωση τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Σ' αὐτήν, μέ τήν βρώση καί τήν πόση τοῦ σώματος καί τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναπαύεται «ἀνεκλαλήτως» καί γεμίζει ἀπό πνευματική εὐφροσύνη². Ἡ ἐμπειρία τῆς ἀγάπης, τό βίωμα τῆς εἰρήνης, ἡ ἐσωτερική καθαρότητα, ὁ ἁγιασμός τῶν αἰσθήσεων, ἡ νήψη τῆς ψυχῆς, ἡ ἀφεση τῶν ἁμαρτιῶν καί ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι οἱ καρποὶ τῆς θείας μεταλήψεως καί τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας.

Ὅλα αὐτά εἶναι τά ἀποτελέσματα τῆς ἄκτιστης χάριτος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ πού δέχεται ὁ ἄνθρωπος μετέχοντας στόν ἄρτο τῆς θείας Εὐχαριστίας, γινόμενος

ἔτσι κοινωνός θείας φύσεως³. Ἡ κοινωνία αὐτή καί ἡ ἀνάκρασις τοῦ Χριστοῦ μέ κάθε ἓνα ἀπό τά μέλη τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πραγματική καί πλήρης. Πρόκειται ὅμως γιά κοινωνία καί ἔνωση ὄχι με τήν οὐσία του Θεοῦ, ἀλλά μέ τή θεοποιό σάρκα τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία χαριτώνει, ἀγιάζει τόν ἄνθρωπο καί τόν καθιστᾷ μέτοχο τῆς ἀφθαρσίας καί τῆς αἰώνιας ζωῆς⁴.

Τελικός σκοπός ὄλων ὅσων γίνονται στή θεία Λειτουργία, λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, εἶναι ἡ μετάδοση τοῦ μυστηρίου πού μετασχηματίζει καί κάνει ὅσους κοινωνοῦν ἀξίως «ὁμοίους τῷ κατ' αἰτίαν ἀγαθῷ κατὰ χάριν καί μέθεξιν»· ὁμοίους δηλαδή κατὰ χάρη μ' ἐκεῖνον πού εἶναι ἀπό μόνος του ἀγαθός. Ἔτσι ὥστε νά μποροῦν κι αὐτοί νά καλοῦνται, ὄχι ἀπό τή φύση τους ἀλλά κατὰ χάρη, θεοὶ διὰ τόν ὅπως «πληρώσαντα ὅλον Θεόν, καί μηδέν αὐτῶν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κενόν καταλείψαντα»⁵.

«Χάριτος πλήρωμα» καί «χορηγία παντὸς ἀγαθοῦ» θεωρεῖ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας ὁ ἅγιος Συμεών

Θεσσαλονίκης⁶. Ὅποιος κοινωνεῖ τῶν ἀχράντων μυστηρίων τρέφεται πνευματικά καί παίρνει ὄλα τὰ ἐφόδια γιά νά ζήσει μία ζωή χαρισματική⁷, ἐλεύθερος καί καθαρός ἀπό τὰ πάθη⁸, «εὐλογιῶν πεπληρωμένος... πανταχόθεν ἀσφαλῆς... ἀχειρώτος τῷ διαβόλῳ»⁹.

Ὁ λαός, λοιπόν, εἶναι τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας στήν εὐχαριστιακή σύναξη, διότι ἐκεῖ βιώνει τήν χάρη καί τήν

πληρότητα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ἀπό τό πλήρωμα καί τόν πλοῦτο τοῦ Χριστοῦ λαμβάνει «χάριν ἀντί χάριτος» (1ω 1,16). Στή θεία Λειτουργία παίρνει ὄλες ἐκεῖνες τίς πνευματικές δωρεές γιά νά μπορεῖ σέ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς του νά γεμίζει μέ «τὸ πᾶν πλήρωμα τοῦ Θεοῦ» (Εφ 3,19). Νά εἶναι δηλαδή χαριτωμένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος καί πεπληρωμένος «πάσης ἀρετῆς ἧς πλήρης ὁ Θεός»¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν 8ον φαλμὸν* 7, PG 55,117. Πβ. *Α' Κορ* 1,9-10, 16· *Β' Πέτρ* 1, 4· *Β' Κορ* 13, 13. 2. Πρωτοπρ. Βασίλειος Ἰ. Καλλιακμάνης, *Μεθοδολογικά πρότερα τῆς ποιμαντικῆς*. Λεντίω ζωννύμενοι, Θεσσαλονίκη: Μυγδονία 2000, σ. 44. 3. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, *Ὁμιλία* 4, 12 PG 34, 481B. 4. Γ. Ἰ. Μαντζαρίδης, *Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, Θεσσαλονίκη, σ. 57-58. 5. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία*, Εἰσαγωγή-Σχόλια Πρωτοπρ. Δημήτριος Στανιλοάε, Μετάφρ. Ἰγνάτιος Σακαλῆς, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 1973, σ. 208. 6. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περὶ τῆς Ἱερᾶς Λειτουργίας*, PG 155, 253C. 7. Δ. Ἰ. Τσελεγγίδης, *Χάρη καί ἐλευθερία κατὰ τὴν Πατερικὴν παράδοση τοῦ 14' αἰώνα*. Συμβολή στή σωτηριολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας [Φιλοσοφική καί Θεολογική Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 9], Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναράς 1987, σ. 111-113. 8. Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, Λόγος Δ', στό *Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν*, 22, Θεσσαλονίκη: ἐκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 1979, σ. 432: «Τοῦτο τὸ μυστήριον φῶς μέν ἐστι τοῖς ἤδη κεκαθαρμένοις, καθάρσιον δὲ τοῖς ἐτι καθαιρομένοις, ἀλείπτῃς δὲ κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν παθῶν ἀγωνιζομένοις». 9. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Πρὸς τοὺς ἐγκαταλειψάντας τὴν σύναξιν τῆς Ἐκκλησίας*, PG 51, 70B. 10. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς Ἐξήγησις*, 3, PG 124, 1077.

Θεόδωρος Βρυζάκης, Ἡ μάχη στὰ Δερβενάκια
Ἀθήνα, Ἐθνικὴ Πινακοθήκη

Κυριακή τῶν Ἀπόκρεω

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

Ἄμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ... εἰς Χριστὸν ἄμαρτάνετε (Ἐφ. 4, 10)

Ἡ Κυριακή τῶν Ἀπόκρεω ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ ζωὴ αὐτὴ ὄχι μόνο θά τελειώσει, ἀλλὰ καὶ θά ἐλεγχθεῖ. Θά ῥθει ὁ Χριστὸς στήν Δευτέρα Του Παρουσία, ὅποτε καὶ θά κρίνει τὸν κάθε ἄνθρωπο ἀνάλογα μέ τή στάση του ἔναντι τοῦ συνανθρώπου του. Ὁ συνάνθρωπος, ἀποκαλύπτει ὁ Κύριος στό Εὐαγγέλιο, δέν εἶναι αὐτό πού φαίνεται· ἀποτελεῖ μία δική Του κρυμμένη παρουσία, ὅποτε κάθε τι πού σχετίζεται μέ τὸν συνάνθρωπο ἀντανακλᾷ εὐθέως στόν ἴδιο. Τήν ἴδια ἀλήθεια ὁμως θίγει καὶ ὁ Ἀπόστολος τῆς ἡμέρας. Τό πρόβλημα πού εἶχε προκύψει στήν Κόρινθο ἀπό τά «εἰδωλόθυτα», ἄν πρέπει δηλαδή οἱ χριστιανοί νά καταναλώνουν κρέατα ἀπό εἰδωλολατρικές θυσίες, γίνεται γιά τὸν ἅγιο Παῦλο ἡ ἀφορμὴ νά ὑπενθυμίσει: «Ἄμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τύπτοντες τὴν συνειδήσιν αὐτῶν ἀσθενοῦσαν εἰς Χριστὸν ἄμαρτάνετε». Ἄμαρτάνοντας ἀπέναντι στοὺς ἀδελφοὺς καὶ πληγώνοντας τὴ συνειδήσιν τους πού εἶναι ἀδύνατη, ἄμαρτάνετε ἀπέναντι στόν ἴδιο τὸν Χριστό.

1. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος κατ' ἀρχάς μᾶς δίνει τά πραγματικά ὄρια τῆς ἁμαρτίας. Ἄμαρτία, λέει, δέν εἶναι μόνον οἱ βαριές θεωρούμενες: φόνος, ὕβρεις, μοι-

χεῖες, πορνείες κλπ., ἀλλὰ ὅ,τι καὶ ἐλάχιστα προκαλεῖ τὴ συνείδηση τοῦ συνανθρώπου. Κι ἀκόμη: ἁμαρτία εἶναι καὶ ὅ,τι τὸν προκαλεῖ καὶ σέ ἐπίπεδο λογισμῶν –ἡ ἁμαρτία ξεκινᾷ ὡς λογισμὸς στή διάνοια κι ἔπειτα προχωρεῖ στήν πράξη– ὅποτε βλάπτει κανεὶς τὸν συνάνθρώπό του εὐθύς ὡς τὸν ὑποψιαστεῖ ἢ πονηρευτεῖ ἀπέναντί του. Οἱ ἅγιοί μας κάθε ἐποχῆς ἐπανειλημμένως τονίζουν τὴ σημασία τῶν λογισμῶν στήν πνευματικὴ ζωή: ὁ καλὸς λογισμὸς ἀγιάζει, ὁ κακὸς καταστρέφει. Ἄμαρτάνουμε λόγῳ, ἔργῳ, διανοίᾳ.

2. Τά πράγματα «σκληραίνουν» μέ τὴν ἀναγωγή τοῦ ἀποστόλου: ἡ ἁμαρτία δέν ἔχει τελικὸ ἀποδέκτη τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ Χριστὸ τὸν Θεό. «Εἰς Χριστὸν ἄμαρτάνετε». «Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν Σου ἐποίησα». Ὅταν ἄμαρτάνουμε λοιπὸν δέν καταστρατηγοῦμε ἓναν τυπικὸ κανόνα, ἀλλὰ ἀλλοιώνουμε τά «μέσα μας» χαλώντας τὴ σχέση μας μέ τὸν Θεό μας. Καὶ βεβαίως ἐμεῖς καταστρεφόμεσθε καὶ ὄχι Ἐκεῖνος! Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου περιγράφει συγκλονιστικὰ τίς συνέπειες τῆς ἁμαρτίας: χάνεται ὁ ἑαυτὸς καὶ πεθαίνουμε. «Ὁ υἱὸς μου οὗτος νεκρὸς ἦν...καὶ ἀπολωλώς».

3. Ἡ ἀναγωγή αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ αὐθαίρετη ὑπόθεση τοῦ ἀποστόλου. Εἶναι ὁ λόγος τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Κυρίου καὶ παραπέμπει στό ἅγιο βάπτισμά Του, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐνδύεται τὸν Χριστό, γινόμενος μέλος Του. «Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» – κατανοοῦμε καλύτερα ἔτσι τὸ περιεχόμενο τῆς παραβολῆς τῆς κρίσεως: «ἐφ’ ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε». Ὁ Χριστός ταυτίζει τὸν ἑαυτό Του μέ τούς ἀνθρώπους, φανερώνοντας «πόσο θέλει νά εἶναι μαζί μας» (ὁσιος Σωφρόνιος Ἐσσεξ).

4. Μέ τί συγκεκριμένα ἁμαρτάνουμε σέ Θεό καί συνάνθρωπο; Μέ τὴν ἔλλειψη τῆς ἀγάπης μας καί συνεπῶς καί τῆς πίστεώς μας. Διότι αὐτὸ εἶναι ἁμαρτία: νά μὴν ἔχει κανεὶς πίστη καί ἀγάπη στὸν Θεό καί στὸν συνάνθρωπο. Καί μάλιστα ἀγάπη ὡς συγκεκριμένη πράξη πρὸς τὸν συνάνθρωπο: μοίρασμα καί θυσία τοῦ ἑαυτοῦ γιὰ χάρη του. «Ἐπέινασα καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ οὐκ ἐποτίσατέ μοι...». Ἁμαρτάνουμε λοιπὸν στὸν συνάνθρωπο, διότι ἀκριβῶς δὲν τὸν ἀγαποῦμε. Καί δὲν τὸν ἀγαποῦμε γιατί δὲν ἔχουμε Θεό μέσα μας πού μας δίνει τὰ μάτια νά βλέπουμε τὸν ἑαυτό μας καί τούς ἄλλους ὡς συνέχεια Ἐκείνου: ἡ ἁμαρτία ὡς ἄρνηση τῆς ἀγάπης ἀποτελεῖ πνευματικὴ τύφλωση. Ὅποτε, στὸν βαθμὸ πού ἀγαπᾶμε, σταματᾶμε καί νά ἁμαρτάνουμε. Ὅ,τι κάνουμε ἐν ἀγάπῃ, ἔστω κι ἂν φαίνεται ἀρνητικό, τελικῶς λειτουργεῖ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου καί ὑπὲρ ἡμῶν.

Κριτήριο λοιπὸν τῆς στάσης τοῦ χριστιανοῦ ἔναντι τοῦ συναθρώπου του εἶναι ἀποκλειστικά ἡ ἀγάπη. Μπορεῖ ὁ χριστιανὸς νά ζεῖ ἐλεύθερα, διότι «ἐπ’ ἐλευθερίᾳ ἐκλήθη», ἡ ἐλευθερία του ὁμως περιορίζεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη του. Μιά ἐλευθερία χωρὶς ἀγάπη ἀποτελεῖ ἐπικάλυμμα κακίας, τὴν ὁποία καταδικάζει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (πβ. Α΄ Πέτρο 2,16). Ἐλευθερία καί ἀγάπη λοιπὸν συνυπάρχουν καί καμμία δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὴν ἄλλη. Κατανοοῦμε ἔτσι αὐτὸ πού λέει ὁ ἀπόστολος στοὺς Κορινθίους: πῶς μπορεῖ ἡ ἐλευθερία σας νά μὴ λαμβάνει ὑπ’ ὄψη τὴ συνείδηση τῶν ἀσθενῶν ἀδελφῶν σας; Εἶναι σά νά μὴ λειτουργεῖτε μέ ἀγάπη. «Βλέπετε μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν». Προσέξτε μήπως τὸ ἐλεύθερο δικαίωμά σας γίνεαι αἰτία νά σκοντάψουν καί νά πέσουν ἐκεῖνοι πού ἡ πίστη τους εἶναι ἀδύνατη.

Δὲν μποροῦμε νά ἁμαρτάνουμε μέ ἐλαφριά τὴ συνείδηση – διακυβεύεται τὸ αἰώνιο μέλλον μας. Δυστυχῶς ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐλαφρότητα αὐτῆ, γι’ αὐτὸ καί ὑπάρχουν τόσες ἀνισοροπίες, τόσες μελαγχολίες, τόσες φοβίες, τόσες διαμάχες. Ἡ μόνη λύση εἶναι νά ἐνεργοποιοῦμε ὡς χριστιανοὶ καθημερινῶς τὴν αὐτοσυνειδησίας μας, νά νιώθουμε μέ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὅτι εἴμαστε μέλη Χριστοῦ, νά βλέπουμε τὸν Χριστό στό πρόσωπο τοῦ ἄλλου. Ἀλλά αὐτὸ σημαίνει διαρκὴ ἀγώνα μετανοίας, πού ἀναδεικνύει τὸ σαρακοστιανὸ πνεῦμα.

Κυριακή τῆς Σταυροπροσκυνήσεως

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
Αναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Ἐπρός Ἑβραίους ἐπιστολή, ἀδελφοί μου, εἶναι τό βιβλίον πού μᾶς χαρίζει τά Ἀποστολικά ἀναγνώσματα τῆς Μεγάλης Σαρακοστής. Καί ὑπάρχει σπουδαῖος λόγος γι' αὐτή τήν ἐπιλογή.

Ὅπως γνωρίζουμε, στήν Παλαιά Διαθήκη προσφέρονταν θυσίαι. Οἱ ἱερεῖς καί ὁ ἀρχιερέας πρόσφεραν ζῶα καί καρπούς γιά ἐξιλασμό τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος μετανοοῦσε γιά τίς ἀμαρτίες του.

Ἀλλά πλέον ὅλες αὐτές οἱ θυσίαι καί ὁ νόμος καταργήθηκαν. Εἶναι περιττές καί τίποτε πιά δέν μᾶς προσφέρουν ἀπό τή στιγμή πού ἦρθε ὁ Χριστός, διότι τώρα προσφέρεται μόνο μία θυσία, ἡ δική Του. Ὁ Χριστός εἶναι καί τό σφάγιο πού προσφέρεται πάνω στόν βωμό καί ὁ Ἀρχιερέας. Ὁ ἴδιος προσφέρει τόν ἑαυτό Του, ὅπως καί σέ κάθε Θεία Λειτουργία.

Τότε, στά Ἅγια τῶν Ἁγίων ἔμπαινε μόνο ὁ Ἀρχιερέας μία φορά τόν χρόνο. Καί σέ ἄλλο σημεῖο τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἀναφέρει ὅτι τώρα, μέ τήν Ἐνανθρώπηση, ἔχει σκιστεῖ τό καταπέτασμα (τό χώρισμα), πού ἔφραζε τά Ἅγια τῶν Ἁγίων. Διότι καταπέτασμα τώρα ἔχει γίνει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός! Ἡ σάρκα Του ἔχει τώρα γίνει τό μέσο τό ὁποῖο, ἀντί νά χωρίζει, ἐνώνει, γίνεται γέφυρα πρὸς τήν Βασιλεία. Ἐκεῖνα τά Ἅγια τῶν Ἁγίων ἦταν ἀπλό σύμβολο, εἰκονι-

σμός τοῦ “χώρου” ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νά δημιουργηθεῖ ἀπό τόν Μεσσία. Γι' αὐτό ἔπρεπε νά μπαίνει ἕνας μόνο, αὐτός τοῦ ὁποῖου τό λειτούργημα εἰκόνιζε τόν μέλλοντα νά ἔλθει Μεγάλο Ἀρχιερέα.

Διά τοῦ Χριστοῦ, ὅμως, ἀδελφοί μου, ἄνοιξε ὁ δρόμος πρὸς τά πραγματικά Ἅγια τῶν Ἁγίων, ὅπου εἰσέρχονται ὅλοι! Ποιά εἶναι τά Ἅγια τῶν Ἁγίων; Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ! Ποιοί εἰσέρχονται; Ὅλοι ὅσοι ἐνσωματώνονται σέ Αὐτόν μέ τό Βάπτισμα καί μέ τήν προαίρεση. Γιατί; Διότι ὅλοι μετέχουν πλέον τῆς Ἱερωσύνης Του! Εἰσέρχονται ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχει πιό πέρα νά πᾶς!

Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή διαβάζεται τῆ Μεγάλῃ Σαρακοστή: ἐπειδὴ ἐξηγεῖ τή θυσία τοῦ Χριστοῦ ὡς Ἀρχιερέα. Μᾶς προετοιμάζει γιά τόν Σταυρό καί τήν Ἀνάσταση, δηλαδή γιά τό Πάσχα ὡς αἰώνια Θεία Λειτουργία.

Ὀλόκληρο τό ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου ἀπό τόν Χριστό εἶναι ἔργο ἱερατικό. Μέ τόν τρόπο αὐτό, καί ἐφόσον ἔχει προσλάβει τήν ἀνθρώπινη φύση, καθιστᾷ τούς ἀνθρώπους συμμετόχους στήν Ἱερωσύνη Του. Καί ἐμεῖς προσφέρουμε μαζί Του θυσία εὐγνωμοσύνης, τῆ Θεία *Εὐχαριστία*. Ὁ Χριστός, ἀδελφοί μου, εἶναι ἡ πηγὴ μιᾶς καινούργιας Ἱερωσύ-

νης! Αὐτή δέν εἶναι χωριστική (ὅπως στήν Παλαιά Διαθήκη ὅπου, γιά παράδειγμα, προβλέπονταν αὐστηρές ποινές γιά ὅσους ἀγγίζαν τήν Κιβωτό τῆς Διαθήκης ἢ ἔμπαιναν σέ ἀπαγορευμένους χώρους), ἀλλά ἐνωτική, στήν ὁποία τώρα συμμετέχουμε ὅλοι.

Μετέχουμε στή Λειτουργία-Εὐχαριστία γιά νά εὐχαριστήσουμε τόν Θεό γιά τίς δωρεές Του, γιά τόν κόσμο ὁλόκληρο, γιά ὅσα ἔκανε γιά μᾶς. Δέν προσφέρουμε πλέον χονδροειδῆ πράγματα, ὅπως στήν Παλαιά Διαθήκη. Τώρα θυσία μας εἶναι ἡ ἀφιέρωση τοῦ ἑαυτοῦ μας στόν Χριστό καί στό Σῶμα Του, στήν Ἐκκλησία. Αὐτό εἶναι τό ἔργο πού ἔχει ἀνατεθεῖ στόν Χριστιανό: μέ τό Χρίσμα, τό ὁποῖο ἔλαβε, χειροτονήθηκε γιά νά συμμετέχει στήν Ἱερωσύνη τοῦ Χριστοῦ μέσῳ τῆς ἀσκήσης καί τῆς ἀγάπης. Ἡ καλύτερα, ἀσκούμενος στήν ἀγάπη.

Προκειμένου νά εἰκονίσουμε ὅλα αὐτά μέσα ἀπό τήν πορεία μας στόν χρόνο, ἡ περίοδος τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς μᾶς καλεῖ νά ζήσουμε πιό ἐντατικά αὐτό τό βαθύ μυστήριο. Καί πῶς τό ζοῦμε; Πῶς βιώνουμε τήν Ἱερωσύνη τήν ὁποία ἔχουμε λάβει;

Ὅταν ἀγωνιζόμαστε νά καθαρίσουμε τίς φυσικές δυνάμεις τίς ὁποῖες μᾶς χάρισε ὁ Θεός, πού τώρα ἔχουν γίνει πάθη, ὅποτε παύουμε νά εἴμαστε δοῦλοι (εἰκονίζουμε καί βιώνουμε τόν Χριστό ὡς Κύριο). Ὅταν σπουδάζουμε καί ἐμβαθύνουμε στήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καί

μεταδίδουμε τήν μαρτυρία μας ὡς (ιερο) ἀποστολή (εἰκονίζουμε καί βιώνουμε τόν Χριστό ὡς Διδάσκαλο). Καί ὅταν προσφέρουμε ἀγάπη ἀπό τήν καρδιά μας γιά τίς ποικίλες ἀνάγκες τῶν ἄλλων, ὅταν συμπαραστεκόμαστε, τούς συγχωροῦμε, προσευχοῦμαστε γι' αὐτούς, ἀσκοῦμε ταπεινώση γιά χάρη τους (εἰκονίζουμε καί βιώνουμε τόν Χριστό ὡς Ἀρχιερέα).

Ἀπόρροια τῆς θεολογίας αὐτῆς ἀποτελοῦν οἱ ἐκπληκτικές φράσεις πού ἀκούσαμε στό σημερινό ἀπόσπασμα. Τί μᾶς εἶπε; Ὁ Χριστός συμμερίζεται τίς ἀδυναμίες μας! Ἔχει ζήσει ὅ,τι περᾶμε καί ἐμεῖς, μένοντας ἔξω ἀπό τήν ἁμαρτία! Μᾶς προτρέπει νά ζητοῦμε τή Χάρη Του κάθε στιγμή πού τή χρειαζόμαστε!

Ἡ σημερινή ἀποστολική περικοπή, ἀδελφοί, ἀποτελεῖ πιθανόν τήν πιό συγκλονιστική διακήρυξη τῆς ταύτισης τοῦ Χριστοῦ μέ τήν ἀνθρωπότητα καί τῆς κατανόησης τήν ὁποία διαθέτει γιά τόν καθένα μας προσωπικά. Ὑπό τό φῶς ὅσων ἀναλύσαμε ἐξηγεῖται γιατί ἐπιλέχθηκε γιά τήν ἡμέρα κατὰ τήν ὁποία τιμᾶται ὁ Σταυρός. Χωρίς τήν παραπάνω ὀπτική, ὁ Σταυρός γίνεται αἰσθητός ὡς πόνος καί βάρος, ἡ δέ μετοχή μας σέ αὐτόν ἀβάσταχτη. Μέ τό βλέμμα στόν συμπονετικό Μεγάλο Ἀρχιερέα, ὅμως, ὁ Ὅποιος καταλαβαίνει καί προσκαλεῖ μέ ἱλαρότητα τόν καθένα μας ὡς μοναδικό πρόσωπο, προσερχόμαστε μέ θάρρος στόν θρόνο τῆς Χάριτος, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν Σταυρό!

Παναγιώτης Ζωγράφος,
Ἡ πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης
(λεπτομέρεια)
Ἀθήνα,
Ἐθνικό Ἱστορικό Μουσείο

Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οίκονομία (ΙΔ΄) Σχέση Ίερῶν Κανόνων καί Πολιτειακῶν νόμων

Ἄρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

«Οὐ Βασιλέων ἐστὶ τὸ νομοθετεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.
Βασιλέων ἐστὶ ἡ πολιτικὴ εὐπραξία».

(Ἁγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας*,
Λόγος II, κεφ. XII, PG, τ. 94:1295-1296 C-D).

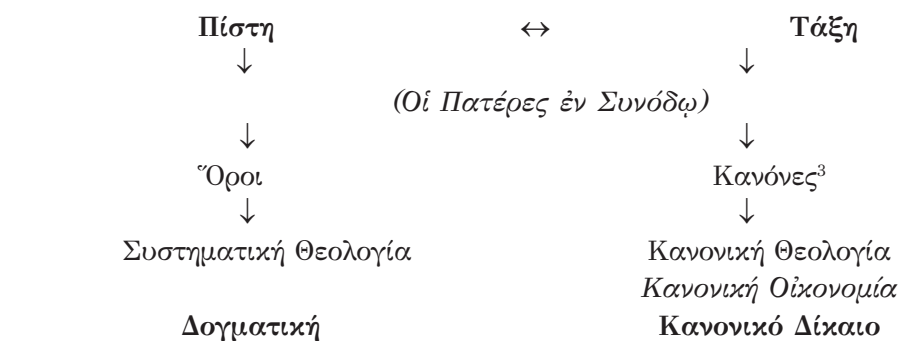
«Καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τοὺς καιροὺς μὴ διακρίνοντος».
(Κανόνας 87/Μέγας Βασίλειος).

«Οὔτοι [οἱ Ἱεροὶ Κανόνες] πολὺ μὲν τὸ ποικίλον καὶ διάφορον ἔχοντες τίμιοι λίθοι,
μίαν δὲ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑφαίνοντες οἰκονομίαν. [...].
Οὔτοι [δὲ] δεσπόταις νομοθετοῦσι καὶ δούλοις, ἄρχουσι καὶ ἄρχομένοις,
γονεῦσι καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναιξί, [...].»
(Ματθαῖος Βλάσταρις, «Προθεωρία», στό *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σ. 1 καὶ 4)

Γιὰ ὅλους τοὺς προαναφερθέντες λόγους ὑποστατικῆς ταυτότητος τῶν ἱερῶν Κανόνων καὶ γιὰ νά ἐπανασυνδεθοῦμε μὲ τὸν ἀρχικό ἐννοιολογικό μίτο, ὁ ὅρος «κανών» υἱοθετήθηκε ὀριστικά καὶ γιὰ λόγους ὄντολογικῆς διάκρισης ἤδη ἀπὸ πολὺ νωρίς, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας (1^{ος} αἰ.)¹, ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὴν Πατερικὴ ἐμπειρία (4^{ος} αἰ.)² καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἀποκλειστικά ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, γιὰ νά δηλώσει τὸν κανόνα, τὸ ὑπόδειγμα, τὸν ὁδηγό, τὴν προτροπή, τὴν κατεύθυνση, τὴν διάταξη. Γι' αὐτὸ καί, στὴν θεολογικὴ ἐκκλησιακὴ γλῶσσα, ἰδιαίτερα στοὺς Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται κυρίως, γιὰ νά δηλώσει τὸν κανόνα πίστεως ἢ τὸν

κανόνα πράξεως, καθὼς καὶ τὸν κανόνα τῆς τάξεως (τὰ ὅποια σημαίνουν τὴν τακτικότητα, τὸν κανονισμό, τὸν κανόνα, τὴν ὀρθότητα, τὴν ὁμαλότητα, τὴν σειρά), καί, τέλος, τὴν νόρμα (norma, regula), πού θεσπίσθηκε ἀπὸ τίς Συνόδους τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Α' χιλιετία σχετικὰ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν (αὐτο)ἔνταξη στό χριστό Σῶμα, τὴν ἐκκλησιακὴ πράξη (εὐπραξία-ὀρθοπραξία) καὶ τὴν ἐκκλησιακὴ τάξη (εὐταξία-ὀρθοταξία). Ἔτσι, στὴν ἀνάδυσή τοῦ καινοφανοῦς αὐτοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἐκκλησιακοῦ «γεγονότος-κανόνος», ὅταν δὲν ὑποκρύπτεται ἰδεολογικὴ στένωσις τοῦ ὅρου, ἡ Ἐκκλησία σέ αὐτὸν τὸν κανόνα ἔδωσε μορφή κανονικῆς νόρμας, ὅπως διαγραμματικά ἐμφαίνεται παρακάτω.

Πίστη και Τάξη

Νόμος → Ἱστορική Πραγματικότητα → Ἐσχατολογική οὐτοπία
[Ὀντολογία]

Κανόνας → Ἐσχατολογική Πραγματικότητα → Ἱστορική «οὐτοπία»

Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, ἐπομένως, εἶναι, μέ τήν εἰδική ἔννοια τοῦ ὅρου, (ἀπο)κωδικοποιημένα, περιεκτικά καί λακωνικά κείμενα, καί ἐν πολλοῖς ἀφαιρετικά μέ παράπλευρη ἀθέατη σέ πολλές περιπτώσεις θεολογία, πού συντάχθηκαν, μεταξύ ἄλλων, ἀπό τίς Οἰκουμενικές Συνόδους, τίς Τοπικές Συνόδους καί τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, γενικῶς ὡς κανονικοὶ ὁδοδείκτες, ὡς κανονιστικές διατάξεις, ὡς ὁδηγοί, καί σέ ἀρμονία μέ τήν ἀντίστοιχη συνοδική θεολογία, προορισμένοι κυρίως νά ὑποδείξουν ὁδὸ πορείας τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος πρὸς τὰ Ἱεσχατα καί τήν Βασιλεία, καί νά ἀποκλείουν, ὅταν προκύπτουν, ὑποδεικνύοντας καί προτρέποντας, τίς λανθασμένες προσεγγίσεις στό τάδε ἢ τό δεῖνα ζήτημα. Ἀποτελοῦν συχνά, κατά κάποιον τρόπο, ἀσφαλιστικές δικλίδες, τοποθετούμενες ἀπό τήν Ἐκκλησία, γιά τήν ἀποφυγὴ τῶν ἀποκλίσεων καί τῶν σφαλμάτων τῆς ἐνα-

τενιζόμενης ἐσχατολογικῆς πορείας καί τῆς ἀποτροπῆς τῶν ἀποπροσανατολιστικῶν αἰρέσεων στήν πορεία αὐτή. Εἶναι λιγώτερο ἕως καθόλου “νόμοι” μέ τήν δικανική ἢ τήν δικαιοῦκή ἔννοια τοῦ ὅρου, καί περισσότερο πρότυπα, ὁδηγοὶ καί δείκτες, σηματοδότες καί στιγματοδότες, πού σκοποῦν ἔχουν νά ἐναρμονίσουν τό ὄραμα καί τό πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου μέ τήν καθημερινή πορεία καί ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν πιστῶν, ὅσο καί νά προστατεύσουν τὰ μυστήρια καί τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως ἀπό στρεβλές ἐγκόσμιες ἐρμηνεῖες καί λαθεμένες ἀνθρωπομορφικές πρακτικές. Δέν πρόκειται, ἐπομένως, καθόλου γιά ἓνα δικαιοῦκό σύστημα, ὅπως τό γνωρίζουμε στίς πολιτειακές κοινωνίες διά μέσου τῶν αἰῶνων, παρά τήν ἐπικρατοῦσα σημερινή ἀντίληψη ὅτι πρόκειται ἀκριβῶς γιά κάτι τέτοιο. Μέ τήν ἔννοια αὐτή, οἱ Κανόνες ἐρμηνεύουν τήν «ζωὴ κατὰ πνεῦμα»⁴.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Πβ. Γαλ 6, 16, καί Φιλ 3, 16 2. Κανόνας 1/Γρηγορίου Νύσσης. 3. *Mansi*, τ. 3, στ. 557. 4. Ἀπόστολος Παῦλος· πβ. Ρωμ 8, 4.

Σύνοδος, κρίση και συγχώρεση

Δημητρίου Ν. Μόσχου
Αναπληρωτού Καθηγητού Θεολογικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

Σ' αὐτή τή στήλη θά παρακολουθήσου-
με τό νοητό καράβι τῆς Ἐκκλησίας
ὄχι μόνο νά πορεύεται μέσα ἀπό φουρ-
τουῖνες καί μπουνάτσες στό πέλαγος τῆς
ἀνθρώπινης ἱστορίας, ἀλλά νά πιάνει λι-
μάνια, νά μεγαλώνει καί νά τελειοποιεῖ-
ται ὡς πλοῖο, νά δέχεται καινούριους
ἐπιβάτες ἀλλά καί ἐπιθέσεις καί πόλε-
μο πολλῶν ἄλλων, καί νά προετοιμάζει
ὄλους γιά τό τελικό λιμάνι τῶν ἐσχάτων.
Στίς εἰκόνες τοῦ σώματος καί τῆς οἰκο-
δομῆς πού χρησιμοποιεῖ ὁ ἀπόστολος
Παῦλος, ἡ οἰκοδομή «αὐξάνεται» καί
τό σῶμα «οἰκοδομεῖται» (Ἐφεσ 2, 20-
22). Ὁμοίως, ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι μιά
μικρή σέχτα καθαρῶν, μιά μικρή βάρκα,
ἀπόμακρη ἀπό τό τί γίνεται στή δια-
δρομή τῆς μέσα στήν ἱστορία, μέχρι τήν
ἡμέρα τῆς συνάντησης μέ τόν ἀναστάντα
Χριστό. Ἡ συνάντηση αὐτή γίνεται μέ
τούς χάρτες καί τά ὄργανα πλοήγησης
πού τό ἴδιο τό Ἅγιο Πνεῦμα ἔδωσε καί
δίνει στό πλήρωμα μέσα ἀπό τό συνε-
χιζόμενο χάρισμα τῆς προφητείας, τῆς
ἐρμηνείας, τῆς διδασκαλίας, πού ἐρμη-
νεύουν τά γεγονότα καί τή διαδρομή πού
ἔχει ἤδη τό πλοῖο διανύσει, ἀντιπαρα-
βάλλοντάς τα μέ τά σημεῖα τῆς Βασιλεί-
ας πρὸς τήν ὁποία πρέπει νά πλέει.

Ἡ στιγμή πού ἡ ἀπλή «κίνηση» ἡ
ὁμάδα γύρω ἀπό τόν Ἰησοῦ μετατρέπε-
ται σ' ἓνα ὀργανωμένο σύνολο πού θά

πάρει τό ἐλληνικό ὄνομα «Ἐκκλησία»
(παραπέμποντας στήν παλιά Ἐκκλησία
τοῦ Δήμου, πού τώρα πιά, στή ρωμαϊκή
ἐποχή, δέν εἶχε παρά κυρίως διακοσμη-
τικές ἀρμοδιότητες σέ ἀντίθεση μέ τήν
«βουλή» κάθε πόλης) παραδίδεται στίς
Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Εἶναι ἡ Πεντη-
κοστή, ἀλλά καί τά γεγονότα πού προη-
γήθηκαν ἀπ' αὐτή μετά τήν Ἀνάληψη τοῦ
Κυρίου. Τότε ὁ Πέτρος, γιά νά συμπλη-
ρωθεῖ ὁ ἀριθμός Δώδεκα ἀπό τό κενό
πού εἶχε προέλθει ἀπό τήν αὐτοκτονία
τοῦ «υἱοῦ τῆς ἀπωλείας» Ἰούδα, κάλε-
σε τό σύνολο τῶν ἑκατὸν εἴκοσι πιστῶν
στόν Ἰησοῦ νά ἐκλέξουν δύο ἄνδρες ἐκ
«τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντί
χρόνῳ ᾧ εἰσῆλθεν καί ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ
Κύριος Ἰησοῦς» καί κατόπιν οἱ Ἐντεκα
νά προσευχηθοῦν καί νά κληρώσουν ἓνα
ἐκ τῶν δύο ὥστε νά πληρωθεῖ ὁ ἀριθμός
Δώδεκα (*Πράξ* 1, 21-22). Τήν ἐπομένη
ἔρχεται τό Ἅγιο Πνεῦμα σέ ὄλους τούς
παρευρισκομένους μέ μορφή πυρίνων
γλωσσῶν καί ἀκολουθεῖ ἡ γνωστή σκηνή
τοῦ πρωτοχριστιανικοῦ κηρύγματος. Γιά
τούς πρώτους πιστούς ἡ βεβαιότητα ὅτι
ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ἀναμενόμε-
νος Μεσσίας, βασιζέται στήν Ἀνάστασή
Του. Ἡ ἀλήθεια αὐτή κατανοεῖται ἀπό
τήν παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος –
μιά παρουσία μέ δύο ἀλληλεξαρτώμε-
νες ὀψεις: πρῶτον δίνεται σέ ὄλους τούς

πιστούς και ταυτόχρονα χρειάζεται μια δομή (τους Δώδεκα) που ξεκινά από την κλήση προς αυτούς του ίδιου του Ίησου, αλλά ολοκληρώνεται και διασφαλίζεται από την ίδια αυτή κοινότητα των πιστών. Τό ίδιο αυτό δυαδικό σχήμα (δομή των Δώδεκα και σύνολο-πλήθος μαζί) με λίγο διαφορετικά στοιχεία (Απόστολοι, πρεσβύτεροι και λαός) εμφανίζεται στη λεγόμενη Αποστολική Σύνοδο τό 48 στην Ίερουσαλήμ, όπου συζητιέται και παίρνονται αποφάσεις για τό αν οί προσερχόμενοι στην πίστη του Ίησου Χριστού έθνικοί θά πρέπει νά τηρούν τόν μωσαϊκό νόμο. Οί αποφάσεις (πού είναι γνωστές) κοινοποιούνται στην κοινότητα της Αντιοχείας μέ έκλεγμένους εκπροσώπους και γράμμα που ξεκινά μέ τή φράση «έδοξεν τῷ άγιῷ Πνεύματι και ἡμῖν», μία σαφής άναφορά στό «έδοξεν τῆ βουλή και τῷ δήμῳ».

Όλα τά παραπάνω μάς οδηγοῦν στό νά κατανοήσουμε στην πράξη πῶς πνευματολογικά παρατείνεται ὁ Χριστός μέσα στην ιστορία μέσα από τό σῶμα Του που είναι οί πιστοί. Ὁ χῶρος στόν ὁποῖο αυτό φανερώνεται είναι ἡ συνάθροιση στην «κλάση του ἄρτου», τή Θεία Εὐχαριστία. Κι αυτό μέ τή σειρά του δείχνει πῶς ἡ Ἐκκλησία και ἡ καθολικότητά της πραγματώνεται μέσα στη Θεία Εὐχαριστία, και πῶς ἡ εὐχαριστιακή συναξή γίνεται ὁ χῶρος όπου τελείται ἡ διδασκαλία και τό κήρυγμα καθώς και ἡ λογία για τούς «πτωχούς» αλλά και ἡ εκδίκαση ὄσων άμαρτάνουν και ὄσων

σπᾶνε τόν σύνδεσμο τῆς αγάπης και πρέπει σ' αυτή τήν ἴδια τή Θεία Εὐχαριστία νά «καταλλαγοῦν» μέ τόν ἀδελφούς. Και ἡ «πρώτη ὕλη» για νά επιτευχθεῖ αυτό είναι τά θέσμια και οί μορφές πολιτικῆς και κοινωνικῆς ὀργάνωσης του ἔλληνορωμαϊκοῦ κόσμου, που ὁμως τώρα παίρνουν ἕνα νέο ἐν Χριστῷ χαρακτήρα και γίνονται προτυπώσεις τῆς Ἄνω Ίερουσαλήμ, τῆς «καινῆς» πόλης. Αὐτή είναι τό ἐκκλησιολογικό θεμέλιο τῆς συνοδικότητας.

Σέ αντίθεση μέ τήν ιστορική κοινότητα τῆς Ίερουσαλήμ, ὅπου τό μοντέλο τῆς κεφαλῆς των κατά σάρκα συγγενῶν του Κυρίου (Ίάκωβος Ἀδελφός, Ίούδας, Σίμων μπάρ Κλεῶπα, ἐγγονοί Ίούδα) ὑποχώρησε μαζί μέ τό προσωρινό τέλος τῆς πόλης τό 70 και κυρίως τό 135, ἡ εὐχαριστιακή συνάθροιση και ὁ κληρός μαζί μέ τό πλήθος γύρω του ἔγινε ἡ βάση για ὅλη τήν ιστορική ὀργάνωση κάθε χριστιανικῆς κοινότητας. Αὐτό συνοψίζεται στη λέξη συνοδικότητα σέ ὅλα τά επίπεδα, εἴτε ὡς «συμβούλιον» ἢ «συνέδριον» ἐπισκόπου, εἴτε ὡς «σύνοδοι» (συνδοιοπορία) ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων στη Μικρά Ἀσία περί τό 150 για τήν ἀντιμετώπιση του Μοντανισμού, εἴτε ὡς ἀπό κοινοῦ συνάντηση πλησιόχωρων ἐπισκόπων για τήν ἀνάκριση για τήν ὀρθή πίστη και τήν χειροτονία ἑνός νέου ἐπισκόπου, και θεμελιώνεται στό φανερωμένο στην Πεντηκοστή Ἅγιο Πνεῦμα, δηλώνοντας τό γνωστό ρητό ὅτι «Ἐκκλησία συστήματος και συνόδου ἐστίν ὄνομα».

Βασιλεύς Triumphator: Λανθάνον τυπικό θανατώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Τό γνωστό τυπικό θανατώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στό Πραιτώριο κορυφώθηκε ὅταν πακτώθηκε ἡ πινακίδα «INBI», ὅπου ἀναγνωρίζοταν ὡς «Βασιλεύς Ἰουδαίων». Ἐφαρμόσθηκε ὡς ὠμή καί χυδαία σάτιρα ἀναγορεύσεως βασιλείας, ἀλλά ἀνακαλεῖ ἓνα πραγματικό τελετουργικό. Πῶς τό ἐγνώριζαν ἀπλοί στρατιῶτες;

Μερικοί δέχονται ὅτι ὑπῆρξε μίμηση ἑνός ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ τυπικοῦ, τοῦ βασιλιά τῶν Σατουρναλίων-Κρονίων (18-23 Δεκεμβρίου), ἀλλά αὐτό δέν ἐντάσσεται στήν ἱστορική ζωή τῆς Ρώμης. Ἀναζητήθηκε ἄλλο ὑπαρκτό πρότυπο, ἀνατολικό, ἢ γιορτή Σάκκαια: ἓνας κατάδικος ζοῦσε σάν βασιλιάς μέ κάθε καλοπέραση καί στό τέλος φονευόταν ὡς ὑποκατάστατο ἢ ἀντίπαλος τοῦ πραγματικοῦ βασιλιά¹. Ὅμως καρναβαλικά πρότυπα ὑπῆρχαν στό ρωμαϊκό κράτος, ὅπως καταγράφεται στήν Ἀλεξάνδρεια, διακωμωδώντας μερικοί τόν Ἀγρίππα Α΄ τῆς Ἰουδαίας (41-44 μ.Χ.). Διάλεξαν ἓναν σαλό ἄνδρα ὀνόματι Καραβᾶ καί τόν προσκυνοῦσαν σάν νά ἦταν ὁ Ἰουδαῖος βασιλιάς (Φίλων Ἰουδαῖος, *Εἰς Φλάκκον*, 6.36-39). Ἀνάλογο δρώμενο ὀργάνωσαν οἱ Ἑβραῖοι στόν οἶκο τοῦ Ἀρχιερέα (*Ματθ* 26.67-68, κλπ.),

ἐνῶ ὁ βασιλιάς Ἡρώδης ἐνέδυσσε τόν Χριστό μέ «ἐσθῆτα λαμπράν» (*Λκ* 23.11).

Στόν στρατό ἦταν γνωστό τό τυπικό Θριάμβου στρατηγοῦ (triumphator) στήν πομπή πρός τό Καπιτώλιο τῆς Ρώμης: κατευθυνόταν ὡς ἐνσαρκωμένος Juppiter γιά νά δώσει δῶρα στόν θεό προστάτη τῆς Ρώμης, διερχόμενος ἀπό τήν Porta triumphalis ἐπάνω σέ τέθριππο ἄρμα φορώντας πορφυρή toga καί tunica καί κρατώντας σκῆπτρο μέ τόν ἀετό.² Ὁ A.-M. Hocart ἐντάσσει στό διαχρονικό τυπικό βασιλικῆς ἀναγόρευσης πού προτείνει καί αὐτή τοῦ στρατηγοῦ θριαμβευτῆ: 1) ἢ “κοινωνία” συνυπάρχει μέ τή θυσία καί τό κρασί τῆς κοινωνίας ρίχνεται στό θύμα· 2) οἱ στρατιῶτες κάνουν αἰσχρά ἀστεῖα· 3) ὁ στρατηγός φορᾶ πορφυρά ἐνδύματα τοῦ Juppiter-Δία (tunica-toga)· 4) ἐκτελοῦνται οἱ αἰχμάλωτοι· 5) τελεῖται acclamatio (ἐπίσημη προσφώνηση), ὅπως καί κατά τήν πομπή· 6) φορᾶ δάφνιο στέμμα καί ἓνας δοῦλος κρατεῖ τό βαρῦ στέμμα τοῦ Δία· 7) κρατεῖ σκῆπτρο· 8) ὁ στρατηγός ἐμφανίζεται νά κάθεται σέ κρατικό θρόνο-κάθισμα· 9) δέχεται νέο ὄνομα σύμφωνα μέ τόν λαό πού κατέκτησε (π.χ. Γερμανικός, Ἀφρικανός, κ.ο.κ.)³.

Ὁ Θρίαμβος, μεταξύ κώμου και δράματος, μπορούσε νά μετατραπεί σέ δημόσια παντομίμα, ὅπως συνήθιζαν οἱ Ρωμαῖοι νά βάζουν καταδίκους νά ἀναπαριστοῦν ἱστορικά ἢ μυθικά γεγονότα. Ἀλλά καί ἡ pompa funebris (ταφική) εἶχε θριαμβικό χαρακτήρα, ὁ δέ νεκρός λογιζόταν ὡς ἐστεμμένος νικητής.⁴ Ὁ Ἰησοῦς Χριστός θά ὑποδυόταν τόν ρόλο τοῦ θριαμβευτῆ Ρωμαίου στρατηγοῦ στήν ἐπιθανάτια ἐξόδιο τελετή του. Τό τυπικό περιελάμβανε δρώμενα ἀπό τήν ἔνδυση τῶν συμβόλων μέχρι τήν “ἐνθρόνιση” τοῦ “θριαμβευτῆ”: 1) ἀναγόρευση εἰς βασιλέα: α) ἀπονέμονται βασιλικά σύμβολα (πορφυρή χλαμύδα καί στέμμα ἀκάνθινο)⁵ καί δίδεται γιά σκήπτρο κάλαμος, β) τηρεῖται (ὡς ἐμπαιγμός) ἡ acclamatio τῶν “ὑπηκόων”: «χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Ἰω 19.3)· 2) πομπή-διαπόμπευση: γίνεται ἡ (ἀντι)θριαμβική πομπή πρὸς τόν τόπο “προσηλώσεως” (ἐνθρονίσεως) τοῦ φορτωμένου μέ τόν σταυρό Χριστοῦ· 3) προσήλωση σέ σταυρό-θρόνο μέ δύο συνοδοὺς καί ταφή σέ κῆπο: α) μετὰληψη (ἀνεπιθύμητη) μέ “ἐσμυρτισμένο οἶνο” (Μάρκ 15.24) ἢ ὄξος μέ χολή (Ματθ 27.34), ἢ ὄξος μέ ὕσσωπο (Ἰω 19.29) σάν νά τόν ράντισαν ὅπως τά θύματα τῆς θυσίας. Ὁ Χριστός πρὶν συλληφθεῖ μιλοῦσε γιά τό ἐπικείμενο “ποτήριον” θανάτου πού θά ἔπινε (Μάρκ 10.38, Ματθ 26.42)⁶, β) κρέμασμα σέ ξύλο-δένδρο

ἀντί ἐνθρόνισης σέ θρόνο (στό κέρασ ἢ sedile τοῦ σταυροῦ: Ἰουστίνος, Διάλογος πρὸς Τρύφωνα, 318C: «τὸ ἐν μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρασ καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστίν, ἐφ’ ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι»⁷), πού βρισκόταν ἐπάνω σέ βράχο (ἔξαρχμα τῆς γῆς). Ὁ θρόνος δηλώνεται μέ τήν τοποθέτηση τῆς τρίγλωσσης ἐπιγραφῆς «Ἰησοῦς Ναζωραῖος Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων», γιά νά μάθει ὁ κόσμος τόν νέο βασιλιά-θριαμβευτῆ καί τόν λαό πού αντιπροσώπευε, γ) τοποθέτηση τῶν ληστῶν-φρουρῶν πού κρεμάστηκαν παραπλεύρως τοῦ “θρόνου” (Μάρκ 10.35-41). Εἶχαν συνείδηση ὅτι χρησίμευαν ὡς φρουροί, ἐξ οὗ καὶ τό αἷτημα τοῦ ἑνὸς πρὸς τόν βασιλέα τοῦ “Ἄλλου κόσμου” νά τόν συνοδεύει μετὰ θάνατον, ὡς “φρουρός” του στὸν παραδείσιο θρόνο: «μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου» (Λουκ 23.42), ὁπότε ἔλαβε τήν ἀπάντηση «σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔση ἐν τῷ παραδείσῳ» (Λουκ 23.43). Ὁ Ἄλλος ἔβλεπε τόν ἐμπαιγμό. Τήν ἰδέα τοῦ σταυροῦ ὡς θρόνου περιέχουν οἱ εἰρωνεῖες τῶν Ἑβραίων: «οὐά, ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν... κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ» (Μάρκ 15.29-30· Ματθ 27.40). Τόν θρόνο τοῦ Χριστοῦ Μεσσία ἀνέμεναν οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου, γιά νά καθίσουν “ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἐωνύμων” (Μάρκ 10.37, 40). Ὁ Γολγοθᾶς θά λογιζόταν ὡς νέο Καπιτώλιο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Photeine P. Bourboulis, *Ancient Festivals of “Saturnalia Type”*, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 15-16, 27-47, ὅπου πηγές καὶ βιβλιογραφία. 2. H.S. Versnel, *Triumphus. An inquiry into the Origin, Development, and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden: Brill 1970, σ. 1 κ.έ. 3. A.-M. Hocart, *Kingship*, London 1928, σ. 86-89. 4. H.S. Versnel, *ὁ.π.*, σ. 94 κ.έ. Παν. Λεκατσᾶς, *Ἡ Ψυχὴ, Ἀθήνα* 1957, σ. 341 κ.έ. 5. J. Hastings (ed.), *Dictionary of Christ and the Gospels*, τ. I, σ. 397 (λ. crown of thorns). Γιά τόν Παῦλο (Ἐβρ 2.9) ὁ στέφανος νοεῖται ὡς σύμβολο «δόξης καὶ τιμῆς». 6. Βλ. J. Hastings, *ὁ.π.*, τ. I, σ. 400 (λ. cup). 7. *Ὁ.π.*, τ. I, σ. 397 (λ. crucifixion).

Ὁ Χριστιανισμός στὰ Βρετανικά νησιά VI. Θεόδωρος Ταρσέας δ. Πιθανή διαμονή στὴν Ἀθήνα

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἁγίων Ἀναργύρων Ψυρρῆ

Στὴν διακρίβωση τῆς πορείας τοῦ Θεοδώρου πρὸς τὴν Ρώμη, ἓνα ἐπιπλέον στοιχεῖο ἀναπάντεχα εἰσφέρει μία ἀναφορά τοῦ πάπα Ζαχαρία (741-752)¹ σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Βονιφάτιο ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Mainz (680-754).

Ἄς δοῦμε, ὅμως, μερικά στοιχεῖα σχετικά με τὸν ἅγιο Βονιφάτιο προκειμένου νὰ ἀξιολογήσουμε τὴν μαρτυρία. Ὁ ἅγ. Βονιφάτιος θεωρεῖται ὁ ἀπόστολος τῶν Γερμανῶν γεννήθηκε τὸ 680 στὸ Crediton κοντὰ στὸ Exeter, Ἀγγλία, ὅπου μορφώθηκε καὶ χειροτονήθηκε καὶ στὴν συνέχεια περὶ τὸ 716 μεῖ ἄλλους δύο συνοδοὺς πῆγε γιὰ ἱεραποστολὴ στὴν Φρισία, σημερινὴ Ὁλλανδία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπέστρεψε ἄπρακτος στὴν πατρίδα του γιὰ νὰ φύγει ὀριστικὰ τὸ 718 γιὰ τὴν Ρώμη προκειμένου νὰ λάβει ἀπὸ ἐκεῖ ἐπίσημως τὸ χρῖσμα. Ὁ πάπας Γρηγόριος Β' τὸν ἔστειλε στὴν Ἔσση γιὰ ἱεραποστολὴ ἀνάμεσα στὰ γερμανικά φύλα, ὅπου εἶχε σοβαρὴ ἐπιτυχία, δεδομένου ὅτι ἡ μητρικὴ του γλῶσσα, ἡ ἀγγλοσαξονικὴ τὸν διευκόλυνε νὰ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῆς διάλεκτους τῶν διαφόρων γερμανικῶν φύλων. Τὸ 722 χειροτονήθηκε χωροεπίσκοπος μετὰ γενικὴ ἀρμοδιότητα στίς φυλές καὶ στὰ μέρη τῆς Γερμανίας ἀνατολικά τοῦ Ρήνου. Ὁ πάπας Γρηγόριος Γ'

τὸ 731 ἀπέστειλε τὸ πάλλιο καὶ ὄρισε τὸν Βονιφάτιο ἀρχιεπίσκοπο ὅλης τῆς Γερμανίας πέραν τοῦ Ρήνου μετὰ δικαιοδοσία νὰ ἰδρύει ἐπισκοπές. Τὸ 741 ἱδρυσεν τὸ μοναστήρι στὴν Φούλδα, Πρωσσία, τὸ ὁποῖο κατέστη διάσημο κέντρο ἐκπολιτισμοῦ τῆς μεσαιωνικῆς Γερμανίας. Ὁργάνωσε ὅλη τὴν Γερμανία μετὰ ἐπισκοπές καὶ μοναστήρια. Ἀπέθανεν τὸ 754, σὲ ἡλικία 73 ἐτῶν, κατὰ τρόπο μαρτυρικό σὲ μία ἀποστολὴ στὴν Φρισία ὅταν ἐπιτέθηκαν σὲ αὐτὸν καὶ στὴν συνοδεία του ληστές. Μεταφέρθηκε καὶ ἐτάφη στὸ ἀγαπημένο του μοναστήρι στὴν Φούλδα. Ὁ Βίος του συντάχθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του, πρὶν τὸ 768, ἀπὸ ἓναν ἄλλον Ἀγγλο ἱεραπόστολο, τὸν Willibald, πού σύναξε στοιχεῖα καὶ εἰδήσεις ἀπὸ μαθητές καὶ μάρτυρες τῆς δράσεως τοῦ Βονιφάτιου.

Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ μεταξὺ τῶν ἄλλων πάπας Ζαχαρίας κάνει μνεῖα καὶ τοῦ Θεοδώρου (†690) γιὰ τὸν ὁποῖο ἀναφέρει ὅτι ἦταν ἑλληνο-λατίνος καὶ προηγουμένως εἶχε σπουδάσει στὴν Ἀθήνα φιλοσοφία καὶ μετὰ χειροτονήθηκε στὴν Ρώμη ὅπου ἔλαβεν τὸ πάλλιο.² Νομίζω ὅτι ἡ ἀναφορά αὐτὴ δὲν εἶναι τυχαία διότι ὁ μὲν πάπας Ζαχαρίας ἦταν Ἕλληνας καὶ ὁ Βονιφάτιος Ἀγγλος, οἱ ὁποῖοι προφανῶς θὰ εἶχαν

ἄμεση γνώση τῶν καταστάσεων τῶς ἐπο-
χῆς εἴτε προσωπικῶς, εἴτε ἐξ ἀκοῆς.³

Ἡ παραμονή τοῦ Θεοδώρου στήν Αθήνα ἐνισχύεται μέ τήν ἀπροσδόκητη σύνδεσή του μέ τήν δράση ἑνός ἄλλου μεγάλου ἱεραποστόλου τοῦ Gislenus (Ghislain). Ἡ σύνδεση αὐτή, μάλιστα, προσλαμβάνει μεγαλύτερη ἀξία διότι ἔρχεται νά συμπληρώσει πολλά κενά στήν μεσαιωνική ἀγιολογία. Τό ὄνομα Gislenus καταρχήν εἶναι ἄγνωστο ἄν πρόκειται γιά βαπτιστικό, ἤ ἱερατικό, ὅταν ἀργότερα ἀνέλαβε ἐκκλησιαστικό ἀξίωμα.

Ἡ μελέτη τοῦ ὀνόματος "Gislin", συντελεῖ τά μέγιστα στόν προσδιορισμό καί τῆς καταγωγῆς καθότι δεικνύει ὅτι πρόερχεται ἀπό τόν ἀντικό κλάδο τῆς λεγομένης ἀρχαίας ὑψηλῆς γερμανικῆς καί σημαίνει αὐτός πού συλλαμβάνει αἰχμαλώτους. Τό ὄνομα ἔχει Ἀντική καταγωγή καί συνδέεται μέ αὐτό τό μεγάλο ὁμώνυμο φύλο, τό ὁποῖο ὑπηρετοῦσε στίς τάξεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὡς φοιδερᾶτοι ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527-565) καί ἐντεῦθεν. Συνεπῶς, ὁ Gislenus προέρχεται ἀπό τούς παραπάνω φοιδερᾶτους Ἄντες καί γι'αὐτό πολύ εὐκόλα μποροῦσε νά κινηθεῖ ἱεραποστολικά στούς ὁμοφύλους στήν Γερμανία.

Κατά τόν ἀνώνυμο συγγραφέα τοῦ Βίου⁴ γεννήθηκε στήν Αθήνα ἀπό ἐπιφανῆ οἰκογένεια ὅπου καί μορφώθηκε πρὶν ἐγκατασταθεῖ στήν Ρώμη καί ἀναλάβει τήν ἱεραποστολή στό Βέλγιο (685), ὅπως παλαιότερα εἶχε κάνει ὁ μάρτυρας τοῦ Χρι-

στοῦ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ ὁποῖος κατά μία δυτική παράδοση ἀπό τήν Αθήνα βρέθηκε στήν Ρώμη καί μετά στό Παρίσι.

Ὁ ἅγιος Gislenus ἔζησε γιά κάποιον διάστημα ὡς ἐρημίτης σέ ἕνα δάσος στήν Hainault καί ἐκεῖ ἴδρυσεν ἕνα μοναστήρι πρὸς τιμὴ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου στήν Mons· θεωρεῖται ὁ ἀπόστολος τῶν Βέλγων. Ἀπέσπασε τήν ἐκτίμησή καί τήν ὑποστήριξη τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Δαγοβέρτου (629-638/39). Ὁ Δαγοβέρτος ἦταν ὁ πρῶτος Φράγκος-Γάλλος βασιλέας, ὁ ὁποῖος ἐτάφη στήν βασιλική τοῦ ἁγ. Διονυσίου, στό ὁμώνυμο προάστειο τῶν Παρισίων. Ἡ μνεῖα, λοιπόν, στόν Βίο τοῦ ἁγ. Gislenus, ὅτι ἀκολούθησε τά ἴχνη τοῦ ἁγ. Διονυσίου ἀπό τήν Αθήνα, κυκλοφόρησε στήν Ρώμη, ἐπειδὴ ἀπό τήν τελευταία βρέθηκε ὁ ἅγιος στό ἀββαεῖο τοῦ Saint Denis, Παρίσι, ὅπως πίστευαν ὅτι εἶχε πράξει παλαιότερα καί ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης.⁵

Ἀπό τά βιογραφικά στοιχεῖα τοῦ ἁγίου Gislenus πού διασώζονται μποροῦμε νά υποθέσουμε ὅτι εἶχαν παράλληλη δράση στήν Ρώμη μέ τόν Θεόδωρο μιᾶς καί ἀναφέρεται ὅτι ἦταν ἤδη μοναχός ὅταν ἐγκαταστάθηκε στήν τελευταία.⁶ Θά πρέπει πάντως νά ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ πληροφορίες γιά τό παρελθόν τοῦ Θεοδώρου, εἶναι οὐσιαστικά ἀνύπαρκτες, γι' αὐτό οἱ εὐλογες ὑποθέσεις πολλές φορές συγχέονται μέ τίς εἰκοτολογίες μέ ἀποτέλεσμα νά ἐκτρεπόμαστε σέ γοητευτικές μέν, ἀλλά εὐθραυστες συσχετίσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. A.S. Cook, "Theodore of Tarsus and Gislenus of Athens", *Philological Quarterly* 2 (1923) 1-25. 2. Βλ. M. Tangl (ἔκδ.), *S. Bonifatii et Lullii Epistolae, Epistolae Selectae*, I, (Monumenta Germaniae Historica), Berlin 1916, ἐπανέκδ. 1989, ἄρ. 173. 3. Γιά τόν πάπα Ζαχαρία, βλ. Economou, *Byzantine Rome and Greek Popes*, σ. 298-303. 4. (BHL 3552-3561). 5. Βλ. P. Rorem, "The early Latin Dionysius: Eriugena and Hugh of St. Victor", *Modern Theology* 24 (2008) 601-614. 6. Βλ. Cook, ὁ.π., σ. 19.

Ἡ γλῶσσα, ἡ ἔτυμολογία καί οἱ ἔννοιες

Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Τροχαλάκη
Θεολόγου - Γενικοῦ Ἰατροῦ, Ἰ.Μ. Λαγκαδᾶ

Ἔχουμε ἤδη ἐπισημάνει τήν ἀξία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ὑπέρ τῆς ὑγιοῦς διανοητικῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου ἔνεκα τῆς εὐπλαστικότητάς της, χάρις στήν ὁποία ἀξιοποιεῖται κατά τόν καλύτερο τρόπο ἡ πλαστικότητα τῆς νευρωνικῆς δομῆς τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ἴστοῦ. Αὐτή ἡ γλωσσική χάρις πού χαρακτηρίζει τήν ἀρχαία ἐλληνική διασώζεται καί στήν νέα ἐλληνική, ἐφόσον μέσω τῆς ὀρθῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, αὐτός πού ὁμιλεῖ τή νέα ἐλληνική, μπορεῖ νά γνωρίζει καί νά ζεῖ τή λειτουργική της σύνδεση μέ τήν ἀρχαία. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἀποκτᾶ κανεῖς προσοικείωση πρὸς τή γλῶσσα του, ἀποκτᾶ προσωπική σχέση μέ τίς λέξεις τῆς γλώσσῃς πού ὁμιλεῖ, τοῦ γίνεται ἀγαπητή, φιλική, οἰκεία.

Σήμερα παρατηρεῖται μία ἀποστροφή πρὸς ὅλα ἐκεῖνα τά ὁποῖα ἦσαν κάποτε ἀγαπητά στούς ἀνθρώπους τῆς πατρίδος μας, καί τούς ἔδιναν χαρά ζωῆς καί νόημα ζωῆς. Ὅπως ἓνα παιδί ἀγαπᾷ τόν πατέρα, ἀγαπᾷ τή μητέρα του, ἔτσι καί ἓνας ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τή γλῶσσα του, ἀγαπᾷ τήν πατρίδα του, ἀγαπᾷ τήν ἐλευθερία καί, πρωτίστως, ἀγαπᾷ τόν Χριστό. Σήμερα, ὅμως, στή θέση τῆς ἀγάπῃς ἦρθε τό μῖσος. Ὅπου ἡ νεολαία ἔχασε τήν ἀγάπῃ της γιά τήν ἐλληνική πατρίδα καί τήν ὀρθόδοξο Χριστιανική

πίστη, συγχρόνως ἔχασε καί τήν ἀγάπῃ γιά τήν ἐλευθερία. Ἔτσι, ἀφοῦ, πρῶτα, πρόθυμα ὑποδουλώθηκε στά πάθη, ὕστερα ὑποδουλώθηκε ἀδιαμαρτύρητα καί σέ ὅλα αὐτά πού ἀποτελοῦν στέρξη τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου.

Τί σχέση ἔχουν αὐτά μέ τή γλῶσσα; Ἡ γλῶσσα εἶναι στοιχεῖο τῆς προσωπικότητός μας, διότι ὁ λόγος εἶναι ἡ ταυτότητα τῆς ψυχῆς μας. Δέν εἶναι μόνον ὄργανον ἐπικοινωνίας καί ὄχημα μεταφορᾶς τῶν σκέψεών μας, ἀλλά θεμελιῶδες στοιχεῖο τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὅταν ἀγαπήσουμε τήν ἐκκλησιαστική, τή θεολογική γλῶσσα ὡς ὄργανο ἐκφράσεως τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης, συμφιλιωνόμαστε μέ τόν ἑαυτό μας, εἰρηνεύουμε μέσα μας, εἰρηνεύουμε καί στίς σχέσεις μας μέ τούς ἄλλους. Ὅταν π.χ. ἔμαθε κάποιος νά χρησιμοποιεῖ μιᾶ γλῶσσα ὑβριστική, αὐτή ἡ γλωσσική του συμπεριφορά εἶναι ἐπόμενο νά δημιουργεῖ μάχες, ἀντιπαλότητες.

Ἡ κατά ἐξωτερικό τρόπο συμμετοχή στή Θεία Λατρεία μέ τή χρήση μιᾶς ξύλινης γλώσσας ἀναστέλλει τή θεραπευτική δύναμη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου. Ἡ ἐλληνική γλῶσσα μέσα στή Θεία Λειτουργία ἔγινε φορεῦς τοῦ πνεύματος τῆς εἰρήνης καί τῆς κατανούξεως. Αὐτός πού βιώνει τή λατρεία τοῦ Θεοῦ ὡς κατάνυ-

ξη και ειρήνη, αυτός γνωρίζει έπειτα να αγαπήσει και την έλληνική γλώσσα μέσα στην καρδιά του, για να προσεύχεται με τρόπο ειρηνικό, συμφιλιωμένος με τον έαυτό του και τον Θεό, για να χαίρεται να επικοινωνεί με τους άλλους σε κλίμα ειρήνης και αγάπης.

Τώρα, όμως, κυρίως οι νέοι άνθρωποι δέν έχουν διάθεση να επικοινωνήσουν με αγάπη, δέν τό γνωρίζουν αυτό, γι' αυτό και αναλίσκονται μέσα στό πνεύμα της έντάσεως και του άγχους, της βιασύνης και του ένκευρισμού, της εικονικής επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου, παίζοντας παιγνίδια όπου τό ένα πρόσωπο προσπαθει να κερδίσει σε βάρος του άλλου. Τότε και ή γλώσσα πτωχαίνει, ό γλωσσικός θησαυρός έξαντλείται, ή συνεννόηση γίνεται σε πνεύμα ένκευρισμού και ή επικοινωνία προχωρεί με άποτομους διαπληκτισμούς και ύβριστικές εκφράσεις.

Η έλληνική γλώσσα διδασκόμενη με τον σωστό τρόπο συντονίζει τον νοΰ με την καρδιά. Σ' αυτό τό επίπεδο άξιολογείται και ή μεγάλη σημασία της έτυμολογικής γνώσεως της έλληνικής γλώσσας. Όταν γνωρίζεις να συσχετίσεις τή μορφή ενός γλωσσικού τύπου με την έννοιά του, αυτή ή δυνατότητα και ή γνώση δημιουργεί μέσα στον άνθρωπο πνεύμα έλευθερίας και συμφιλιώσεως. Αυτός ό όποιος μπορεί ό,τι σκέπτεται να τό δομήσει λεκτικά με ένάργεια και πληρότητα, διότι γνωρίζει τον τρόπο συνθέσεως και συντάξεως των λέξεων, προάγεται εις τό να εκφρασθεί έλεύθερα. Αυτός ό όποιος μπορεί να χρησιμοποιήσει την γλώσσα ως σύστημα υγιούς φιλοσοφίας, διότι

γνωρίζει να αναλύσει τίς λέξεις έτυμολογικά, μπορεί και να έμβαθύνει μέσα από τίς έννοιες των λέξεων στό νόημα της ζωής.

Τό ίδιο τό εΰαγγέλιο μās διδάσκει μιá τέτοια έννοιολογική-έτυμολογική προσέγγιση των λέξεων. Γνωρίζουμε ότι τό όνομα Ίησους σημαίνει τον σωτήρα. Πάνω σ' αυτήν την έτυμολογική γνώση στηρίζεται ό λόγος τον όποιο ό αρχάγγελος Γαβριήλ αναγγέλλει ότι αυτό τό όνομα έπρεπε να λάβει ό ένανθρωπήσας Υΐός του Θεού, διότι τό έργο τό όποιο ήλθε ως άνθρωπος να επιτελέσει, ήτο ή σωτηρία του λαού Του «άπό των άμαρτιών αυτών».

Ό άπόστολος Παΰλος αναλύει την έννοια της ειρήνης σε σχέση με τή δικαιοσύνη, με άφορμή τό όνομα *Μελχισεδέκ*. Λέγει, λοιπόν, ότι *Μελχισεδέκ* σημαίνει βασιλεύς δικαιοσύνης (μελέχ=βασιλεύς, σεδέκ=δικαιοσύνη), και προσθέτει ότι ήτο βασιλεύς Σαλήμ, της πόλεως της οποίας τό όνομα είναι ταυτόσημο με την ειρήνη. Η έτυμολογική αυτή άνάλυση, μās καθοδηγεί στην έννοια ότι πόλις της ειρήνης είναι αυτή ή πόλις στην οποία βασιλεύει ό βασιλεύς της δικαιοσύνης. Όμως και στην πόλη της ψυχής μας επικρατεί ειρήνη, όταν σ' αυτήν βασιλεύει ό βασιλεύς της δικαιοσύνης, ό ήλιος της δικαιοσύνης, ό Χριστός. Επιλέγοντας θά θέλαμε να εκφράσουμε την γνώμη μας ότι ό τρόπος με τον όποιο προσεγγίζουμε την γλώσσα στά παρόντα άρθρα δέν είναι κάτι δικό μας, αλλά αυτή ή ίδια προσέγγιση πού βλέπουμε και στον άπόστολο Παΰλο και γενικώς στό Εΰαγγέλιο του Χριστού.

Ὁ Παῦλος στή Βέροια (Πράξ 17,10)

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου
Ἱερ. Προϊσταμένου Ι.Ν. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἰλισσοῦ
Υποψ. Διδάκτορας Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί ὁ Σίλας ἐγκατέλειψαν τήν Θεσσαλονίκη καί μέ τήν συνοδεία ἄλλων ἀδελφῶν ἔφτασαν στήν πόλη τῆς Βέροιας¹. Στήν πορεία τους δέν χρησιμοποίησαν τήν Ἐγνατία ὁδó, μιᾶς καί αὐτή δέν περνοῦσε μέσα ἀπό τήν πόλη τῆς Βέροιας, ἀλλά διά μέσου ἄλλης παλαιᾶς ὁδοῦ ἔφθασαν στή πόλη διανύοντας περίπου 75 χιλιόμετρα.² Ἡ Βέροια ὑπῆρξε σπουδαῖο πολιτικό, πολιτιστικό, οικονομικό καί στρατιωτικό κέντρο μέ σημαντική ἱστορία. Ἡ πρώτη πρόωμη ἀναφορά στήν πόλη γίνεται ἀπό τόν Θουκυδίδη³. Ἄν καί ἡ ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματός της καθώς καί ὁ ἴδρυτής της δέν εἶναι σαφεῖς, ἐντούτοις ἡ παράδοση ἀναφέρει δύο ἴδρυτές, τόν Φέρονα καί τόν Βέρη. Ἡ πόλη μνημονεύεται ἀπό τόν Πολύβιο καί ἀπό τοὺς γεωγράφους Στράβωνα, Πλίνιο καί Πτολεμαῖο⁴. Ἡ πόλη ἄνθισε κατά τήν ἑλληνιστική καί ρωμαϊκή περίοδο. Ἀρχικά, οἱ Μακεδόνες ἐγκαταστάθηκαν στήν περιοχή γύρω στό 700 π.Χ. Ἡ πόλη ἀπολάμβανε εὐημερία ἀπό τοὺς βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Ἀντιγονιδῶν⁵ καί μετά τήν μάχη τῆς Πύδνας τό 168 π.Χ. τέθηκε ὑπό ρωμαϊκή κυριαρχία, καταλαμβάνοντας ἡγετική θέση μεταξύ τῶν ἀστικῶν κέντρων στήν περιοχή τῆς Μακεδονίας ἕως τά δυτικά τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ, περιοχή πού ἀντιστοιχοῦσε στήν τρίτη καί τέταρτη μερίδα τοῦ ρωμαϊκοῦ

διοικητικοῦ συστήματος⁶. Ἡ Βέροια ἔγινε ἡ ἔδρα τοῦ «κοινοῦ» τῶν Μακεδόνων⁷, τῆς θρησκευτικῆς ἐπαρχιακῆς ὀργάνωσης πού εἶχε ὡς κύριο ἔργο τήν λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων. Στήν «σεμνότατη μητρόπολη τῆς Μακεδονίας καί δις νεωκόρο Βέροια» συνερχόταν τουλάχιστον μία φορά τόν χρόνο τό «Συνέδριον», μέ τοὺς ἀπεσταλμένους ἀντιπρόσωπους τῶν Μακεδονικῶν πόλεων (συνέδρους) καί τελοῦνταν ἐορτές λατρείας τοῦ αὐτοκράτορα καί ἀθλητικοί ἀγῶνες⁸. Ὁ τίτλος τῆς πόλεως «νεωκόρος» σήμαινε ὅτι ἡ Βέροια εἶχε τό προνόμιο νά ἀφιερώνει νά στόν Ρωμαῖο Αὐτοκράτορα γιά τήν λατρεία του⁹. Ὁ Λουκιανός τό 145 περίπου μ.Χ. ἀναφέρει τήν Βέροια ὡς «πόλιν τῆς Μακεδονίας μεγάλην καί πολυάνθρωπον». Οἱ ἐπιγραφικῆς¹⁰ καί ἀρχαιολογικῆς πηγῆς ἀποκαλύπτουν τήν ὑπαρξη στήν Βέροια πολλῶν δημόσιων οἰκοδομημάτων – ἱερῶν, στοῶν, γυμνασίων καί ἄλλων κτηρίων. Στήν πόλη λατρευόταν ὁ Ζεὺς καί θεοί τοῦ δωδεκαθέου, οἱ Νηρηίδες, ὁ Ἀλέξανδρος¹¹, ἀλλά καί ἡ αἰγυπτιακή θεότητα Ἰσιδα Λοχία¹² καί ἡ Συρία (Αταργάτη)¹³. Μεταξύ τῶν ἱερῶν μνημονεύομε αὐτό τοῦ Ἡρακλέους Κυναγίδα, τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Διονύσου.

Σύμφωνα μέ τήν βιβλική ἀφήγηση τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων (17, 10-14) ὁ Παῦλος, ὁ Σίλας καί ὁ Τιμόθεος ἀφοῦ ἔφυγαν

βράδου από τή Θεσσαλονίκη έφθασαν στή Βέροια και μετέβησαν στή Συναγωγή γιά νά κηρύξουν¹⁴. Οί άκροατές τους έδω, σέ αντίθεση μέ αὐτούς τῆς Θεσσαλονίκης, ἦταν «εὐγενέστεροι» και δέχθηκαν τόν λόγον τοῦ Θεοῦ «μετά πάσης προθυμίας», ἐξέταζαν μάλιστα τίς γραφές καθημερινά και σχολαστικά γιά νά ἐπιβεβαιώσουν ἄν ἡ διδασκαλία τοῦ Παύλου εἶναι ἀληθής. Ἄντί νά ἀπορρίψουν ἐξ ἀρχῆς τό μήνυμα τοῦ Παύλου, ἦταν προσεκτικοί, και ἔπραξαν χωρίς μεροληψία. Αὐτή ἡ ἐνδεδειγμένη ἐρευνά τους συνεπάγεται (α) τήν κριτική διασταύρωση τῶν μαρτυριῶν ἐκ μέρους τοῦ Νόμου και τῶν Προφητῶν και τῶν ἐπαληθεύσεων αὐτῶν στό πρόσωπο και τήν πορεία τοῦ Ἰησοῦ και (β) προϋποθέτει εἴτε καθημερινή Σύναξη σέ οἶκο μελέτης μέ ἐλεύθερη πρόσβαση στίς Γραφές εἴτε ἰδιωτική κατοχή τῶν εἰληταρίων ἢ περγαμηνῶν τῆς Βίβλου¹⁵. Κατόπιν τῆς ἐξακριβώσεως τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου, πολλοί πίστευσαν στόν Χριστό, και ἀπό τούς ἄνδρες και ἀπό τίς γυναῖκες τῆς ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξεως¹⁶.

Τό κήρυγμα τοῦ Παύλου στήν Βέροια πληροφορήθηκαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Θεσσα-

λονίκης και ἦλθαν στήν πόλη προκαλώντας ἀναταραχή στόν κόσμον, μέ σκοπό τήν ἀποπομπή τοῦ Ἀποστόλου. Τότε ὁ ἀπόστολος ἀναγκάστηκε και πάλι νά φύγει ἀπό τήν πόλη και οἱ πιστοί τόν συνόδευσαν στά παράλια, ἐνῶ στή Βέροια παρέμειναν ὁ Τιμόθεος και ὁ Σύλας. Τό λιμάνι ἀπό τό ὁποῖο ἀπέπλευσε ὁ Παῦλος γιά τήν Ἀθήνα δέν ἀναφέρεται στό κείμενον τῶν Πράξεων, ἀλλά οἱ ἐρμηνευτές προτείνουν τήν Μεθώνη¹⁷, τήν Πύδνα ἢ τό Δίον. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Παῦλος διά μέσου τῆς Μακεδονίας ἐπέστρεφε στήν Ἀσία, τόν συνόδευσε μαζί μέ τούς ὑπολοίπους και ὁ Σώπατρος, καταγόμενος ἀπό τήν Βέροια (Πράξ 20,4). Στό σημεῖο ὅπου ὁ Ἄπ. Παῦλος κήρυξε τή χριστιανική πίστη, βρίσκεται σήμερα ἕνα θρησκευτικό μνημεῖον, τό λεγόμενο «Βῆμα τοῦ Ἄπ. Παύλου» διακοσμημένο μέ ἐντυπωσιακές ψηφιδωτές ἀγιογραφίες. Ἐδῶ, σώζονται οἱ ρωμαϊκές πλάκες τοῦ 1^{ου} αἰῶνα, πάνω στίς ὁποῖες, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, στεκόταν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν κατά τή διάρκεια τοῦ κηρύγματος του, προσδίδοντας στό μνημεῖον ἰδιαίτερη ἱστορική, θρησκευτική και συναισθηματική ἀξία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Γ. Χιονίδης, *Ἱστορία τῆς Βέροιας*, τ. Α', Βέροια 1960. 2. Γ. Χιονίδης, «Ζητήματα ἀπό τίς Ἀφίξεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στή Βέροια», *Πρακτ. Δεθ. Ἐπιστ. Συνεδρίου «Ὁ Ἄπ. Παῦλος και ἡ Βέροια»*, Βέροια 1995, 244H. Ὁ Κικέρων τήν ἀναφέρει ὡς πόλη «ἐκτός δρόμου». 3. Θουκυδίδης, *Ἱστ.*, β.1. 61.4. 4. Στράβ., *Ἐπιτ. ἀπ.*, 25-26, Πλίνιος 4.33, Πτολεμαῖος 3.12.36. 5. Γιά τή θέση τῆς πόλης τήν ἐποχή τῶν Ἀντιγονιδῶν βλ. C. Edson, "The Antigonids, Herakles and Beroea", *Harvard Studies in Classical Philology* 34 (1934) 213-246. 6. A. Tataki, "Ancient Beroea Prosopography and Society", *Μελετήματα* 8, Ἀθήνα: Κέντρο Ἑλλ. και Ρωμ. Ἀρχαιότητος ΕΠΕ 1988, σ. 45. 7. Γιά τόν θεσμό τοῦ «κοινοῦ» τῶν Μακεδόνων βλ. Δ. Κανατσούλης, «Τό κοινόν τῶν Μακεδόνων», *Μακεδονικά*, 3, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 27-102. 8. Κανατσούλης, *ὁ.π.*, 39-40. 9. Χιονίδης, *ὁ.π.*, σ. 262. 10. U. Koehler (ed.), *Inscriptiones Graecae*, Π/5 [1895], no 2961. 11. Π. Πυρινός, «Ἡ θρησκευτική κατάσταση στή Βέροια κατά τήν ἐποχή τῆς Ἐπισκέψεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», *Β' Παύλεια. Πρακτ. Δεθ. Ἐπιστ. Συνεδρίου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος και ἡ Μακεδονία*, Βέροια 1996, σ. 166-175. 12. Κ. Τζαναβάρη, «Ἡ λατρεία τῶν Αἰγυπτίων θεῶν στή Βέροια», ἀνάτυπο, *Ἀρχαία Μακεδονία*, 5^ο Διεθνές Συμπόσιον, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 1671-1682. 13. Π. Χρυσόστομος, «Ἡ λατρεία τῆς Συρίας Θεᾶς (Ἀταργάτιδος) στή δυτική Μακεδονία», στό *Τό ἀρχαιολογικό ἔργο στή Μακεδονία και Θράκη* 3, ΑΠΘ 1992, σ. 103-117. 14. Ἡ ὑπαρξη ἐβραϊκῆς παροικίας στή Βέροια κατά τήν ἀρχαιότητα εἶναι ἤδη γνωστή ἀπό γραμματειακές και ἐπιγραφικές πηγές. Βλ. Α. Κουκουβοῦ, «Ἡ ἐβραϊκή κοινότητα τῆς Βέροιας στήν ἀρχαιότητα: νέες ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές», στό *Τεχνήριον* 4, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 13-28. 15. Σ. Δεσπότης, *Ἡ ἱεραποστολική περιουσία τοῦ Παύλου στόν ἐλλαδικό χώρο, Μακεδονία, Ἀχαΐα, Ἀσία*, Ἀθήνα: Οὐρανός 2011, σ. 136. 16. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι σέ δύο ἐπιγραφές πού βρέθηκαν στήν Σαμοθράκη ἀναφέρονται ὀνόματα κατοίκων τῆς Βεροίας πού ἦταν «μύστες». Συνεπῶς μέλη τῆς ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξεως θά συμμετεῖχαν στήν λατρεία τῶν Καβείρων. 17. Βλ. Γ. Γαλιῆς, *Παῦλος ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑλλήνων*, Ἀθήνα 2000, σ. 138. 1. Γαλιῆς, *Ἡ Πρώτη Ἐπιστολή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2006, σ. 46.

Ἀποκρουφιστικές πρακτικές γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ Coronavirus (Covid-19)

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἄναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ συστηματική, ἐνεργός καί ποικιλόμορφη παρουσία τοῦ ἀποκρουφιστικοῦ χώρου γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου καί τῆς ἀσθένειας ἔχει μεγάλη καί ποικιλόμορφη παρουσία¹. Στό πλαίσιο τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ φαινομένου τῆς «Νέας Ἐποχῆς», κατά τή διάρκεια τοῦ 20^{οῦ} αἰ., οἱ ἀντιεπιστημονικές, ἀνορθολογικές ἀλλά καί ἐπικίνδυνες «θεραπευτικές»² δοξασίες καί πρακτικές τοῦ ἀποκρουφιστικοῦ χώρου βρῆκαν ἕνα μεγάλο πεδίο εὐκόλης διάδοσης καί πρόσληψης τους³.

Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καί στίς ἡμέρες μας πού ἡ ἀνθρωπότητα δοκιμάζεται ἀπό τήν πανδημία τοῦ Covid-19. Ἐνῶ ἡ ἐπιστημονική ἰατρική κοινότητα παγκοσμίως καταβάλλει συντονισμένες προσπάθειες γιά τήν ἐπαρκῆ καί ἐπιτυχή θεραπευτική ἀντιμετώπιση τῆς σύγχρονης πανδημίας, ἐκπρόσωποι τοῦ ἀποκρουφιστικοῦ χώρου, διαφημίζουν καί προτείνουν μαγικές φόρμες, σύμβολα καί ἀριθμούς, ὡς ἀσφαλή μέσα προφύλαξης καί προστασίας ἀπό τόν Coronavirus (Covid-19).

Τό ἐσωτεριστικό-νεοεποχίτικο περιοδικό *Omnia* προωθεῖ καί διαφημίζει ὡς μέσο προστασίας ἕνα μαγικό ἀριθμό, τόν ἀριθμό 8787, σέ συνδυασμό μέ τή χρήση

του σ' ἕνα ποτήρι νερό τό ὁποῖο προηγουμένως θά ἔχει καταλλήλως, μέσω τῶν πρακτικῶν τοῦ χώρου, ἐνεργοποιηθεῖ. Ἀπό τή στιγμή πού θά ἐνεργοποιηθεῖ ἡ «ἐσωτερική δύναμη» αὐτῆς τῆς μαγικῆς φόρμας-ἀριθμοῦ, πού θά παραχθεῖ, θά λειτουργήσει προστευτικά γιά τόν χρήστη τοῦ νεροῦ ἀπό τόν Covid-19.

Ποιά εἶναι ἡ πηγή αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν σχετικά μέ τόν μαγικό ἀριθμό 8787 καί τή διαδικασία ἐνεργοποίησής του; Ὁ χώρος πού τόν διαφημίζει ἀπαντᾷ. Πρόκειται γιά τό Medium, τήν Τσέχα Pavlina Klemm, πού σήμερα ζεῖ στή Γερμανία καί προβάλλεται ὡς κανάλι μετάδοσης πληροφοριῶν ἀπό τόν ἀόρατο κόσμο.

Στήν ἴδια γραμμή κινεῖται καί ἕνα ἄλλο Medium-κανάλι, ὁ Natara (Jörg Loskant), ἰδρυτής τοῦ "Kamasa-Therapie-Ausbildungsinstituts", ὁ ὁποῖος προβάλλεται ὡς θεραπευτής καί πνευματικός ὁδηγός πού λαμβάνει καθοδήγηση καί πληροφορίες ἀπό τόν ἀόρατο κόσμο, κυρίως, πάντα κατά τούς ἰσχυρισμούς του, ἀπό τόν ἀρχάγγελο Μιχαήλ. Τό Ἰνστιτούτο πού ἔχει ἰδρύσει παρουσιάζεται νά ἔχει τά πνευματικά δικαιώματα χρήσης τῆς μαγικῆς φόρμας, τοῦ ἀριθμοῦ 537354, πού τόν προβάλλει ὡς μέσο προστασίας καί θεραπευτικῆς ἰσχύος

έναντι του Covid-19, αλλά και τοῦ κωδι-
κοῦ ἐνεργοποίησής του⁴.

Κατά τούς ἰσχυρισμούς τοῦ χώρου,
αὐτή ἡ μαγική φόρμα ἀποκαλύφθη-
κε στό Medium-κανάλι Natara ἀπό τόν
ἀόρατο κόσμο, τήν 18-1-2020, κατά τή
διάρκεια πραγματοποίησης μιᾶς ἄλλης,
ἀποκρυφιστικοῦ χαρακτήρα «θεραπευ-
τικῆς» πρακτικῆς, γνωστῆς ὡς «ψυχικοῦ
χειρουργείου» (Psychic Surgery)⁵.

Φυσικά οἱ «θεραπευτικές» προσφορές
κατά τοῦ Covid-19 τῶν κινήσεων τοῦ

ἀποκρυφιστικοῦ χώρου δέν προσφέρο-
νται δωρεάν. Τό δικό μας, σύντομο, τε-
λικό σχόλιο θά εἶναι ἡ ὑπενθύμιση τοῦ
Ἄπ. Παύλου πρὸς τούς χριστιανούς κάθε
ἐποχῆς νά προσέχουν ὥστε «νά μὴν τούς
ἐξαπατήσει κάποιος μέ κανέναν τρόπο»
(Β΄ Θεσ 2,3), πολύ δέ περισσότερο νά
μὴν ἀσχολοῦνται μέ χώρους, στούς οποί-
ους, πάρα τό ἐλκυστικό λεξιλόγιο-βι-
τρίνα πού χρησιμοποιοῦν, κυριαρχοῦν
«πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις
δαμονίων» (Α΄ Τιμ 4, 1).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. R. Biewald, *Kleines Lexikon des Okkultismus*, 2005, σ. 78. Πβ. L. Gassman-
M. Kotsch (Hrsg), *Kleines Esoterik Handbuch*, 2007, σ. 94-106. EZW-TEXTE 215, *Quellentexte zur
neuen Religiosität*, 2011, σ. 214-215. 2. K. Bannach - K. Rommel (Hrsg), *Religiöse Strömungen un-
serer Zeit. Eine Einführung und Orientierung*, 1992, σ. 82-84. R. Hempelmann u.a. (Hrsg), *Panorama
der neuen Religiosität*, 2001, σ. 245-247. 3. A. Ernst, "New Age - ein neuer Weg zu körperlicher
und seelischer Gesundheit?", *Materialdienst EZW* 1 (1991) 15-25. M. York, *Historical Dictionary of
New Age Movements*, 2004, σ. 89-90. Πβ. Ἀ. Αβραμίδη, Ἀγορθόδοξες θεραπευτικές μέθοδοι τῆς
«Νέας Ἐποχῆς», 1998. 4. *Materialdienst EZW* 5 (2020) 373-374 [M.Pöhlmann] 5. N. Drury, *The
Dictionary of the Esoteric*, 2002, σ. 259. R. Biewald, *Kleines Lexikon*, σ. 77.

Suzanne Elizabeth Eynard, Ἡ καταστροφή
τῶν Ψαρῶν (ιδιωτική συλλογή)

Βάσος Γερμενῆς, Ἡ σφαγή τῆς Χίου
(ιδιωτική συλλογή)

Ἡ ἀπήχηση τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821: μικρὴ εἰσαγωγή

Ζαμπίας Ἀγριμάκη
Ἱστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Στό πλαίσιο τῆς ἐπετείου τῶν 200 χρόνων ἀπό τό 1821, θά παρουσιάσουμε στόν Ἐφημέριο μιὰ σειρά κειμένων γιά τήν ἀπήχηση τῆς Ἐπανάστασης στή λογοτεχνία. Θά ἐστιάσουμε κυρίως στήν ἑλληνική λογοτεχνία (1820-1880), ἐξετάζοντας πῶς ἐνσωμάτωσε καί προέβαλε πρόσωπα καί γεγονότα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα καί πῶς ἔδωσε νέο περιεχόμενο σέ θέματα καί μοτίβα τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας (ὅπως, τό θέμα τῆς χαμένης ἀρχαίας δόξας, τό μοτίβο τοῦ πολεμιστῆ-καλόγερου κ.ἄ.), κάνοντας εἰδική ἀναφορά στή λογοτεχνία τοῦ φιλελληνισμοῦ. Στό σημερινό εἰσαγωγικό κείμενο, θά δώσουμε μιὰ γενική εἰκόνα γιά τό κλίμα τῆς ἐποχῆς.

Γιά τήν Εὐρώπη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἔμοιαζε μέ μιὰ σπιθαμή δίπλα σέ πυριτιδαποθήκη. Οἱ ἀντιδραστικές δυνάμεις, πού εἶχαν συσπειρωθεῖ γιά νά καταπνίξουν ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπό τά φιλελεύθερα κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης (1789), ἴσως δέν τήν ἀντιμετώπισαν σάν ἄμεση ἀπειλή – ποιός, ἀλήθεια, θά πίστευε ὅτι οἱ ἐπί 400 χρόνια ὑπόδουλοι καί ἐξαθλιωμένοι Ρωμιοί, θά μπορούσαν πράγματι νά ἀπειλήσουν τήν ὀθωμανική αὐτοκρατορία; Ἐκεῖνο πού τίς ἀνησυχοῦσε περισσότερο ἦταν ἡ ἀνάφλεξη τοῦ εὐρωπαϊκοῦ νότου. Ἐνα χρόνο

πρίν, τό 1820, εἶχαν ξεσπάσει ἐπαναστάσεις στήν Ἰταλία, τήν Ἰσπανία καί τήν Πορτογαλία μέ αἴτημα τήν παραχώρηση συνταγματικῶν δικαιωμάτων. Μόλις τόν Φεβρουάριο τοῦ 1821, στρατεύματα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καί τῆς Αὐστρίας εἶχαν εἰσβάλλει στό βασίλειο τῆς Νάπολης γιά νά ἀποκαταστήσουν τή μοναρχία. Καί τώρα, ὁ ξεσηκωμός τῶν Ἑλλήνων ἐρχόταν νά κλονίσει τή σταθερότητα καί νά ἀναθερμάνει τόν ἐπαναστατικό πυρετό. Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος ἦταν πιό δύσκολη, γιατί οἱ Ἕλληνες δέν μάχονταν ἐναντίον ἑνός αὐταρχικοῦ ἡγεμόνα, ἀλλά ἐναντίον ἑνός ἀλλοθρησκου τυράννου. Δέν θά ἦταν δυνατόν ἡ χριστιανική Εὐρώπη νά ὑποστηρίξει τή διατήρηση τῆς μουσουλμανικῆς ἐξουσίας εἰς βάρος τῶν ὁμοθρήσκων τῆς ἐπαναστατῶν – ἦ, τουλάχιστον, ὅχι μέ τρόπο ἄμεσο καί φανερό (ἄλλωστε τό ἴδιο εἶχε κάνει καί στό παρελθόν).

Οἱ ἀνησυχίες τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δέν ἦταν ἀβάσιμες. Πολύ περισσότερο ἀπό τήν ἀνατροπή γεωγραφικῶν καί πολιτικῶν δεδομένων, μέ τή δημιουργία ἑνός ἐθνικοῦ κράτους, ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ζωογόνησε τίς δημοκρατικές καί φιλελεύθερες δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, πού εἶχαν δεῖ τά ὄράματά τους νά διαφεύδονται μετά τήν ἦττα τοῦ Ναπολέοντα καί πα-

ρακολουθοῦσαν μουδιασμένες καί ἀπογοητευμένες τήν ἐδραίωση τῶν αὐταρχικῶν καθεστώτων. Οἱ δυνάμεις αὐτές εἶχαν ἀνατραφεῖ μέσα στήν ἀτμόσφαιρα τοῦ ρομαντισμοῦ, ἐνός καλλιτεχνικοῦ καί φιλοσοφικοῦ κινήματος, πού εἶχε κεντρικό αἶτημα τήν ἐλευθερία καί τήν ἀνατροπή τῆς τυραννίας καί ιδεῶδες τήν ἀφοσίωση στόν (ἔστω καί καταδικασμένο) ἀγῶνα γιά τήν κατάκτησή της. Ὅστόσο, ἡ πολιτική πραγματικότητα φαινόταν νά ἔχει ἀλλοιώσει τήν ἐπαναστατικότητα τοῦ ρομαντισμοῦ. Στήν πλειονότητά τους, οἱ ρομαντικοί καλλιτέχνες εἶχαν ἐγκλωβιστεῖ μέσα σέ προσωπικές ἀναζητήσεις γιά τό νόημα τῆς δικῆς τους ζωῆς, σέ ἀναπολήσεις ἐνός ἐνδοξου παρελθόντος (τῆς γενιᾶς τους ἢ τῆς πατρίδας τους) ἢ στή βαθιά ἀπελπισία, ἡ ὁποία, σέ λογοτεχνικό ἐπίπεδο, ἐκφράστηκε μέ ἔργα πού τελείωναν μέ τήν αὐτοκτονία τοῦ πρωταγωνιστή (λ.χ. ὁ Βέρθερος τοῦ Γκαίτε, ὁ Γιάκοπο Ὁρτις τοῦ Φόσκολο) καί σέ φιλοσοφικό ἐπίπεδο, μέ τήν υἰοθέτηση τοῦ μηδενισμοῦ, πού εἶχε ἀρχίσει νά κερδίζει ἔδαφος, χάρις στόν Γερμανό φιλόσοφο Φρίντριχ Χάινριχ Γιάκομπι (1743-1819). Ἡ ἐλληνική Ἐπανάσταση προσφέρει στίς εὐρωπαϊκές φιλελεύθερες δυνάμεις διέξοδο καί ἐλπίδα, δίνοντάς τους ἕνα ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα νά ὑποστηρίξουν· καί, συγχρόνως, ἀναθερμαίνει τήν ἐπαναστατικότητα τοῦ ρομαντισμοῦ, χαρίζοντας στούς καλλιτέχνες, ὄχι μόνο ὕλικό γιά τά ἔργα τους, ἀλλά, κυρίως, μιᾶ πατρίδα νά ὑπερασπιστοῦν. Κάτι τέτοιο συνέβαινε γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία: ἡ Ἑλλάδα προβάλλει ὡς ἡ πατρίδα τῆς ἐλευθερίας καί τῆς δημοκρατίας (μιᾶ ιδιότητα πού μέχρι τότε εἶχε ἡ

Ἀμερική, λόγω τῆς ἐπανάστασης γιά τήν ἀνεξαρτησία της, 1765-1783) καί γίνεται αὐτομάτως ἡ πατρίδα κάθε Εὐρωπαίου δημοκρατικοῦ («πατρίδα μου», τήν ἀποκαλεῖ ὁ λόρδος Βύρων στό ποίημά του «Τά νησιά τῆς Ἑλλάδος»)· καί, γι' αὐτήν τήν κοινή πατρίδα, γράφεται πατριωτική λογοτεχνία σέ ὅλες τίς εὐρωπαϊκές γλώσσες – πράγμα ἐπίσης πρωτοφανές.

Δέν εἶναι, λοιπόν, τυχαῖο πού ὁ φιλελληνισμός, ὡς πολιτική θέση, ἀναπτύχθηκε μέσα στούς κόλπους τοῦ ρομαντισμοῦ. Μέχρι τό 1821, ὁ φιλελληνισμός ἦταν πολιτισμικοῦ χαρακτήρα καί περιοριζόταν στόν θαυμασμό γιά τά ἔργα τῶν ἀρχαίων κλασικῶν καί φιλοσόφων, γιά τοὺς ναοὺς καί τά ἀγάλματα. Μέ τήν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης καί τῆ συμβολή τῶν ρομαντικῶν λογοτεχνῶν (Βύρων, Οὐγκό κ.ἄ.), ἀποκτᾶ κυρίως πολιτικό χαρακτήρα καί ἐκφράζεται μέσα ἀπό τό αἶτημα, ἡ Εὐρώπη νά στηρίξει ἔμπρακτα τόν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ἐδῶ ἡ τέχνη ἔπαιξε καίριο ρόλο: ποιήματα, θεατρικά ἔργα, πίνακες ζωγραφικῆς ἀποτύπωναν τίς δραματικές στιγμές τῆς Ἐπανάστασης, διαμορφώνοντας τήν κοινή γνώμη τῆς Εὐρώπης καί ἐπιτυγχάνοντας αὐτό ἀκριβῶς πού φοβόταν ἡ Ἱερά Συμμαχία: τήν ἐνδυνάμωση τῆς ἐπαναστατικῆς ιδεολογίας, ἀφ' ἐνός, καί, ἀφ' ἑτέρου, τήν ὑπογράμμιση τοῦ χρέους πού εἶχε ἡ Εὐρώπη ἀπέναντι στήν Ἑλλάδα. Τό χρέος αὐτό συνόψισε ἔξοχα ὁ Βρετανός ρομαντικός ποιητής Πέρσου Σέλλεϋ στόν «Πρόλογο» τοῦ ποιήματός του Ἑλλάς (1822): «Εἴμαστε ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ λογοτεχνία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας ἔχουν τή ρίζα τους στήν Ἑλλάδα».

Τάσος Γαλάτης

Μάριου-Κυπαρίσση Μώρου
Υποφ. Δρος Νεοελληνικής Φιλολογίας Α.Π.Θ.

ἐγὼ δὲν ἔχω πρόσωπο, δὲν ἔχω ἱστορία / ὅ,τι μπορῶ μονάχα εἶναι νά ρωτάω /
«τί ἐστὶν ἡ ἀλήθεια»

(«Πιλᾶτος», *Τό φῶς τοῦ κόσμου*, Ἀθήνα: Τυπωθήτω 2013)

Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ ἀφηγήσεις τοῦ Θεοῦ Πάθους συγκίνησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νά συγκινοῦν τοὺς περισσότερους πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ νά ἐμπνέουν ἀκόμα καὶ τοὺς μὴ πιστοὺς. Ὁ Ἰησοῦς τῆ στιγμῆ τοῦ Πάθους μοιάζει πρὸ οἰκείου. Τὰ πρόσωπα πού τὸν περιβάλλουν στίς σχετικές ἀφηγήσεις τῶν εὐαγγελίων προσλήφθηκαν, μὲ τῆ σειρά τους, ἐξίσου ἀπὸ τῆ δημιουργικῆ φαντασία καὶ ἔδωσαν πνοή σὲ μιὰ σειρά ποιημάτων μὲ πρωταγωνιστὲς ἀκόμα καὶ τὸν Ἰουδα ἢ τὸν Πιλᾶτο. Στὸ πρόσωπο τοῦ τελευταίου θά ἐστιᾶσουμε αὐτῆ τῆ φορά, ὅπως ἐμφανίζεται στοὺς στίχους τοῦ Τάσου Γαλάτη ἀπὸ τὸ ποίημα «Πιλᾶτος»: ἐγὼ δὲν ἔχω πρόσωπο, δὲν ἔχω ἱστορία / ὅ,τι μπορῶ μονάχα εἶναι νά ρωτάω / «τί ἐστὶν ἡ ἀλήθεια». Ὁ Πιλᾶτος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου περιλήφθηκε καὶ στὸ «Σύμβολο τῆς Πίστεως», ἦταν γιὰ τὸν μεγάλο Γερμανὸ ποιητῆ Γκαίτε ἕνα πρόσωπο στὸ ὁποῖο συνυπῆρχε ὁ οὐρανὸς μὲ τῆ γῆ καὶ τὴν κόλαση, ἢ τρέλα μὲ τὴν ἀρετή. Ἦδη ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ μορφὴ τοῦ Ρωμαίου ἀρχοντα ἐνέπνευσε μιὰ σειρά ἔργων: ἀπὸ τὸ

ἀπόκρυφο *Εὐαγγέλιο τοῦ Νικοδήμου* μέχρι τὸν «Κύκλο Πιλᾶτου» (*Ἐπιστολαί, Ἀναφορά, Παράδοσις, Θάνατος*), ὁ Πόντιος Πιλᾶτος ἀποδίδεται μὲ πρὸ φωτεινά χρώματα, σάν ἕνας ἄνθρωπος πού λειτούργησε ὑπὸ τὸ βάρος πιέσεων. Στὴν *Παράδοσιν Πιλᾶτου*, μάλιστα, ὁ Τιβέριος διατάζει νά φέρουν τὸν Πιλᾶτο σιδηροδέσμιο στὴ Ρώμη καὶ ἀγανακτεῖ μὲ τὴν ἀπόφασή του νά σταυρώσει ἕναν ἄνθρωπο πού ἐπετέλεσε τόσα θαύματα.

Στοὺς στίχους πού ἐπιλέξαμε, βρισκόμαστε ἐνώπιον τοῦ εὐαγγελικοῦ παραθέματος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη «τί ἐστὶν ἀλήθεια;» (*Ἰω 18:38*). Ἡ ἐρώτηση τοῦ Πιλᾶτου θά μείνει ἀναπάντητη καὶ αὐτὸ ἔχει χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ «λεπτότερη εἰρωνεία ὄλων τῶν ἐποχῶν». Γιὰ τὸν Θωμᾶ Ἀκινάτη, ἡ ἐρώτηση τοῦ Πιλᾶτου εἶναι δηλωτικὴ τῆς πρόθεσής του νά μάθει περισσότερα γιὰ τὸ βασίλειο πού εὐαγγελίζεται ὁ κρατούμενος πού στέκεται μπροστά του. Στὸ *Εὐαγγέλιο τοῦ Νικοδήμου*, μάλιστα, ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾷ «Ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν». Κι εἶναι αὐτῆ ἡ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀλήθεια πού δὲν μπορεῖ νά κριθεῖ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νόμο. Ὁ Γα-

λάτης συλλαμβάνει τόν Πιλάτο σέ μιά μεταβιβλική εποχή. Μεταβαίνουμε στό τέλος τοῦ ποιήματος, ὅπου ὁ Ρωμαῖος ἄρχοντας ἀκούει ἀπό φωνές τρίτων τήν ἀπάντηση στό ἐρώτημά του: «Ἴδου ἡ ἀλήθεια, / εἶναι ὁ ἐμπαιγμός, τό ἀκάνθινο στεφάνι / τῆς κουστωδίας οἱ βλασφημίες / ὁ θρίαμβος τοῦ ἱερατείου / μοναδική ἀλήθεια εἶναι ἡ Σταύρωση». Ὁ Χριστός εἶναι ὁ Μεσσίας πού σταυρώθηκε, πού καταδέχτηκε τούς ἐμπαιγμούς καί τά ραπίσματα, πού ὑπέμεινε τόν βίαιο θάνατο. Εἶναι, ὅμως, αὐτή ἡ ἀλήθεια τοῦ ποιήματος; Μᾶλλον ὄχι. Ὁ Πιλάτος, πρόσωπο πιά χωρίς ἱστορία, καταδικασμένο μέ μιά σισύφεια ποινή, νά ἐπαναλαμβάνει τήν ἐρώτησή του, παραμένει σέ ἕναν κόσμο πού ἐξακολουθεῖ νά ἀποστρέφεται τήν ἀλήθεια. Ὁ κρατούμενος πού στάθηκε ἐνώπιόν του ἦταν ἀθῶος καί ἡ καταδίκη του προέκυψε ὑπό τήν πίεση τοῦ ὄχλου («κι ἄς πνίγουν τή φωνή μου / οἱ ἀλαλαγμοί, τά “σταυρωθῆτω, σταυρωθῆτω”», θά πει).

Γνώστης, καθῶς φαίνεται, τῆς Ἀληθείας, ὁ Πιλάτος ὑποφέρει ὑπό τό βάρος

τῆς «ἀλήθειας» τῶν ἄλλων, ἐκείνων πού ἐπιθυμοῦσαν τόν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ καί τόν μηχανεύονταν διαρκῶς. Οἱ καταληκτικοί στίχοι τοῦ ποιήματος εἶναι οἱ ἐξῆς: «καί γιά μένα ἕνα πλεούμενο ἐπί τέλους / γιά νά μέ φυγαδεύσει ἀπό τήν καταραμένη γῆ τῆς Γαλιλαίας». Ὁ Πιλάτος κατατρύχεται ἀπό τήν ψευδεπίγραφη ἀλήθεια ὅσων ἀνέφερε παραπάνω, ἀπό τήν κυριαρχία τῶν διωκτῶν τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό τίς κενές θριαμβολογίες τους. Στό πρόσωπο τοῦ Ρωμαίου διοικητῆ ὁ Γαλάτης βάζει ἕναν λόγο σκληρό, ἕναν λόγο πού ὑπονοεῖ διαρκῶς τήν ὄντως Ἀλήθεια, ἐνῶ ἐκφέρει μόνο τή φαύλη ἀλήθεια. Σέ μιά μορφή περιφερειακή τῶν εὐαγγελικῶν ἀφηγήσεων γιά τό Πάθος χρεώνεται ἕνας καθαρά εὐαγγελικός λόγος, ἀκόμα κι ἂν δέν ἐκφέρεται εὐθέως. Ὁ Πιλάτος τοῦ Γαλάτη, μορφή μεταξύ Σίσυφου καί Διογένη, ἐπαναλαμβάνει στό διηνεκές τήν ἐρώτηση πού ἔμεινε ἀναπάντητη ἀπό τόν Ἰησοῦ: ἡ ὄντως Ἀλήθεια περιμένει ἀκόμα νά εἰπωθεῖ, σέ ἕναν κόσμο πού τήν ἀρνεῖται.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Giorgio Agamben, *Πιλάτος καί Ἰησοῦς*, μτφ. Δέσποινα Λαμπαδά, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου 2016. Helen K. Bond, *Pontius Pilate in history and Interpretation*, Cambridge: Cambridge University Press 2004. Τάσος Γαλάτης, «Πιλάτος», *Το φως του κόσμου*, Αθήνα: Τυπωθήτω 2013.

Νικόλαος Γύζης,
Μετά τήν καταστροφή
τῶν Φαραῶν
(περ. 1896-1898),
Ἀθήνα, Ἐθνική Πινακοθήκη

Μητρ. Νέας Σμύρνης Συμεών, Προσέχετε ἑαυτοῖς. Ἐπισκοπικὲς ὑποθήκες, ἐπιμ. Β. Ἀργυριάδης, Ἀθήνα: Ἐν πλῶ 2020, 169σ.

Ἡ ἱερωσύνη, τὰ καθήκοντα πού συνεπάγεται, καί ἡ ἐν γένει διακονία τῶν ἱερέων πρὸς τὴν ἐκκλησία ἀναδεικνύονται μέσα ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν λόγων πού ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς χειροτονοῦμενους διακόνους καί πρεσβυτέρους, ὁ Σεβ. Μητρ. Νέας Σμύρνης κ. Συμεών.

Μητρ. Ἀργολίδος Νεκτάριος, «Θέλω νὰ ζήσω!», Ναύπλιο: Ἐπιστροφή 2020, 115σ.

Μέ ἄξονα τὴν ἀγάπη καί τὸν σεβασμὸ πρὸς τὴ Δημιουργία, τὸ πόνημα τοῦ Σεβ. Μητρ. Ἀργολίδος κ. Νεκταρίου ἀναφέρεται στὸ πρόβλημα τῶν ἀμβλώσεων, στοχεύοντας νὰ βοηθήσει τίς γυναῖκες πού βρίσκονται σὲ ἀδιέξοδο.

Fr. Stephen C. Headley, *The Songs of the Bridal Chamber: Monks at Prayer* (Ἕμνοι τοῦ Νυμφῶνος: Μοναχοὶ προσευχόμενοι), Volos Academy Publications 2020 (στά ἀγγλικά)

Ἡ εἰσαγωγικὴ μελέτη τοῦ π. Στεφάνου Χέντλεϊ παρουσιάζει τὰ κεντρικὰ θέματα θεολογικῆς καί πατερικῆς ἀνθρωπολογίας μέσα ἀπὸ τὴ θεολογικὴ ποίηση καί ὕμνο-γραφία, οἱ ρίζες τῆς ὁποίας βρίσκονται στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Σάββα στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ ποιητικὴ προσευχὴ τῶν μοναχῶν ἀποτελεῖ προφορικὴ ψαλλόμενη παράδοση, ἐκφράζοντας τὴν ἐπιθυμία κοινωνίας μὲ τὸν Θεό.

Βιβλία πού λάβαμε – Νέες κυκλοφορίες

Ἀρχιμ. Κωνσταντῖνος Γ. Χαραλαμπίδης, *Ἀποστολικαὶ Ἐκχύσεις. Γ' Κυριακαὶ τοῦ Λουκᾶ*, Κηφισιά 2021.

Ἰ.Μ. Ἀργολίδος, *Ἡμερολόγιον 2021. Οἱ νεομάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας.*

Ἰ.Μ. Νέας Σμύρνης, *Ἡμερολόγιο 2021. Ἀφιερωμένο στὴν ὑγεία καί στὴν ἀρρώστεια.*

Ἰ.Μ. Μηθύμνης, *Ἡμερολόγιον 2021* (Ἀφιερωμένο στά 200 χρόνια ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821).

Ἰ.Μ. Σερβίων καί Κοζάνης, *Ἡμερολόγιον 2021. Ἀφιερῶται στοὺς πειρασμούς στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.*

Ἰ.Μ. Φθιώτιδος, *Ἡμερολόγιον 2021. Ἀφιερωμένο στοὺς ἥρωες καί στίς ἡρωίδες τοῦ 1821 καὶ στοὺς ἥρωες καί στίς ἡρωίδες τοῦ 2021.*

Διευκρινίσεις για τὰ μισθολογικά κλιμάκια

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Ἐπιτρ. Ἱ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Συνεχίζοντας τήν ἐνημέρωση πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς γιὰ τὰ μισθολογικά κλιμάκια, ἐπισημαίνουμε ἀπὸ τὸ παρὸν τεύχος ὀρισμένες βασικές πληροφορίες γιὰ τὴ χορήγησή τους. Σύμφωνα μὲ τὸν ὑφιστάμενο Νόμο 4345/2015 γιὰ ὅλους τοὺς Δημοσίους Ὑπαλλήλους, συμπεριλαμβανομένου καί ὄλων τῶν Θρησκευτικῶν Λειτουργῶν τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας γιὰ τὴ μισθολογικὴ ἐξέλιξη ὄλων τῶν κατηγοριῶν ἀπὸ κατώτερο σὲ ἀνώτερο Μισθολογικὸ Κλιμάκιο ἀπαιτεῖται, ὅπως εἶχαμε τονίσει καί σὲ προηγούμενα τεύχη, συγκεκριμένη ὑπηρεσία. Γιὰ τοὺς κληρικούς πού ἀνήκουν στίς Μισθολογικές Κατηγορίες ΥΕ καί ΔΕ ἀπαιτεῖται ὑπηρεσία τριῶν (3) ἐτῶν σὲ κάθε Μισθολογικὸ Κλιμάκιο. Γιὰ τοὺς κληρικούς πού ἀνήκουν στίς Μισθολογικές Κατηγορίες ΤΕ καί ΠΕ ἀπαιτεῖται ὑπηρεσία δύο (2) ἐτῶν σὲ κάθε Μισθολογικὸ Κλιμάκιο. Σύμφωνα μὲ τὴν παρ. 2 γιὰ τὴ μισθολογικὴ ἐξέλιξη καί τῶν κληρικῶν ἀπὸ κατώτερο μισθολογικὸ κλιμάκιο στὸ ἀμέσως ἀνώτερο, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχει συμπληρωθεῖ ὁ καθορισμένος χρόνος ὑπηρεσίας στὸ κατώτερο μισθολογικὸ κλιμάκιο. Γιὰ τὸν ὀρισμὸ τῶν ἀποδοχῶν τῶν κληρικῶν πρέπει νὰ γνωρίζουμε πὺς διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν ὀρισμὸ τῶν ἀποδοχῶν ἄλλων δημοσίων

ὑπαλλήλων, διότι καθορίζεται ἀπὸ τὸν Βασικὸ Μισθὸ τῆς Μισθολογικῆς Κατηγορίας πού ἀνήκει ὁ κληρικός, ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ παροχή, πού περιορίζεται πλέον μόνον στὸ ἐπίδομα τέκνων, καί ἀπὸ τὸ ἐπίδομα προβληματικῶν ἢ παραμεθοριῶν περιοχῶν γιὰ ὅσους κληρικούς ὑπηρετοῦν στίς συγκεκριμένες περιοχές. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια οἱ κληρικοί νὰ λαμβάνουν λιγότερα χρήματα ἀπὸ ἕναν δημόσιο ὑπάλληλο ἄλλης Δημόσιας Ὑπηρεσίας μὲ τὰ ἴδια χρόνια θητείας. Στούς κληρικούς δὲν προβλέπεται π.χ. ἐπίδομα Προϊσταμένου Ὑπηρεσίας ἢ ἄλλης εὐρύτερης θέσης εὐθύνης, γιὰ τὴν ὁποία χορηγοῦνται ἐπιδόματα στούς δημοσίους ὑπαλλήλους. Ὑπενθυμίζουμε ἐκ νέου ὅτι ὁ βασικὸς μισθὸς τῆς ΥΕ μισθολογικῆς κατηγορίας γιὰ ἕναν πρωτοδιοριζόμενο κληρικό ἔχει καθοριστεῖ στὸ ποσοῦ τῶν 780,00 εὐρώ. Ὁ βασικὸς μισθὸς τῶν ὑπολοίπων μισθολογικῶν κλιμακίων τῆς ὡς ἄνω κατηγορίας καθορίζεται μὲ πρόσθεση στὸ ἀμέσως προηγούμενο Μ.Κ. τοῦ ποσοῦ πού προκύπτει ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμό τοῦ ἀνωτέρω εἰσαγωγικοῦ μισθοῦ, δηλαδή 780,00 εὐρώ, μὲ τὸν συντελεστὴ 0,0551. Στὸ ἐπόμενο τεύχος θὰ ἀναδημοσιεύσουμε μὲ διευκρινίσεις τοὺς βασικούς μισθοὺς τῶν ἄλλων κατηγοριῶν μαζί μὲ τοὺς συντελεστές.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων καὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς συμμετέχει στοὺς ἑορτασμούς γιὰ τὴ συμπλήρωση 200 ἐτῶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 μὲ ἐπιστημονικὰ συνέδρια, ἐκδόσεις, μαθητικούς διαγωνισμούς, ραδιοφωνικὲς ἐκπομπές καὶ ἄλλες ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις πού θά πραγματοποιηθοῦν ἀνά τὴν ἐπικράτεια.

Ὁ Κλάδος Ραδιοφωνίας ἔχει ξεκινήσει σειρά ἀφιερωματικῶν ἐκπομπῶν καὶ προγραμματίζει νεότερες πού σύντομα θά ἀνακοινωθοῦν. Συγκεκριμένα:

1821 καὶ 25η Μαρτίου (2010): τὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι κατὰ τὴν Ἐπανάσταση

1821 καὶ 25η Μαρτίου (2011): σειρά ἀφιερωματικῶν ἐκπομπῶν

Σχέσεις Ἀνατολῆς - Δύσης 1453-1821 (2012)

25η Μαρτίου (2013)

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 στίς Παραδουνάβιες Χῶρες (2014)

Ἀφιέρωμα στὴν 25η Μαρτίου (2015)

Ὁ Κλάδος Ἐκδόσεων ἔχει προγραμματίσει ἀφιερωματικὸ τεῦχος τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* μὲ θέμα «Ἐλευθερία» γιὰ τὸ 1821.

Ὁ Κλάδος Διαδικτύου παρέχει κείμενα γιὰ τὸ '21 καὶ εἰκόνες τῆς Ἐθνεγερσίας.

Ἐκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στοὺς ὅρους τῆς πίστεως.

Μέ τὸν Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακὴ μουσική.

Μέ τὸν Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Ἀποσπάσματα ἀπὸ κείμενα Πατέρων μὲ μουσικὲς

γέφυρες.

Μέ τὴν Κυριακὴ Αἰλιανοῦ.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπὸ τοὺς δικτυωμένους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203